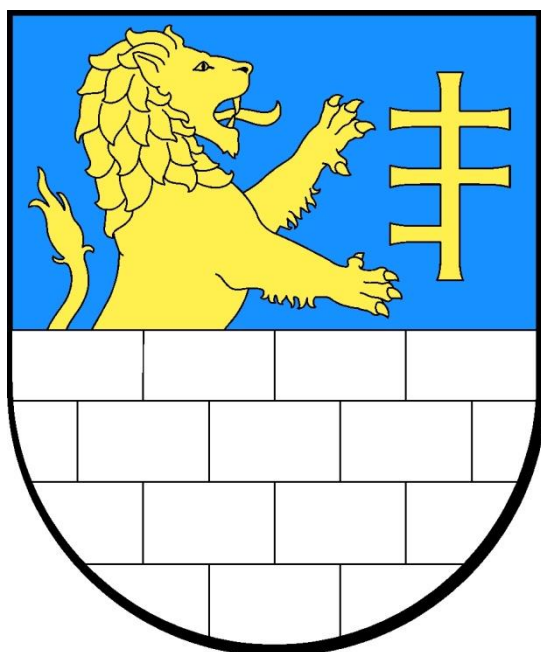

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY JÓZEFÓW NAD WISŁĄ
NA LATA 2020 – 2023**

Józefów nad Wisłą

Opracowanie:

ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	45
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	47
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	58
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	76
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	76
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	83
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Józefów nad Wisłą	83
5.2.2 Zarys historii obszaru gminy	88
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne	95
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	96
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	99
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	100
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	100
5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	101
5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	103
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	110
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	118
7. Założenia programowe	123
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami	123
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu	123
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	133
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	134
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	136
11. Bibliografia	142

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Józefów nad Wisłą na lata 2020 - 2023” jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami będącymi w granicach gminy. Dziedzictwo kulturowe (definicja za Janem Pruszyńskim: J. Pruszyński, Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna, t. 1, Kraków 2001, s. 50): zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Józefów nad Wisłą. Program opieki nad zabytkami gminy Józefów nad Wisłą powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej i poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym.

Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt (burmistrz, prezydent miasta) co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.*):

Art. 87:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 Ustawy:

Art. 87

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-6 Ustawy:

Art. 87

3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Dz. U. z 1997 r. Nr. 78, poz. 483, z późniejszymi zmianami

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 5, art. 6 ust. 1 stanowi, że ochrona dziedzictwa narodowego jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela.

Art. 5

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Konstytucja nie definiuje pojęcia „dziedzictwa narodowego”, ale przyjmuje się, że jego najpełniejszą definicję podał Jan Pruszyński (definicja przytoczona na stronie 2 niniejszego opracowania). Konstytucjonaliści wskazują, że realizacja nakazu „strzeżenia dziedzictwa narodowego” miałyby polegać na ochronie wszystkich czynników natury materialnej i duchowej zaistniałych w historii państwa i społeczeństwa, które świadczą o jego tożsamości, o jego równej pozycji wśród innych narodów, a także stanowią podstawę dalszego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględnić ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Art. 6

1. *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*

Konstytucja ponownie nie definiuje pojęcia „dobra kultury”, będącego podstawowym elementem składającym się na dziedzictwo kulturalne. Najczęściej przyjmuje się, że jest to element stanowiący

materialny przejaw kulturowej twórczości człowieka, choć dopuszcza się też szersze pojęcie i obejmuje tym określeniem również niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury.

Art. 73

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 73 tworzą katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych. W zestawieniu z art. 6 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami pojawia się relacja pomiędzy obowiązkami państwa, które działając poprzez wyspecjalizowane organa (służby konserwatorskie), stwarza warunki do upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, a wolnością korzystania z tych dóbr. Wolność ta jest jednak ograniczona warunkami związanymi z ochroną i zachowaniem zabytków oraz prawami podmiotowymi (prawem własności) innych osób.

Art. 82

Obowiązkiem obywatela polskiego jest wierność Rzeczypospolitej oraz troska o dobro wspólne.

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku, wyrażonego normą prawną – obowiązkiem troski o dobro wspólne. W myśl art. 1 Konstytucji Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli.

Art. 86

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

W świetle art. 5 i 6 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki. Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

I. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (u.o.z.o.z.)
tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zmianami

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 2 stwierdza się, że ustawa nie narusza w szczególności przepisów o muzeach, o bibliotekach, o języku polskim, Prawa ochrony środowiska, o ochronie przyrody, o gospodarce nieruchomościami, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Prawa budowlanego, o ochronie danych osobowych i o ochronie informacji niejawnych. Ochronę materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2018 r. poz. 217, 357, 398 i 650), z uwzględnieniem przepisów **art. 14a** ust. 2 oraz rozdziału 2a.

W art. 3 zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, jak: zabytek, zabytek nieruchomy i ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucje kultury, prace: konserwatorskie i restauratorskie, roboty budowlane, badania: konserwatorskie, architektoniczne i archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy oraz otoczenie zabytku. Wymieniona w art. 3 pkt 5 **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r., poz. 1983 ze zm.). Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994. Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1186).

Wymienione w art. 3 pkt 7 **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego.

Wymienione w art. 3 pkt 9 **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Art. 3 Użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) **zabytek** — nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** — nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) **zabytek ruchomy** — rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** — zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** — działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** — działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań
- 8) **roboty budowlane** — roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

- 9) **badania konserwatorskie** — działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** — działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** — działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** — przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) **historyczny zespół budowlany** — powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) **krajobraz kulturowy** — postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) **otoczenie** — teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

W art. 4 i art. 5 ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Tak więc ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; 2.
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

- 4) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Art. 5. *Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:*

- 1) *naukowego badania i dokumentowania zabytku;*
- 2) *prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;*
- 3) *zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;*
- 4) *korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;*
- 5) *popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.*

W art. 6 ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

Art. 6.

1. *Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:*

1) *zabytki nieruchome będące, w szczególności:*

- a) *krajobrazami kulturowymi,*
- b) *układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- c) *dzielami architektury i budownictwa,*
- d) *dzielami budownictwa obronnego,*
- e) *obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,*
- f) *cmentarzami,*
- g) *parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,*
- h) *miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*

2) *zabytki ruchome będące, w szczególności:*

- a) *dzielami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,*
- b) *kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,*
- c) *numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,*
- d) *wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,*

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574 i 1669),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W art. 7 ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków, utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach

pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego

Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków.

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżowa formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z.. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nie ujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechne ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

1) wpis do rejestru zabytków;

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiązą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37 i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Art. 16

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
  - 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.

2. *Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.*
3. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.*
4. *W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.*
5. *Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.*
6. *Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.*

Zgodnie z art. 17 na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

Art. 17.

1. *Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:*
  - 1) *prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;*
  - 2) *zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;*
  - 3) *umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
  - 3a) *zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;*
  - 4) *składowania lub magazynowania odpadów.*
2. *W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131–134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018 r. poz. 799, z późn. zm.*

W art. 18 i 19 ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W art. 20 wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18

1. *Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*
2. *W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:*
  - 1) *uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*
  - 2) *określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;*
  - 3) *ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.*

Art. 19

1. *W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:*
  - 1) *zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
  - 2) *innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;*
  - 3) *parków kulturowych.*
- 1a. *W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:*
  - 1) *zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
  - 2) *innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.*
- 1b. *W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:*
  - 1) *ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
  - 2) *ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;*
  - 3) *wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.*
2. *W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.*

3. *W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.*

Art.20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W art. 21 i 22 ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. *Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.*

2. *Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.*

3. *Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.*

4. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.*

5. *W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:*

1) *zabytki nieruchome wpisane do rejestru;*

2) *inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;*

3) *inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*

6. *Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.*

Do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Art. 24.

- 1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, sposób prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu za-bytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.*
- 2. Rejestr zabytków prowadzi się w formie odrębnych ksiąg dla poszczególnych rodzajów zabytków.*
- 3. W rozporządzeniu należy określić wzory krajowych, wojewódzkich i gminnych kart ewidencyjnych oraz dane jakie powinny być ujęte w poszczególnych księgach rejestru, karcie ewidencyjnej i adresowej zabytku oraz w karcie informacyjnej, a także sposób gromadzenia dokumentów dotyczących zabytku.*
- 4. Rozporządzenie powinno wskazywać przesłanki, od których spełnienia jest uzależnione włączenie kart ewidencyjnych i adresowych do ewidencji, a także ich wyłączenie z tych ewidencji.*

W artykułach od 25 do 37 ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach.

Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji:

Art. 25.

- 1. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:*
  - 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku;*
  - 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;*
  - 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.*
- 2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.*

Art. 26, nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Art. 26. 1. W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecenia konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczeniu lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.)

Art. 27. Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Artykuł 28 u.o.z.o.z. nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Art. 28.

1. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
  - 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
  - 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
  - 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.
2. O zdarzeniach, o których mowa w ust. 1, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa zawiadamia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3 wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie z art. 32 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Art. 32.

1. Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:
  - 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
  - 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
  - 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).
2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.
3. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 i ust. 2, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu.
4. Jeżeli w terminie, określonym w ust. 3, wojewódzki konserwator zabytków nie dokona oględzin odkrytego przedmiotu, przerwane roboty mogą być kontynuowane.
5. Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:
  1. pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
  2. pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
  3. nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

6. Roboty nie mogą być wstrzymane na okres dłuższy niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.
7. Jeżeli w trakcie badań archeologicznych zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robot. Okres wstrzymania robot nie może być jednak dłuższy niż 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.
8. Po zakończeniu badań archeologicznych, o których mowa w ust. 5 pkt 3, wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robot.
9. (uchylony).
10. O znalezieniu przedmiotu, o którym mowa w ust. 1, na polskich obszarach morskich należy niezwłocznie zawiadomić właściwego dyrektora urzędu morskiego. Przepisy ust. 1 pkt 1 i 2 i ust. 3 – 8 stosuje się odpowiednio.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Art. 33.

1. Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).
2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie później niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1.
3. W terminie 3 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 i 2, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany dokonać oględzin znalezionego przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne.
4. O znalezieniu przedmiotu, o którym mowa w ust. 1, na polskich obszarach morskich należy niezwłocznie zawiadomić właściwego dyrektora urzędu morskiego.

Art. 34.

1. Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków określonych odpowiednio w art. 32 ust. 1 lub w art. 33 ust. 1.
2. Przepisy ust. 1 nie stosuje się do osób zajmujących się zawodowo badaniami archeologicznymi lub zatrudnionych w grupach zorganizowanych w celu prowadzenia takich badań.

3. *Warunki i tryb przyznawania nagród określi, w drodze rozporządzenia, minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ustalając rodzaje nagród, źródła ich finansowania i wysokość nagród pieniężnych.*

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. z 2017 r. poz. 459, ze zmianami), zwanego dalej kodeksem cywilnym własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109 c wprowadzony nowelizacją obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów, ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 ustawy, w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w

przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w rozporządzeniu Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Liście Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2017 r., poz. 1265).

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 ustawy. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- nie powiadomienia odpowiednich organów o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- nie powiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- nie powiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- nie powiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilały powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) *prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 2) *wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;*
- 3) *prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;*
- 4) *prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;*
- 5) *prowadzenie badań archeologicznych;*
- 6) *przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 7) *trwale przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
- 8) *dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 9) *zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;*
- 10) *umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073 i 1566 oraz z 2018 r. poz. 1496 i 1544) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
- 11) *podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 12) *poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.*

Zgodnie z art. 49 i 50 Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Art. 49.

1. *Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję nakazującą osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego, przeprowadzenie, w terminie określonym w tej decyzji, prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku, jeżeli ich wykonanie jest niezbędne ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem tego zabytku.*
  - 1a. *Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wydać decyzję nakazującą osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania*

- z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, wynikający z prawa własności, albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego, przeprowadzenie, w terminie określonym w tej decyzji, prac konserwatorskich przy tym zabytku, jeżeli ich wykonanie jest niezbędne ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem tego zabytku.*
- 2. Wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.*
  - 3. W przypadku wykonania zastępczego prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję określającą wysokość wierzytelności Skarbu Państwa z tytułu wykonania zastępczego tych prac lub robót, ich zakres oraz termin wymagalności tej wierzytelności.*
  - 4. Wierzytelność Skarbu Państwa z tytułu wykonania zastępczego prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym podlega zabezpieczeniu hipoteką przymusową na tej nieruchomości, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji, o której mowa w ust. 3. Jeżeli nieruchomość nie posiada księgi wieczystej, zabezpieczenie może być dokonane przez złożenie wniosku i decyzji do zbioru dokumentów.*
  - 5. Przepisu ust. 4 nie stosuje się do zabytków nieruchomych stanowiących własność Skarbu Państwa.*
  - 6. Wierzytelność Skarbu Państwa z tytułu wykonania zastępczego prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wojewoda, w porozumieniu z Generalnym Konserwatorem Zabytków, może, w drodze decyzji, umorzyć w całości albo w części lub rozłożyć na raty – jeżeli stwierdzono nieściągalność wierzytelności lub jej ściągnięcie spowoduje znaczny uszczerbek dla sytuacji materialnej osoby lub jednostki, o których mowa w ust. 1.*
  - 7. Wykreślenie hipoteki przymusowej z księgi wieczystej następuje na wniosek wojewody na podstawie decyzji, o której mowa w ust. 6. Jeżeli nieruchomość nie posiada księgi wieczystej, wniosek i decyzję składa się do zbioru dokumentów.*

Art. 50.

- 1. W przypadku wystąpienia zagrożenia polegającego na możliwości zniszczenia, uszkodzenia, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku ruchomego wpisanego do rejestru albo na Listę Skarbów Dziedzictwa, odpowiednio wojewódzki konserwator zabytków może wydać, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wydaje, decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia.*
- 2. Czasowe zajęcie zabytku ruchomego polega na przekazaniu go, w zależności od rodzaju zabytku, do muzeum, archiwum lub biblioteki.*
- 3. W przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia*

czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Przepisy o gospodarce nieruchomościami stosuje się odpowiednio.

4. *Jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, o którym mowa w ust. 1 lub 3:*

- 1) *zabytek ruchomy może być przejęty przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, oświaty lub turystyki, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku;*
- 1a) *zabytek ruchomy wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa zostaje przejęty przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku;*
- 2) *zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.*

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Art. 71.

1. *W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.*
2. *Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Zgodnie z art. 73 gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadająca w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 73.

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich

lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Art. 74.

1. *Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robot budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:*
  - 1) *ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego”;*
  - 2) *wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.*
2. *Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa jest udzielana ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.*

Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nie dostawali nic.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82)

Art. 81.

1. *W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy lub powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.*
2. *Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robot budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków..*

Art. 82.

1. *Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa*

- narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 200% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót*
2. *Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru jest zadaniem z zakresu administracji publicznej*
  3. *W celu zapewnienia realizacji postanowień określonych w ust. 1 organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.*

W art. 82a uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Art. 87.

1. *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*
2. *Programy, o których mowa w ust. 1, maja na celu, w szczególności:*
  - 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
  - 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
  - 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
  - 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*

- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
  - 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
  - 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*
3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
  4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
  5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*
  6. *Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*

Katalog zadań własnych gminy został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

1. utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
2. sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
3. utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
4. prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
5. przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
6. przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
7. sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Art. 93.

4. *Zadania określone w art. 12 ust. 1, art. 16 ust. 1 i 3–5, art. 22 ust. 4, art. 32 ust. 2, art. 33 ust. 2, art. 50 ust. 3 i 4 pkt 2, art. 87 ust. 1 oraz art. 103 i 105 są zadaniami własnymi organów i jednostek samorządu terytorialnego wskazanych w tych przepisach.*

Artykuł 96 stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecenie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za nie powiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 ustawy o ochronie zabytków. Z kolei art. 107c wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną.

Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Art. 107a.

- 1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie*

powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości*

– podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł

- 2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.*

Art. 107c.

- 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.*
- 2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.*

Art. 107d.

- 1. Kto bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.*
- 2. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.*
- 3. Kto bez pozwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.*
- 4. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.*
- 5. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1–4, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, który wydał pozwolenie bądź był właściwy do wydania pozwolenia.*

Art. 107e.

- 1. Kto wbrew obowiązkowi nie wykonuje zaleceń pokontrolnych, o których mowa w art. 40 ust. 1, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 50 000 zł.*

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, który wydał zalecenia pokontrolne.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 ustawy. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynikła z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Art. 108.

1. Kto niszczy lub uszkadza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Art. 109c. *Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*

Akty wykonawcze do ustawy

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1302),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 ze zmianami),

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2011 r. Nr 50, poz. 256),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r. poz. 1275),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

II. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym**

tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 506.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym

tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 511.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa

tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 512.

W myśl ustawy w zakresie działania samorządu gminnego należy wykonywanie zadań publicznych w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność. Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy

o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2204 ze zmianami).

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym powiat wykonuje zadania o charakterze ponad gminnym, w tym m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zadania te mają charakter komplementarny i dotyczą tych zadań, których z określonych względów nie można realizować na szczeblu gminy.

Samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim, w tym w szczególności na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zabytki, a szerzej dziedzictwo kulturowe, powinny być postrzegane przez samorząd województwa jako czynnik procesów integracyjnych w regionie. Wskazane przepisy ustaw samorządowych odnoszą się do ochrony zabytków – w charakterze ingerencji władczej, jak i opieki nad zabytkami – jako obowiązku każdego właściciela i posiadacza zabytku.

III. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**

tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1945 ze zmianami.

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- art. 11 stanowi że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady;
- art. 17 nakłada obowiązek uzgodnienie projektu planu z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu, oraz zgody na zmianę przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne, jeżeli wymagają tego przepisy odrębne;
- art. 53 stanowi, że decyzje w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu powiatowym i gminnym wydaje wójt, burmistrz, lub prezydent miasta po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- art. 54 określa, że decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego określa warunki i szczegółowe zasady zagospodarowania terenu oraz jego zabudowy wynikające z przepisów odrębnych, a w szczególności w zakresie ochrony środowiska, zdrowia ludzi oraz dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej.

IV. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1186.

- W myśl art. 2, ust. 2, pkt 3 przepisy tej ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- W art. 3 został zawarty słownik ze zbiorem definicji legalnych: robót budowlanych, budowy, obiektu budowlanego, budynku, budowli, obiektów małej architektury, przebudowy, remontu;
- W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, że obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń w sposób zapewniający ochronę obiektów wpisanych do rejestru oraz objętych ochroną konserwatorską;
- W art. 7 ustawa precyzuje przepisy techniczno-budowlane, jednakże w art. 9, ust. 3, pkt 4 ustawa stanowi że, w przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków

w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od przepisów techniczno-budowlanych.

- Według art. 29 ust. 2 w stosunku do robót budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu.

Zgodnie z art. 29, ust. 4 roboty budowlane wymienione w ust. 1 i 2 tego artykułu wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisany do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę a roboty budowlane wykonywane na obszarze wpisany do rejestru zabytków wymagają zgłoszenia, o którym mowa w art. 30 ust. 1. Ustawodawca zastrzegł przy tym, że do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

- Art. 30 ust. 1 pkt 3 nakłada obowiązek zgłoszenia właściwemu organowi wykonywanie robót budowlanych polegających na instalowaniu krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

W odniesieniu do zamierzeń budowlanych, które w myśl ustawy wymagają jedynie zgłoszenia, to zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m. in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

- Art. 39 ust. 1 wymaga uzyskania pozwolenia wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków na prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie wpisany do rejestru zabytków lub na obszarze wpisany do rejestru zabytków – przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę

Z kolei w ust. 2 artykułu 39 jest mowa o konieczności uzyskania decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków na uzyskanie pozwolenia na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków.

Ustęp 3 artykułu 39 stanowi, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z ust. 4 tegoż artykułu wojewódzki konserwator jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym

terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

- Zgodnie z art. 67 w przypadku gdy nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia to właściwy organ wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu, określając przy tym terminy przystąpienia i zakończenia tych robót – zgodnie z ust. 2 przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków; zgodnie z ust. 3 przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a decyzję, o której mowa w ustępie 1 właściwy organ wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni a niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.
- Art. 71 ust. 5 pkt 3 litera b) stanowi, że właściwy organ wnosi sprzeciw, jeżeli zamierzona zmiana sposobu użytkowania obiektu budowlanego lub jego części może spowodować pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

V. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**

tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1396 ze zmianami.

- W dziale VII traktującym o ochronie środowiska w zagospodarowaniu przestrzennym i przy realizacji inwestycji, zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych.
- W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.
- Art. 238 punkt 1e) stanowi, że przegląd ekologiczny instalacji, która jest kwalifikowana jako przedsięwzięcie mogące zawsze znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, powinien zawierać opis obejmujący istniejące w sąsiedztwie lub bezpośrednim zasięgu oddziaływania instalacji na zabytki chronione na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- Art. 400a. ust. 1 punkt 26 stanowi, że finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

VI. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1614 ze zmianami.

- Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 3 dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- Zgodnie z art. 23a ust. 1 pkt 1 na obszarze chronionego krajobrazu sejmik województwa, w drodze uchwały stanowiącej akt prawa miejscowego wyznacza w granicach krajobrazów priorytetowych zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego, o którym mowa w art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, strefy ochrony krajobrazu stanowiące w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, istotne dla zachowania walorów krajobrazowych obszaru chronionego krajobrazu, wraz ze wskazaniem które z zakazów, wymienionych w art. 24 ust. 1a, obowiązują w danej strefie. Zgodnie artykułu 23a ust. 1: określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym; ust. 2: projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, opracowuje zarząd województwa; ust. 3: zarząd województwa, sporządzając projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, na zasadach i w trybie określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, w postępowaniu, którego przedmiotem jest sporządzenie projektu. Zgodnie z ust. 4 art. 23a projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- Zgodnie z art. 83a ust. 1 zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.
- W myśl art. 83f przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.
- Art. 86 w ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków;

VII. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2204 ze zmianami.

- Zgodnie z art. 6 ust. 5 opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.
- Zgodnie z art. 13, ust. 4 sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- Zgodnie z art. 13, ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- W art. 29 ust. 2 jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.
- W art. 45 ust. 2a ustawodawca zdecydował, że w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji
- Ustawa w art. 68, ust. 3, określa obniżenie o 50% ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru, w art. 73 ust. 4 ustala obniżenie opłat z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej wpisanej do rejestru zabytków. Opłata wymieniona w art. 73 ust. 4 może zostać podwyższona lub obniżona przez właściwy organ, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku.
- Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.
- Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

VIII. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1983 ze zmianami.

- Art. 1 ust. 2 stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ust. 4 tego artykułu mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami sprawują także organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości. Na mocy ustępu 4 art. 1 także wsparcie finansowe realizacji planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych może być dokonywane przez jednostki samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości.

- Art. 7b. 1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami.

Ustęp 2 tego artykułu stanowi, że stypendium, o którym mowa w ust. 1, polega na przyznaniu środków finansowych osobom realizującym określone przedsięwzięcia w zakresie twórczości artystycznej, opieki nad zabytkami lub upowszechniania kultury.

Ustęp 3 precyzuje, że organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego, w drodze uchwały, określają szczegółowe warunki i tryb przyznawania stypendiów, o których mowa w ust. 1, oraz ich wysokość, mając na uwadze wspieranie rozwoju umiejętności artystycznych oraz upowszechnianie kultury i opieki nad zabytkami.

- Zgodnie z art. 14a. 1. tworzy się wykaz obiektów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, w których prowadzona jest, jako podstawowa, działalność kulturalna lub które dla takiej działalności zostały wybudowane i nie mogą być przeznaczone do prowadzenia wyłącznie innej działalności podstawowej. Do wykazu wpisuje się obiekty stanowiące obiekty budowlane w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1186).

Ustęp 2 tego artykułu stanowi, że minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, wykaz obiektów, o którym mowa w ust. 1, oraz tryb zgłaszania obiektów w celu wpisania ich do wykazu, uwzględniając wartości historyczne lub zabytkowe tych obiektów, a także ich pierwotne przeznaczenie na cele kulturalne

- Art. 40 stanowi, że przepisy ustawy nie naruszają przepisów ustawy o ochronie zabytków.

IX. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

tekst jednolity Dz. U. 2019, poz. 917

- Zgodnie z art. 1 muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.
- Zgodnie z art. 2 muzeum realizuje cele określone w art. 1, w szczególności przez:
  - 1) gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie;
  - 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów;
  - 3) przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;
  - 4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody;
  - 5) urządzanie wystaw stałych i czasowych;
  - 6) organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych;
  - 7) prowadzenie działalności edukacyjnej;
  - 7a) popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę;
  - 8) udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych;
  - 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji;
  - 10) prowadzenie działalności wydawniczej.
- Art. 5 ust. 3 stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

Ustęp 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

X. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach**

tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1479

- Ustawa w art. 3 ust 1 stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

W ustępie 2 tego artykułu zagwarantowano powszechne prawo do korzystania z bibliotek, na zasadach określonych w ustawie.

- Zgodnie z art. 19 ust. 1 biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl ustępu 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XI. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych

tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2337

Na terenie gminy Józefów nad Wisłą znajdują się 3 cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej, z których dwa, w Prawnie i Rybitwach stanowią wydzieloną część na cmentarzach parafialnych a jedynie cmentarz w Mazanowie jest cmentarzem wojennym.

Zgodnie z art. 1 pkt 1 ustawy grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

1. poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;
  2. osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;
  3. sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;
  4. jeńców wojennych i osób internowanych;
  5. uchodźców z 1915 r.;
  6. osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
  7. ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
  8. osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.
- Zgodnie z art. 1 pkt 3 cmentarzami wojennymi są cmentarze, przeznaczone do chowania zwłok osób wymienionych w pkt. 1 artykułu, a w pkt 4 ustawodawca zaleca grupowanie grobów wojennych na cmentarzach wojennych.
  - W art. 2. Ustawodawca zaleca, aby groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą.
  - Zgodnie z art. 5 ustawy przeprowadzanie robót ziemnych, wznoszenie pomników i innych urządzeń na cmentarzach i grobach wojennych wymaga zezwolenia wojewody.

- Zgodnie z art. 5a. zatwierdzanie planów cmentarzy wojennych oraz sprawy dotyczące ogólnego zarządu cmentarzy wojennych, a w szczególności sprawy związane z ewidencją, remontem i utrzymaniem grobów i cmentarzy wojennych oraz sprawy związane z uregulowaniem własności gruntów, zajętych pod cmentarze wojenne, należą do zakresu działania wojewody.
- Zgodnie z art. 6 pkt. 1 groby i cmentarze wojenne pozostają pod opieką Państwa. Zwierzchni nadzór nad nimi polegający na sprawdzaniu i kontrolowaniu działań podległych jednostek pod względem legalności i podejmowania w tym zakresie decyzji administracyjnych sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z zachowaniem uprawnień przysługujących Kościołom i innym związkom wyznaniowym oraz wójtom (burmistrzom, prezydentom miast) na podstawie ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (tekst jednolity *Dz. U. z 2017 r. poz. 912*) a Koszty budowy i utrzymywania, w tym remontów, grobów i cmentarzy wojennych są ponoszone ze środków budżetu państwa (art. 6 pkt 2 ustawy), Wojewoda może, w drodze porozumienia, powierzyć jednostce samorządu terytorialnego obowiązek utrzymania grobów i cmentarzy wojennych, z jednoczesnym przekazaniem odpowiednich funduszy, jeżeli jednostka samorządu terytorialnego nie przejmie tego obowiązku bezpłatnie (art. 6 pkt 3 ustawy).
- Zgodnie z art. 6 pkt 4 b minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przekazywać podmiotom wskazanym w ust. 4, jak również jednostkom samorządu terytorialnego, związkom wyznaniowym i innym podmiotom sprawującym opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi, środki finansowe na wykonywanie zadań związanych z opieką nad grobami i cmentarzami wojennymi.
- Zgodnie z art. 7 pkt. 1 bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeszeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 pkt 2 ustawy).

XII. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 688 ze zmianami

- Ustawa w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.
- W art. 19b zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XIII. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1170.

- Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2018 r. poz. 2067*; zwana dalej u.o.z.o.z.); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 u.o.z.o.z.), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 u.o.z.o.z.);
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);

- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 u.o.z.o.z.);
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust.1 u.o.z.o.z. organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z ustępem 2 tego artykułu dotacja, w zakresie określonym w art. 77 u.o.z.o.z, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 u.o.z.o.z.);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 u.g.n.);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury.

Rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo doniosła, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należyтым stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z zabytku w sposób zapewniający

trwale zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 u.o.z.o.z.). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Wykonywanie zadań w zakresie opieki nad zabytkami jest ponadto jednym z ustawowych zadań własnych samorządów wszystkich szczebli. W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wyszczególniono m. in. takie zadania:

- utworzenie parku kulturowego (art. 7 pkt 3, art. 16 i 17);
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art.22 ust.4, 5 i 6)
- sporządzenie wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84);
- umieszczenie na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru znaków informacyjnych (art. 12 ust.1);
- ustanowienie społecznych opiekunów zabytków (art. 103 ust.1);
- przekazywanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2);
- wydawanie decyzji o czasowym zajęciu zabytku nieruchomego lub wywłaszczanie tego zabytku (art. 50 ust.3 i art.112-125 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami)

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;
- planów zagospodarowania przestrzennego województw; planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu,
- strategii rozwoju gmin,
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin,
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W powyższych dokumentach musi być uwzględnione szereg elementów, które zawiera ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w tym w szczególności (art. 18 ust.2):

- krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

- określone rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Z punktu widzenia mocy prawnej poszczególnych źródeł prawa umowy międzynarodowe, w tym także prawo Unii Europejskiej, sytuowane są ponad ustawami i rozporządzeniami krajowymi. Dlatego też prawo krajowe musi być dostosowane do standardów minimalnych przewidzianych przez prawa międzynarodowe i europejskie. W ramach działalności UNESCO powstawały akty prawne o charakterze uniwersalnych, wielostronnych umów międzynarodowych. Rzeczpospolita Polska ratyfikowała oraz opublikowała w Dzienniku Ustaw RP umowy międzynarodowe, które stały się źródłem praw i obowiązków, których przestrzeganie zobowiązane są organa administracji publicznej oraz obywatele. Umowy w dziedzinie kultury, to w szczególności Konwencje UNESCO:

1. *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) oraz Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 248),*
2. *Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106),*
3. *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190),*
4. *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018),*
5. *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).*

Konwencje Rady Europy ratyfikowane przez Polskę:

1. *Europejska konwencja kulturalna sporządzona w Paryżu dnia 19 grudnia 1954 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 8, poz. 44),*

2. *Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 210),*
3. *Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564),*
4. *Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98).*

Obok ratyfikowanych umów międzynarodowych, zgodnie z zasadą pierwszeństwa regulacji zawartych w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych, na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków pośrednio wpływ mają również akty o charakterze zaleceń. W sposób szczególny należy mieć na względzie bogaty dorobek UNESCO. Ważnym źródłem standardów są m.in.:

1. *Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc (1962),*
2. *Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne (1968), Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym (1972),*
3. *Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych (1976),*
4. *Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym* tzw. „Rekomendacje Warszawskie” (1976),
5. *Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru (1989),*
6. *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011).*

Niezwykle istotnym dokumentem, określającym poglądy społeczności międzynarodowej w sprawie ochrony miast historycznych, i tzw. Podejścia krajobrazowego w tej ochronie, jest *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011)*, wprowadzająca pojęcie podejścia krajobrazowego. Jest ono stosowane w celu „rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, poprzez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych”.

Podstawą prawną podejmowania i realizacji polityki kulturalnej przez Unię Europejską jest art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. C 326 z 26.10.2012). Zgodnie z treścią

- ust. 1: Unia przyczynia się do rozwoju kultur państw członkowskich w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego;

- ust. 2: Unia zachęca do współpracy między państwami członkowskimi oraz, jeśli to niezbędne, wspiera i uzupełnia ich działania w następujących dziedzinach: pogłębianie wiedzy oraz upowszechniania kultury i historii narodów europejskich, zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, niehandlowej wymiany kulturalnej, twórczości artystycznej i literackiej
- ust. 3: Unia i państwa członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi oraz organizacjami międzynarodowymi właściwymi w dziedzinie kultury, zwłaszcza z Radą Europy,
- ust. 4: Unia uwzględnia aspekty kulturalne w swoim działaniu na podstawie innych postanowień traktatów, zwłaszcza w celu poszanowania i popierania różnorodności jej kultur,

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Józefów nad Wisłą, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących dokumentach:

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Poprzedni Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uchwalony na lata 2014-2017 i przestał obowiązywać 31 grudnia 2017 r.

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, którym przypisano kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

1.1	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	Zadania:
1.1.1	1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnościami
1.1.2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
1.1.3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
1.1.4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
1.2	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
	Zadania:
1.2.1	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
1.2.2	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
1.2.3	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
1.2.4	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

W ramach realizacji zadania **1.1.1** planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych opracowanych dla Programu na lata 2014–2017, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów, organizację szkoleń z zarządzania dziedzictwem dla przedstawicieli władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.2** realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego <http://samorzad.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.3** będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji:

- przez stworzenie centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych;

- przez pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego,
- przez wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji,
- przez konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”.

W ramach realizacji zadania **1.1.4.** planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

W ramach realizacji zadania 1.2.4: *Powołanie Centrum Architektury Drewnianej* planuje się zorganizowanie punktu kontaktowego wspierającego opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	
2.1	Kierunek działania: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	Zadania:
2.1.1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
2.2	Kierunek działania: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
	Zadania:
2.2.1	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się:

- szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego;
- realizację projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.	
3.1	Kierunek działania: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	Zadania:
3.1.1	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełno sprawnościami.
3.1.2	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
3.2	Kierunek działania: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
	Zadania:
3.2.1	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W ramach zadania 3.1.2 planowane jest tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.

W ramach zadania 3.2.1. program dotacyjny będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami.

Na realizację działań Programu na lata 2019-2022 przewiduje się finansowanie z budżetu państwa w kwocie 25 mln 617 tys. zł, co wydaje się być kwotą niezwykle niską.

Podmiotem wiodącym realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie strategii na lata 2004 - 2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 została przyjęta przez Radę Ministrów 21.09.2004 a w 2005 r. przyjęto przygotowane przez Ministerstwo Kultury Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020. Dokument ten jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym określono zasady polityki kulturalnej w warunkach rynkowych. Są to zarazem dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, nowoczesnej polityki kulturalnej państwa. Misją strategii jest „równoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Narodowa strategii wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- Państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego,
- Wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć,
- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym

- Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury.
- Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach.
- Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
- Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
- Unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.
- Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
- Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

Ochrona i rewaloryzacja zabytków została uznana za jeden z podstawowych celów strategicznych. Za cele cząstkowe uznano m.in.:

- tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,

- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych,
- podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Elementem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”, którego celem jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,
- podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,
- zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

Instrumentami wdrażania Strategii są programy operacyjne, będące podstawą finansowania ze środków budżetu państwa wszelkich działań z zakresu dziedzictwa kulturowego. Najważniejszym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo Kulturowe” z priorytetami i działaniami, jak np. ochrona zabytków archeologicznych, rewaloryzacja obiektów i obszarów zabytkowych, Dysponentem środków finansowych jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Józefów nad Wisłą jest komplementarny z założeniami Strategii poprzez swoje założenia programowe, jak rewaloryzację zabytków, wpływ zabytków na rozwój turystyki poprzez tworzenie nowych produktów turystycznych, podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1.3. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została przyjęta uchwałą Rady Ministrów nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 roku i jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym ładu przestrzennego kraju w perspektywie kilkunastoletniej.

W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego Polski do 2030 r. Celem strategicznym KPZK 2030 jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia następujących, ogólnych celów

rozwojowych: konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Wyznaczono 6 głównych celów operacyjnych polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, z których dwa związane są z dziedzictwem kulturowym:

- 4) Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
- 6) Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

W dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami należy odwołać się w szczególności do zadań wskazanych w celu 4 i celu 6 KPZK.

- Cel 4. *Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski*

W odniesieniu do województwa lubelskiego oznacza to:

- ✓ integrację działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawy ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych,
- ✓ wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową,
- Cel 6. *Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego jako elementu warunkującego rozwój kraju w aspekcie rozwoju regionalnego uwzględniającego ochronę krajobrazu kulturowego*

W odniesieniu do poziomu regionalnego oznacza to:

- ✓ planowanie rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych w wymiarze ponadlokalnym,
- ✓ podporządkowanie kierunków rozwoju przestrzennego, określonym w PZPWL wiodącym zasadom zagospodarowania,
- ✓ nadrzędność ponadlokalnych zadań publicznych w kształtowaniu zagospodarowania przestrzennego,
- ✓ monitorowanie procesów przestrzennych w skali regionalnej.

4.1.4. Narodowy plan rewitalizacji 2022. Założenia

30 czerwca 2015 roku Rada Ministrów przyjęła projekt ustawy o rewitalizacji, przygotowany w marcu 2014 roku przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju a 3 lipca 2015 Ministerstwo przygotowało Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014 – 2020.

Głównym celem jest poprawa warunków rozwoju obszarów zdegradowanych w wymiarze przestrzennym, społecznym, kulturowym i gospodarczym. Cel ten ma być realizowany poprzez

stworzenie korzystnych warunków dla prowadzenia rewitalizacji w Polsce, w sposób zintegrowany, holistyczny podchodząc do prowadzenia działań rewitalizacji.

W dokumencie została podana definicja rewitalizacji jako: wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez przedsięwzięcia całościowe (integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone we współpracy z lokalną społecznością, w sposób zaplanowany oraz zintegrowany przez określenie i realizację programów rewitalizacji.

Dokument zapowiada zmiany prawne, między innymi zmiany w art. 7 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym i uzupełnienie katalogu zadań własnych gminy poprzez dodanie rewitalizacji jako zadania własnego gminy. Rewitalizacja jako zadanie własne gminy nie będzie zadaniem obowiązkowym a w realizacji tego zadania gmina powinna koordynować swe działania z podejmowanymi przez samorządy powiatowe i wojewódzkie, oraz administrację rządową.

Podstawą prowadzenia działań rewitalizacyjnych będą Programy rewitalizacji a objęcie danego obszaru programem rewitalizacji będzie stanowiło podstawę wspierania go przez programy unijne i instrumenty krajowe. Finansowanie działań w ramach Narodowego Planu Rewitalizacji pochodzić będzie ze środków publicznych wspólnotowych, publicznych krajowych i prywatnych – w ostatnim przypadku poprzez system zachęt do inwestowania na obszarach zdegradowanych oraz upowszechnienie formuły PPP.

4.1.5. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest ona jedynym aktem prawa międzynarodowego, na jakim można oprzeć budowę systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju. Celem Konwencji jest objęcie ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek, rozumianego wg UNESCO jako: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa, które wspólnoty, grupy i jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”. Dziedzictwo niematerialne przyczynia się do wzrostu poczucia własnej tożsamości oraz poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dlatego utrwalenie i przekazanie przyszłym pokoleniom dorobku naszych kultur jest priorytetem Konwencji.

Do głównych celów Konwencji należą:

- ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego

- zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek
- wzrost, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane
- zapewnienie międzynarodowej współpracy.

Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu Artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiającym dostęp do tego dziedzictwa. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego rozpoczął nabór wniosków o wpis na „Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego”. Opracowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa program, którego elementem jest Lista, koncentruje się na ochronie żywego, niematerialnego dziedzictwa kulturowego poprzez podtrzymywanie jego ciągłego trwania i przekazywania z pokolenia na pokolenie. Ważną rolę w realizacji Programu pełnią jednostki samorządu terytorialnego. Ministerstwo zachęca je do gromadzenia informacji na temat dziedzictwa niematerialnego w Polsce, inicjowania programów, mających na celu ochronę dziedzictwa oraz do współpracy w zakresie działań, związanych z jego ochroną, dokumentacją i popularyzacją.

4.1.6. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Dokument opracowany pod kierunkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przyjęty po konsultacjach społecznych przez Radę Ministrów 26 marca 2013 r.. Jest pierwszym dokumentem rządowym, który w sposób systematyczny podejmuje problematykę budowy wzajemnego zaufania między obywatelami oraz między obywatelami a państwem i jego instytucjami.

Założenia przyjęte w *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*. W szczególności kwestie wskazane w celu szczegółowym 1 i celu szczegółowym 4.

a) Cel szczegółowy 1: *Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji*

Kierunki działania:

1.2.3. Rozwój kompetencji kulturowych w uczeniu się innym niż formalne oraz upowszechnienie różnych form uczestnictwa w kulturze;

1.2.4. Rozwijanie kompetencji społecznych liderów i animatorów,

b) Cel szczegółowy 4 *Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego*

Kierunki działania:

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu. Upowszechnienie i ułatwienie dostępu do dziedzictwa kulturowego nierozdzielnie związane i warunkowane są przez proces ochrony dziedzictwa, a także gromadzenia i zachowywania dzieł kultury. Państwo powinno wspierać i promować działania służące ochronie i zachowaniu dziedzictwa kulturowego realizowane zarówno przez podmioty publiczne, jak i pozarządowe, prywatne oraz osoby prywatne.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury. Podstawowym zadaniem dla współczesnego systemu ochrony i upowszechniania dóbr kultury jest digitalizacja mająca na celu zarówno ochronę dziedzictwa kulturowego przed bezpowrotnym zniknięciem (przez wykonanie kopii lub rekonstrukcji cyfrowych), jak i zapewnienie wszystkim obywatelom równego dostępu do kultury przez upowszechnienie zdigitalizowanych zbiorów (np. w formie portali internetowych, udostępniania przez instytucje publiczne zdigitalizowanych zbiorów dla celów edukacyjnych, znoszenie barier dla osób wykluczonych cyfrowo)

4.1.7. Krajowa Strategia rozwoju regionalnego 2010 - 2020

Najważniejszym celem KSRR jest wykorzystanie specyficznych atutów (tzw. potencjałów rozwojowych), które ma każdy obszar Polski, dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności. Polityka rozwoju powinna być dostosowana do konkretnej części Polski a środki na rozwój powinny być inwestowane w sposób wspierający wzrost gospodarczy i zwiększający zatrudnienie, niwelując różnice w poziomie rozwoju. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego wyznacza trzy cele szczególne:

1. **wzrostu konkurencyjności regionów** (rozwój potencjałów największych miast i otaczających je gmin),
2. **niwelowania różnic w rozwoju poszczególnych obszarów kraju** (chodzi szczególnie o obszary wiejskie o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług, te części Polski, które nie mają nowoczesnej sieci drogowej czy kolejowej),
3. **sprawnego zarządzania polityką rozwoju** (m.in. większa rola województw w prowadzeniu polityki rozwoju, nowe narzędzia polityki regionalnej – kontrakty terytorialne, obserwatoria terytorialne, krajowe i regionalne fora terytorialne).

W ramach celu 1 przewiduje się następujące kierunki działania:

1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne

1.3.6. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego.

4.1.8. Strategia sprawne państwo 2020

Strategia Sprawne Państwo 2020 jest realizowana w latach 2013-2020 i koordynowana jest przez ministra właściwego do spraw administracji publicznej. W zakresie ochrony dziedzictwa narodowego najbardziej istotną częścią *Strategii Sprawne Państwo 2020* wskazana jest w celu szczegółowym 2: *Zwiększenie sprawności instytucjonalnej państwa*. Cel ten osiągnięty ma zostać między innymi poprzez działanie 2.2. *Optymalizacja struktur organizacyjnych administracji rządowej*, w ramach którego planowana jest racjonalizacja struktur terenowych organów administracji rządowej i zapewnienie optymalnych warunków działania wojewódzkich konserwatorów zabytków.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 roku) przyjęta została uchwałą nr XXXIV/559/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego w dniu 24 czerwca 2013 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji.

W strategii za najważniejsze potencjały województwa między innymi uznano względnie bogate wyposażenie w czynniki naturalne (zasoby energetyczne, przyrodnicze warunki dla rolnictwa), a także walory krajobrazu, które – wraz z dziedzictwem kulturowym – mogą służyć do rozwijania turystyki.

Przyjmuje się, że Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 przyczyni się m.in. do kulturalnej i społecznej integracji regionu lubelskiego, dlatego w obszarze kultury wyznaczono cel strategiczny: *Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu*.

Historyczne uwarunkowania powodują, że region lubelski nie wykształcił silnego poczucia więzi regionalnej i poczucia tożsamości. Podejmowane inicjatywy kulturalne i edukacyjne, mające czasem także znaczenie biznesowe, powinny służyć wzmocnieniu świadomości przynależności do „Lubelszczyzny” i poczucia regionalnej identyfikacji, przy jednoczesnym zachowaniu różnorodności wewnątrz regionu. Współpraca samorządów lokalnych jest jednym z istotnych kierunków poprawy ich funkcjonowania i podejmowania zadań przekraczających możliwości poszczególnych jednostek. W regionie można wskazać na szereg inicjatyw lokalnych podejmowanych przez kilka samorządów – inicjatywy takie zasługują na wsparcie i na dalsze rozwijanie.

Strategiczny cel będzie realizowany przez cel operacyjny 4.3: *Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrz regionalnej*, między innymi poprzez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączania jej do programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych działań kulturotwórczych oraz stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych. W ramach celu operacyjnego wskazano 6 kierunków działań w perspektywie do 2020 roku, (1 cel do 2030 roku):

1. Opracowanie programów edukacyjnych nt. historii regionu, jego tradycji etnicznych i kulturowych, włączenie ich do nurtu edukacji obywatelskiej w szkołach.
2. Wspieranie inicjatyw odtwarzania tradycji kulturowych, gospodarczych i etnicznych regionu, wzmocnianie ich edukacyjnej i kulturotwórczej roli (w perspektywie do 2030 roku).
3. Wspieranie organizacji prowadzących działalność promującą tradycje regionu oraz jego szanse rozwojowe.
4. Stymulowanie podejmowania i wspieranie wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, społecznych, edukacyjnych i kulturalnych (np. odtwarzania tradycji) przez społeczności lokalne.
5. Kompleksowe i systemowe oznakowanie tras turystycznych i dziedzictwa kulturowego regionu.
6. Powołanie regionalnego forum terytorialnego.

Wśród podmiotów uczestniczących w realizacji celu dokument wymienia:

- samorządy lokalne;
- organizacje pozarządowe, w tym m. in. lokalne grupy działania;
- instytucje edukacyjne;
- przedsiębiorcy i ich organizacje;
- instytucje kultury;
- kościoły i związki wyznaniowe.

Źródła finansowania celu: budżety samorządów lokalnych, RPO 2014-2020, Programy sektorowe 2014-2020, środki prywatne.

Realizacja celu pozwoli na wzmocnienie poczucia wspólnoty regionalnej, osadzenia jej w tradycji i historii oraz wykorzystywania tych czynników dla podejmowania nowych inicjatyw kulturowych i edukacyjnych wskazujących na możliwości wykorzystania tych czynników dla celów rozwojowych. Działania te mogą pobudzić aktywność społeczną, która może stać się jednym z czynników dynamizujących rozwój i poprawę warunków życia mieszkańców. Ponadto, realizacja celu pozwoli na usprawnienie funkcjonowania samorządów lokalnych w regionie. Społeczne inicjatywy mieszkańców zwiększą ich aktywność obywatelską, co przyczyni się do podniesienia poziomu edukacji, tworzenia i uczestnictwa w kulturze, a także do lepszego współdziałania władz samorządowych ze społecznościami lokalnymi.

Dokument wymienia obszary strategicznych interwencji, wśród których wymienia Obszar Funkcjonalny Powiśle, jako obszar gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych. Interwencja powinna obejmować działania zmierzające do wykorzystania potencjału obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo dla tworzenia warunków wzrostu społeczno-gospodarczego tych obszarów oraz określenia charakteru i natężenia funkcji turystycznej, aby nie powodowała ona dewaloryzacji lub zniszczenia walorów i zasobów przyrodniczych, które na tym terenie są podstawą jej wykształcenia. Ponadto interwencja powinna obejmować takie działania jak: aktywna ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrody, rozwój infrastruktury transportowej, poprawa dostępu do usług społecznych, poprawa warunków fitosanitarnych, przywrócenie miastom funkcji społecznych i gospodarczych z jednoczesnym wsparciem zasobów ludzkich i przedsiębiorczości.

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020

Jest to podstawowy dokument służący do realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego, został przyjęty dnia 12 lutego 2015 decyzją Komisji Europejskiej C(2015)887.

W zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami działania zawierają się w celu tematycznym nr 6: *Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami*, w Priorytecie inwestycyjnym 6 c: *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. Działanie podjęte w ramach tego priorytetu mają na celu zwiększenie dostępności zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego województwa lubelskiego, między innymi poprzez rozwój infrastruktury i turystyki. W uzasadnieniu podano, że niezbędne są inwestycje w infrastrukturę, co przełoży się na tworzenie nowych miejsc pracy, tworzenie dochodu i podniesienie

konkurencyjności regionu. W dokumencie zaakcentowano potencjalne możliwości w obszarze infrastruktury turystycznej i kulturalnej wykorzystującej walory przyrodniczo - krajobrazowe, czyste środowisko, a także bogactwo dziejów oraz spuściznę wielu przenikających się na terenie Lubelszczyzny kultur.

Strategia inwestycyjna Programu zakłada dofinansowanie zadań realizowanych w ramach celów szczegółowych: *Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu* i *Wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej w regionie* w łącznej kwocie 70.707.126,00 EURO, co stanowi 3,17 % EFRR w ramach osi priorytetowej 7 *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego*. Wkład krajowy 12.477.729,00 EURO.

4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego (PZPWL)

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubelskiego 30 października 2015 r., zastąpił dokument Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego przyjęty 29 lipca 2002 przez Sejmik Województwa Lubelskiego.

W aktualnie obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego znajdziemy diagnozę zagrożeń dla stanu struktury zabytkowej na terenie ziem województwa:

- Postępująca urbanizacja;
- Brak kompleksowych działań rewitalizacyjnych (które powinny być uwzględniane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- braku powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi;
- nasilający się ruch tranzytowy;

Z kolei główne potencjały rozwojowe regionu autorzy dokumentu widzą w:

- położeniu na międzynarodowych korytarzach komunikacyjnych;
- potencjale żywicielskim
- potencjale turystycznym

Lubelszczyzna jest regionem o znacznym i uznanym potencjale turystycznym. Jego wykorzystanie wymaga budowy kompleksowego programu i oferty turystycznej, poprawy infrastruktury obsługowej oraz akcji promujących produkty turystyczne skierowanych do odbiorców krajowych i zagranicznych. Na podstawie oceny stanu zagospodarowania, za główne potencjały rozwojowe turystyki uznano:

- *dobrze zachowane różnorodne środowisko przyrodnicze, bogate zasoby przyrody ożywionej i nieożywionej, w tym zwłaszcza obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną prawną;*
- *walory środowiska kulturowego;*
- *atrakcyjność krajobrazową i przyrodniczą środowiska dla przyjazdów turystycznych związanych z aktywną turystyką kwalifikowaną, ekoturystyką, agroturystyką i turystyką wypoczynkową;*
- *uznane walory bioklimatyczne, źródła wód mineralnych i rozwinięte lecznictwo uzdrowiskowe.*

W przedstawionej w dokumencie wizji rozwoju zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego nastąpi poprawa ładu przestrzennego i harmonizacja zagospodarowania w powiązaniu z walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Jako cel główny dokument wyznaczył: **Wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi.**

Cele szczegółowe:

- a) Identyfikacja, zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego.
- b) Zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych.
- c) Zachowanie i wzbogacanie zasobów dóbr kultury współczesnej.
- d) Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego.

Zasada ogólna

1. Integrowanie walorów kulturowych z przestrzenią społeczno-gospodarczą regionu.

Zasady szczegółowe:

- a) Koordynacja ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego z polityką ochrony środowiska przyrodniczego i rozwoju turystyki.
- b) Zintegrowane podejście do ochrony oraz wykorzystywania zasobów kulturowych w planowaniu przestrzennym.
- c) Zachowywanie i uczytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem.
- d) Dążenie do redukcji kolizji krajobrazowych i estetycznych we wszelkich zmianach zagospodarowania.
- e) Dbłość o estetykę i integralność wizualną zespołów zabudowy.
- f) Promowanie wzorów architektury rodzimej w obszarach o wysokich walorach krajobrazowych.

Dokument wyznacza szereg obszarów funkcjonalnych, rozumianych jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Wśród obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym dokument wymienia **obszar funkcjonalny Powiśle**.

Obszar funkcjonalny Powiśle obejmuje dolinę Wisły wraz z przylegającymi do niej terenami. W obszar ten włączono 7 miast: oraz 18 gmin: Stężyca, Końskowola, Kurów, Puławy, Janowiec, Kazimierz Dolny, Wąwolnica, Nałęczów, Wilków, Karczmiska, Łaziska, Opole Lubelskie, Poniatowa, Józefów, Annapol, Gościeradów, Wojciechów i Chodel. Jest to obszar niezwykle bogaty pod względem dziedzictwa przyrodniczego, z obszarami objętymi różnymi formami ochrony przyrody z , paneuropejskim korytarzem ekologicznym, krajobrazowego (łęgi nadwiślańskie, przełomowe odcinki doliny, rozcięte wąwozami zbocza) i kulturowego (zabytki architektury, turystyczne szlaki dziedzictwa kulturowego, miejsca pielgrzymkowe, muzea, ośrodki sztuki ludowej). W ramach ochrony dziedzictwa geologicznego i obszarów o szczególnym znaczeniu geologicznym trwają prace nad utworzeniem geoparku Małopolski Przełom Wisły, który ma w założeniu stanowić część Europejskiej Sieci Geoparków. Obok walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych będących podstawą rozwijającej się na tym obszarze turystyki, tereny te charakteryzują się także najkorzystniejszymi w województwie warunkami agro klimatycznymi dla uprawy owoców miękkich i chmielu oraz rozwoju gospodarstw sadowniczych. Ze względu na potrzeby związane z poprawą bezpieczeństwa wskazuje się strefę, obejmującą obszary gmin: Stężyca, m. Dęblin, m. i gm. Puławy, Janowiec, m. i gm. Kazimierz Dolny, Wilków, Łaziska, Józefów nad Wisłą, m. i gm. Annapol, dla realizacji działań w ramach pakietu strategicznej interwencji *Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych*.

Jako priorytet rozwojowy Obszaru wskazuje się na rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego. Podstawowe funkcje rozwojowe Obszaru według dokumentu tkwią w rolnictwie oraz turystyce.

Wiodące kierunki zagospodarowania:

- realizacja przepraw mostowych na Wiśle (Kamień, Annapol),
- wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych dla rozwoju turystyki,
- rozbudowa infrastruktury przeciwpowodziowej (głównie budowa polderów),
- rozwój infrastruktury leczniczo-uzdrowiskowej i turystycznej,
- wzmacnianie bazy rekreacyjnej i obsługi turystyki w ośrodkach miejskich,
- rozwój bazy przetwórstwa rolno-spożywczego

Do najważniejszych problemów tego obszaru funkcjonalnego należą:

- zagrożenie powodziowe (dotyczy to przede wszystkim dolin: janiszowskiej, opolskiej, puławsko-kozienickiej, janowiecko-lucimskiej i gołębsko-dęblińskiej),

- presja zabudowy mieszkaniowej, letniskowej i obsługi turystyki na tereny o dużych wartościach przyrodniczo-kulturowych,
- wadliwa struktura agrarna gospodarstw dysponujących niewielkimi arealami,
- ograniczona dostępność komunikacyjna spowodowana brakiem dostatecznej ilości przepraw mostowych na Wiśle.

Jako rekomendacje dla podmiotów realizujących politykę przestrzenną w regionie rekomenduje się do utworzenia parków kulturowych na obszarach o szczególnej wartości kulturowej. Wymagane jest uszczegółowienie ich granic w lokalnych dokumentach planistycznych, tj.: planach obszarów funkcjonalnych i studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Rekomendowane parki kulturowe obejmuje się ochroną planistyczną polegającą przede wszystkim na ochronie funkcjonalnej i kompozycyjnej zabudowy (w tym historycznej linii zabudowy) oraz zakazie lokalizacji obiektów budowlanych negatywnie oddziałujących na krajobraz (np. elektrowni wiatrowych). Między innymi w dokumencie jest mowa o rekomendowanym do utworzenia Parku kulturowym Przełomu Środkowej Wisły – Południowy, obejmujący swoim zasięgiem gminę Łaziska i Józefów nad Wisłą.

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019–2022

Samorząd Województwa Lubelskiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu.

Do zadań wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z art. 6 ust 1 p. 2 ustawy o samorządzie województwa). Choć nie wynika to wprost z przepisu ustawy, to z szerszej zasady prawnej wyrażonej w art. 2 ust 2. ustawy o samorządzie województwa można wyczytać zadanie tworzenia rozwiązań budujących właściwy klimat wokół ochrony dziedzictwa. W tym sensie można przyjąć pogląd, że opieka nad zabytkami sprawowana przez samorząd województwa jako właściciela mienia będącego zabytkami powinna mieć charakter wzorcowy i inspirujący.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. Głównym celem programu jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie

poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 wyznaczono dwa cele strategiczne: „Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu” oraz „Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny”, które mają być realizowane poprzez konkretne działania w ramach celów operacyjnych.

Cel strategiczny I: Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu	
Cel operacyjny 1	Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi .
Działanie 1.	Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 2.	Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 3.	Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojenskich oraz obiektów archeologicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 5.	Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu

	terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.
Adresat działania:	Działanie skierowane do gmin i powiatów oraz właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
Działanie 6.	Podjęcie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego posiadających zabytki.
Działanie 7.	Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do muzeów i organizacji o charakterze para muzealnym, odbiorców oferty kulturalnej tych instytucji
Cel operacyjny 2	Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
Działanie 1.	Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego.
Działanie 2.	Podjęcie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu, grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych.
Działanie 3.	Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywanie przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, zespołów artystycznych, animatorów i twórców kultury, środków masowego przekazu.

Działanie 5.	Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, twórców kultury.

Cel strategiczny II: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny.	
Cel operacyjny 1	Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, szkół, instytucji oświatowych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 2.	Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmocnienia społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, szkół, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 3.	Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do ośrodków naukowych i uczelni, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury,

	instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, środowiska naukowego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, szkół, środków masowego przekazu.
Cel operacyjny 2	Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, instytucji kultury, środowiska naukowego, środków masowego przekazu, organizacji turystycznych.
Działanie 2.	Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, instytucji kultury.
Działanie 3.	Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu, instytucji naukowych.
Działanie 5.	Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w

	przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.
Działanie 7.	Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno – ekonomicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środki masowego przekazu, instytucji kultury, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.

4.2.5. Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego z 2006 r.

Program jest narzędziem wspierania rozwoju województwa lubelskiego i poprawy jego atrakcyjności a jego celem jest poprawa kondycji ośrodków miejskich, ich ładu przestrzennego i zasobów kulturowych. Poprawa atrakcyjności jednostek miejskich ma przyciągnąć inwestorów oraz osoby zainteresowane osiedleniem się, co pośrednio wpłynie na poprawę atrakcyjności terenów pozamiejskich. Z perspektywy gminy Józefów nad Wisłą jako szczególnie atrakcyjne wymieniane są obszary doliny Wisły a także położone w niedalekim sąsiedztwie tereny Kazimierskiego Parku Krajobrazowego. Jednym z 3 priorytetów, które mają pomóc w osiągnięciu celu jest poprawa standardów funkcjonowania i rozwoju miast. W dokumencie zapisano, że niezadawalający stan infrastruktury drogowej i niedorozwój transportu publicznego obsługującego tereny podmiejskie zmniejsza mobilność ludności. Zarówno diagnoza jak i cele założone do realizacji w ramach programu powinny pośrednio wpłynąć także na rozwój terenów gminy Józefów nad Wisłą, znajdujący się w bliskiej odległości zarówno od centralnie położonego Lublina, jak i mniejszych miast: Opole Lubelskie, Kraśnik, Annopol, Urzędów.

4.2.6. Strategia funkcjonalno-przestrzenna rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle

Dokument przyjęty uchwałą nr XIV/107/2016 Rady Gminy Józefów nad Wisłą z dnia 12 lipca 2016 r., stanowi aktualizację Strategii Rozwoju Turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na lata 2008-2013, i został przeznaczony na kolejny okres finansowania na lata 2014-2020.

Powiat Opolski ze względu na występujące na jego terenie lessowe wąwozy został w części włączony w region turystyczny Kraina Lessowych Wąwozów zarządzany przez Lokalną Organizację Turystyczną. Również przynależność powiatu do Obszaru Funkcjonalnego Powiśle przyczyniło się do objęcia go strategicznym planowaniem turystycznym w ramach dokumentu pn. „Strategia funkcjonalno-przestrzenna rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na obszarze funkcjonalnym Powiśle”. Zgodnie z powyższą waloryzacją gminy Józefów nad Wisłą oraz Opole Lubelskie cechują się średnimi warunkami do rozwoju turystyki.

W dokumencie scharakteryzowano bardzo wiele aspektów obszaru Powiśla mających wpływ na rozwój turystyki obszaru. Turystyka kulturowa na terenie Obszaru Powiśla oparta jest o liczne zabytki, ciekawą architekturę, grodzisko wczesnośredniowieczne. Atrakcjami o charakterze ponadregionalnym są przede wszystkim Małopolski Przełom Wisły z planowanym unikalnym Geoparkiem oraz Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa. Szczególnym wyróżnikiem regionu w zakresie turystyki przyrodniczo-kulturowej może być Geopark „Małopolski Przełom Wisły” oraz Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa. Szacuje się, iż po przeprowadzeniu modernizacji odtwarzającej dawny historyczny przebieg wzrośnie liczba turystów. Kolejka może pełnić bardzo ważny element, z jednej strony jako kulturowa atrakcja turystyczna regionu, z drugiej jako atrakcja integrująca południową część Obszaru Funkcjonalnego Powiśle.

Misją Lokalnej Organizacji Turystycznej Kraina Lessowych Wąwozów jest stworzenie zintegrowanego wewnątrznie obszaru turystycznego, który będzie konkurencyjny w kraju i dzięki bogatej ofercie turystycznej będzie często odwiedzany.

W przyjętej wizji Kraina Lessowych Wąwozów jest atrakcyjnym miejscem turystycznym, miejscem niezwykłych lessowych wąwozów, malowniczych dolin rzecznych i źródeł, Geoparku Małopolskiego Przełomu Wisły. Miejscem zdrowia, urody i piękna oraz atrakcji kulturowo-geologicznych, chętnie odwiedzanym przez turystów zarówno krajowych jak i zagranicznych, pragnących aktywnie spędzić czas, odpocząć i zregenerować siły. Miejscem gdzie naturalne oddziaływanie klimatu, wód i otoczenia wspomagane jest nowoczesnymi zabiegami leczniczymi.

Cel główny Strategii Funkcjonalno-Przestrzennej Rozwoju Turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle do 2020 r. wskazuje na generalny kierunek

postępowania w realizacji wizji obszaru: *Osiągnięcie trwałego wzrostu społeczno-gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego Powiśle poprzez rozwój sieciowych produktów turystycznych bazujących na lokalnych zasobach i kształtujących ponadregionalną inteligentną specjalizację Polski Wschodniej.*

W realizacji celu głównego mają pomóc wyznaczone cele strategiczne, i tak jako cel strategiczny 1 przyjęto: *wykorzystanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego, w szczególności klimatu, wody i uwarunkowań geologicznych jako podstawy do rozwoju sektora usług turystycznych.*

Dla jego realizacji zaprezentowano cele operacyjne, w ramach których będą podejmowane określone działania, przyczyniające się do osiągnięcia zakładanych efektów wdrażania strategii w obrębie pierwszego priorytetu.

1.2. Ochrona i efektywne wykorzystanie zasobów kulturowych

Wyznaczono następujące szczegółowe kierunki działania operacyjnego do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego:

1.2.1 Renowacja, restauracja, rewaloryzacja i zabezpieczenie obiektów wpisanych do rejestru

zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem będących elementem sieciowego produktu turystycznego

1.2.2. Modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich będących elementem sieciowego produktu turystycznego

1.2.3. Modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich będących elementem sieciowego produktu turystycznego

1.2.4. Działania związane z rozwojem i poprawą stanu infrastruktury kultury oraz poprawiające dostępność do obiektów i dóbr kultury, a także miejsc atrakcyjnych turystycznie

1.2.5. Organizacja imprez i wydarzeń kulturalnych będących elementem sieciowego produktu turystycznego.

W dokumencie wskazano także potencjalne możliwości finansowania celów operacyjnych, głównie w ramach RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 7. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Priorytet inwestycyjny 6.3.; Roczne programy finansowania kultury realizowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz PROW 2014-2020: Działanie. Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20).

Wykaz inwestycji wpisanych w „Strategii funkcjonalno-przestrzennej rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle” zaplanowanych do realizacji w latach 2015-2021 (bezpośrednio dotyczących gminy Józefów nad Wisłą):

Produkt sieciowy: Geopark Małopolskiego Przełomu Wisły:

- Udostępnienie najważniejszych geostanowisk GEOPARKU Małopolskiego Przełomu Wisły, wartość inwestycji 1 260 000 zł

- Utworzenie ścieżek dydaktycznych, szlaków pieszych i rowerowych na terenie GEOPARKU MAŁOPOLSKIEGO PRZEŁOMU WISŁY, wartość inwestycji 2 000 000 zł
- Kolektory słoneczne na budynkach użyteczności publicznej i budynkach indywidualnych wzdłuż trasy GEOPARK, wartość inwestycji 10 000 000 zł.
- Punkt informacyjny GEOPARKU w siedzibie Gminnego Centrum Kultury w Józefowie, budżet 100 000 zł
- Budowa bulwaru spacerowego nad Wisłą w Józefowie, wartość inwestycji 600 000 zł
- Przystań wodna w Józefowie nad Wisłą, wartość inwestycji 1 500 000 zł

Produkt sieciowy: Park Pięciu Żywiołów Krainy Lessowych Wąwozów

- Udostępnienie kamieniołomów kaliszkańskich, wartość inwestycji 2 300 000 zł
- Udostępnienie walorów ziemi Małopolskiego Przełomu Wisły poprzez przygotowanie trasy widokowej o charakterze przyrodniczo-kulturowym w Józefowie nad Wisłą oraz stanowiska obozu ornitologicznego w Kaliszczanach Kolonii, wartość inwestycji 2 300 000 zł
- Warsztaty szkutnicze w Basonii, wartość inwestycji 600 000 zł

4.2.7. Przestrzenne aspekty lokalizacji energetyki wiatrowej w województwie lubelskim – opracowanie studialne

Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie opracowało w 2011 r. dokument dotyczący lokalizacji urządzeń energetyki wiatrowej na terenach województwa lubelskiego. U podstaw zainteresowania tematem leży potrzeba zapobieżenia zagrożeniom, jakie są niesione przez szkodliwe oddziaływanie obiektów infrastruktury energetyki wiatrowej dla zabytków i krajobrazu kulturowego. Dlatego też, wyklucza się lokalizację elektrowni wiatrowych:

- w otoczeniu obiektów zabytkowych, gdzie konieczne jest wyznaczenie stref ochrony widokowej na zabytek na podstawie studiów krajobrazowych;
- wokół Pomników Zagłady, gdzie na podstawie ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. 1999 Nr 41 poz. 412, z późn. zm.) wprowadza się strefę ochronną, którą stanowi pas gruntu o szerokości nie większej niż 100 m od granic Pomnika Zagłady. Obszar i granice stref ochronnych powinny być określone w sposób zapewniający Pomnikom Zagłady niezbędną ochronę w sposób jak najmniej uciążliwy.
- w obszarze wytypowanym do utworzenia parku kulturowego. Sytuowanie instalacji wykorzystującej energię wiatru w rejonach otaczających obszary o najcenniejszym zachowanym krajobrazie kulturowym nie powinno istotnie oddziaływać na ten krajobraz.
- na terenach miejsc pamięci, tj. miejsc bitew i innych wydarzeń historycznych.

Na terenie gminy Józefów nad Wisłą występują niekorzystne warunki pod względem rozwoju dużej/średniej energetyki wiatrowej. Zgodnie z *Przestrzennymi aspektami lokalizacji energetyki wiatrowej w województwie lubelskim* większość obszaru gminy Józefów nad Wisłą została określona jako: *obszary z istotnymi ograniczeniami mogącymi uniemożliwić realizację inwestycji*. Natomiast część centralno-zachodnia gminy zaliczana jest nawet do *obszarów wykluczonych z realizacji inwestycji (ze względu na uwarunkowania prawne)*.

4.2.8. Kontrakt Terytorialny dla Województwa Lubelskiego

5 grudnia 2014 został podpisany Kontrakt Terytorialny dla Województwa Lubelskiego, który został zatwierdzony uchwałą nr 235 Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2014 r. . W Kontrakcie strony określają priorytetowe cele i przedsięwzięcia istotne dla rozwoju województwa lubelskiego, dla których realizacji deklarowana jest współpraca w ramach realizacji programów operacyjnych na lata 2014 – 2020. W zależności od dostępności środków finansowych przewidziana jest promocja regionu i rozwój turystyki z podtytułem „Lubelskie, Smakuj życie kulturowo”.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Powiat Opole Lubelskie nie opracował Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Jednostkowe informacje na temat działań zmierzających do ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego powiatu odnaleźć można w niżej opisanych dokumentach:

4.3.1. Strategia rozwoju powiatu opolskiego na lata 2016-2023

Strategia Rozwoju Powiatu Opolskiego na lata 2016-2023 jest dokumentem wyznaczającym najistotniejsze kierunki rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. Określa wizję, misję, priorytetowe obszary rozwoju oraz cele operacyjne, jak również wskazuje na konkretne kierunki działań. Horyzont czasowy Strategii to lata 2016-2023 - zgodny z Okresem programowania Unii Europejskiej.

W części Strategii poświęconej diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej na terenie powiatu podano nieścisłą informację, że na terenie powiatu Opolskiego znajduje się jedynie 45 zabytków – liczba ta została podana za Obwieszczeniem nr 1 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na dzień 31 grudnia 2014 i autorzy nie rozróżnili, że cytowana przez nich lista zawiera jedynie zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego, zupełnie pomijając zabytki

znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji konserwatorskiej (a zatem automatycznie w gminnych ewidencjach zabytków gmin zlokalizowanych na obszarze powiatu opolskiego), a których liczba wielokrotnie przewyższa liczbę zabytków w rejestrze zabytków.

W strategii nakreślono wizję – to jest pożądaný stan do osiągnięcia na koniec wdrażania Strategii, oraz misję – to jest wartości, jakimi będzie się kierowała społeczność lokalna dla realizacji wizji. Strategia wyznacza cele strategiczne i cele operacyjne.

Priorytet 1. Lepiej funkcjonująca lokalna gospodarka i rynek pracy

Cel operacyjny 1.3. Rozwój zintegrowanych form turystyki w oparciu o lokalne walory i istniejącą infrastrukturę.

Kierunki działań operacyjnych:

- Renowacja i rewitalizacja na cele turystyczne obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru zabytków
- Odnawianie lub poprawa stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym zabytkowych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki na obszarach wiejskich
- Prowadzenie na szeroką skalę promocji turystycznej (foldery, mapy, publikacje, broszury, strona internetowa) oraz umieszczanie atrakcji i bazy turystycznej w popularnych portalach turystycznych

Priorytet 2. Lepszy dostęp mieszkańców do infrastruktury i usług publicznych

Cel operacyjny 2.3. Poprawa dostępności mieszkańców do usług kultury, sportu i rekreacji.

Kierunki działań operacyjnych:

- Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu informacji o kulturze oraz dostępie do jej dóbr i usług
- Modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich
- Konserwacja oraz zabezpieczenie przed zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego
- Budowa lub przebudowa niezbędnej infrastruktury poprawiającej dostępność usług kultury dla osób niepełnosprawnych
- Organizacja imprez i wydarzeń kulturalnych w pełni wykorzystujących lokalne dziedzictwo kulturowe, tradycję i infrastrukturę kultury

4.3.2. Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla powiatu opolskiego na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020 roku

dokument ten nie zawiera odniesień do ochrony dziedzictwa kulturowego, rozumianego nawet w bardzo szerokim zakresie jako środowisko kulturowe

4.3.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu opolskiego

Plan ochrony został wykonany w Starostwie Powiatowym w Opolu. Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na wykonywaniu następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Józefów nad Wisłą zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

5.1.1. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego gminy Józefów

Na terenie gminy obowiązuje nadal plan został opracowany na podstawie nieobowiązujących już przepisów prawnych ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Plan jest obecnie w trakcie aktualizacji). Został on uchwalony Uchwałą nr III/19/02 Rady Gminy Józefów z dnia 30 grudnia 2002 r.. Na terenie gminy obowiązuje 5 uchwał planistycznych: uchwała w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego z 2002 r., która powstała na podstawie nieobowiązującej już ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym i cztery zmiany planu, sporządzone w trybie obowiązującej ustawy z 27 marca 2003 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

W rozdziale II w §10 przedstawiono zasoby przyrodnicze gminy, formy ich ochrony oraz zasady zagospodarowania w strefach ochronnych środowiska przyrodniczego.

Cały §11 traktuje o ochronie krajobrazu kulturowego i przedstawiono w nim szczegółowe zasady obowiązujące w strefach:

2. Ścisłej Ochrony Konserwatorskiej (KR na rysunku planu);
dla wymienionych w planie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego.
3. Pośredniej Ochrony Konserwatorskiej (KZ na rysunku planu);
dla obiektów objętych ewidencją zabytków gminy Józefów – wymieniona w planie lista obiektów objętych ewidencją konserwatorską została uzgodniona z urzędem konserwatora zabytków województwa lubelskiego, w czasie kiedy dokument ten powstawał. Obecna lista obiektów objętych ewidencją zabytków gminy Józefów nad Wisłą różni się od tej zamieszczonej w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego z 2002 r.
4. Projektowanej Strefie Pośredniej Ochrony Konserwatorskiej;
dla obiektów nie objętych ochroną konserwatorską w czasie gdy powstawał Plan – w dokumencie wymienionych jest 7 obiektów (kapliczki i pomniki), dla których w dokumencie ustalono szczegółowe zasady ochrony.
5. Strefa Obserwacji Archeologicznej (KA na rysunku planu);
dla stanowisk archeologicznych określonych na rysunku planu, ujętych w ewidencji wojewódzkiej. Lista stanowisk zaznaczonych na rysunku planu została powiększona wskutek badań weryfikacyjnych, przeprowadzonych w 2006 r.. Nowoodkryte stanowiska zostały uwzględnione w gminnej ewidencji zabytków.
5. Ochrona i kształtowanie fizjonomii krajobrazu;
Dla punktów widokowych, otwarcie widokowych oraz powiązań przestrzenno-krajobrazowych wyodrębnionych na rysunku planu zostały ustalone szczegółowe zasady ochrony. W każdym przypadku zabudowa na wymienionych obszarach jest warunkowana opracowaniem ekspertyzy krajobrazowej, oceniającej ewentualną kolizyjność inwestycji i warunki zagospodarowania lub, w przypadku zabudowy terenów wyznaczonych w planie, uzyskaniem opinii Dyrektora Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych.

W rozdziale III w §12 lit. I punkt 4. Tereny zieleni parkowej i publicznej (ZP na rysunku planu) przedstawiono szczegółowe zasady dotyczące ochrony między innymi zieleni parkowej dla pozostałości parków dworskich i pozostałości historycznych założeń. W punkcie 5 rozdziale III §12 lit. I, przedstawiono zasady ochrony zieleni dla zieleni cmentarnej (ZCc – cmentarze czynne na rysunku planu; ZCz – cmentarze zamknięte na rysunku planu).

5.1.2. Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Józefów nad Wisłą

Obowiązujący plan został opracowany na podstawie nieobowiązujących już przepisów prawnych ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym i dokument ten jest obecnie aktualizowany. Drugą grupę stanowią 4 akty prawa miejscowego, sporządzone w trybie ustawy z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Rady Gminy Józefów nad Wisłą Uchwałą nr XVI/111/2016 z dnia 15 września 2016 r. przyjęła dokument dotyczący aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania gminy Józefów nad Wisłą, w którym nakreślono potrzebę kontynuacji prac nad aktualizacją Studium oraz miejscowych planów zagospodarowania. Opracowanie analiz stanowiło realizację wymagań art. 32 z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która to nałożyła na Wójta Józefowa nad Wisłą obowiązek dokonania oceny aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są jedynymi skutecznymi narzędziami prowadzenia gospodarki przestrzennej, w których uwzględnia się interes publiczny – będący dobrem wspólnym – z interesami prywatnymi.

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Józefów nad Wisłą na lata 2016-2023

Dokument ten został przyjęty dnia 14 czerwca 2016 r. uchwałą nr XIII/89/2016 Rady Gminy Józefów nad Wisłą.

W pierwszej części dokument przedstawia analizę oraz diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w latach 2009-2014 r. . W odniesieniu do „kultury” w dokumencie skoncentrowano się jedynie na wąskich aspektach działalności 4 bibliotek oraz 1 domu kultury. W obu opisywanych placówkach analiza dotyczyła tylko i wyłącznie statystyk (liczba stałych czytelników, liczba wypożyczonych książek, itp.) a w przypadku Domu Kultury bez odniesienia do tematyki zorganizowanych imprez masowych. W dokumencie napisano, że w gminie nie funkcjonują ponadto żadne hotele, motele ani pensjonaty. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika także, że w latach 2009-2014, w analizowanej gminie nie udzielono noclegu żadnemu turyście zagranicznemu, co zinterpretowano, że Gmina Józefów nad Wisłą nie jest atrakcyjna turystycznie w postrzeganiu turystów spoza granic kraju. W rozdziale 3 dotyczącym strategii rozwoju Gminy Jozefów nad Wisłą na lata 2016-2023 założono, że strategia będzie najogólniejszym dokumentem planistycznym Gminy i

tym samym wraz ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego będzie nadrzędna w stosunku do pozostałych dokumentów przyjętych przez Władze Gminy. Podstawowym założeniem strategii jest „zrównoważony rozwój”, który oznacza integrację działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi i trwałości podstawowych procesów przyrodniczych. Misję (credo) Gminy Józefów nad Wisłą w perspektywie na lata 2016-2023 określono jako: „*Gmina Józefów nad Wisłą gminą przyjazną środowisku, otwartą na nowe technologie proekologiczne oraz dążącą do polepszenia życia jej mieszkańców, m. in. poprzez zaspakajanie ich potrzeb*”.

Do celów strategicznych w przypadku działań związanych z szeroko rozumianą kulturą oraz ochroną dziedzictwa kulturowego należy wymienić następujące cele:

- Cel strategiczny 1:
  - **Poprawa jakości życia mieszkańców**
    - ❖ Cel operacyjny:
      - 1.9. Dostępna, całoroczna, różnorodna o wysokim standardzie i atrakcyjności oferta wydarzeń kulturalnych.
        - ✓ Zadania realizacyjne:
          - 1.9.1 Systematyczne zwiększanie atrakcyjności, różnorodności i poziomu artystycznego oferty kulturalnej - kształtujących kompetencje odbiorców
          - 1.9.2 Prowadzenie skutecznej promocji oferty kulturalnej Gminy
          - 1.9.3 Umacnianie współpracy Gminy z innymi podmiotami w zakresie organizacji wydarzeń kulturalnych wpływająca na kształtowanie kompetencji odbiorców
- Cel strategiczny nr 2
  - Wysoki poziom rozwoju infrastruktury technicznej i dostępności mieszkań oraz zachowania zasobów naturalnych** (*przy jednoczesnym zachowaniu wysokiego stopnia integracji przestrzeni w gminie*)
    - ❖ Cel operacyjny:
      - 2.8. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego
        - ✓ Zadania realizacyjne:
          - 2.8.1. Remont i modernizacja obiektów zabytkowych na terenie gminy
- Cel strategiczny nr 3
  - Rozwinięta infrastruktura społeczna i turystyczna w Gminie**
    - ❖ Cel operacyjny:
      - 3.2. Poprawa dostępności infrastruktury turystycznej w Gminie
        - ✓ Zadania realizacyjne:

3.2.1. Rozwijanie infrastruktury turystycznej (ścieżek rowerowych, ścieżek spacerowych oraz szlaków turystycznych),

w tym we współpracy z innymi gminami i podmiotami

3.2.2. Wspieranie uczestników branży turystycznej w rozwijaniu infrastruktury służącej obsłudze ruchu turystycznego

3.2.3. Zagospodarowanie atrakcji turystycznych Gminy z wykorzystaniem walorów przyrodniczych

❖ Cel operacyjny:

3.2. Poprawa dostępności infrastruktury turystycznej w Gminie

✓ Zadania realizacyjne:

3.2.1. Rozwijanie infrastruktury turystycznej (ścieżek rowerowych, ścieżek spacerowych oraz szlaków turystycznych),

w tym we współpracy z innymi gminami i podmiotami

3.2.2. Wspieranie uczestników branży turystycznej w rozwijaniu infrastruktury służącej obsłudze ruchu turystycznego

3.2.3. Zagospodarowanie atrakcji turystycznych Gminy z wykorzystaniem walorów przyrodniczych

3.3. Ochrona zasobów naturalnych (kamieniołomy, geostanowiska)

✓ Zadania realizacyjne:

3.3.1. Oznakowanie w terenie miejsc cennych przyrodniczo

3.3.2. Budowa ścieżek widokowych z udostępnieniem miejsc atrakcyjnych turystycznie

3.3.3. Budowa ciągów pieszo-rowerowych z wyznaczeniem ścieżek i przygotowaniem tablic informacyjnych

3.3.4. Utworzenie stanowisk ornitologicznych

Na liście projektów kluczowych do realizacji w Gminie Józefów nad Wisłą w latach 2016-2023 znalazły się przedsięwzięcia związane stricte z ochroną dziedzictwa kulturalnego, jak i takie, które poprzez podniesienie atrakcyjności turystycznej gminy, przyczynią się do wzrostu świadomości społeczności lokalnej, przywiązania do tradycji a pośrednio do zachowania dziedzictwa kulturalnego:

- renowacja przywracająca dawną świetność pałacu Potockich wraz z otaczającym parkiem - budynek będący obecnie siedzibą urzędu gminy. Zadanie to realizowane będzie w ramach dwu celów strategicznych nr 2 i 3 (por. wyżej opis) z przeznaczeniem do realizacji w latach 2016 – 2020.

- Zagospodarowanie skarpy wiślanej na odcinku gminy Józefów nad Wisłą (bulwar spacerowy, przystań, miejsca widokowe. Zadanie realizowane w ramach celu strategicznego nr 2 i 3, z realizacją w latach 2017 – 2023.
- Budowa ścieżek rowerowych (cel strategiczny nr 2 – realizacja 2017 – 2023)
- Zagospodarowanie doliny Wyżnicy na odcinku gminy Józefów nad Wisłą (drogi , ścieżki rowerowe, spacerowe, budowa zbiorników retencyjnych, przystań kajakowa, miejsca widokowe i miejsca atrakcyjne turystycznie) – cel strategiczny nr 3, realizacja w latach 2018 – 2023.

W 2015 r. gmina Józefów nad Wisłą przystąpiła do realizacji w partnerstwie projektu Realizacja zintegrowanych inwestycji na obszarze Małopolskiego Przełomu Wisły (docelowo: GEOPARKU Małopolskiego Przełomu Wisły), sprzyjających rozwojowi gospodarczemu i ochronie zasobów przyrodniczych, kulturowych oraz edukacyjnych gmin Powiśla Województwa Lubelskiego. Projekt GEOPARKU Małopolskiego Przełomu Wisły to przedsięwzięcie o priorytetowym znaczeniu dla realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.). Planowany do utworzenia GEOPARK Małopolskiego Przełomu Wisły, ciągnący się od Zawichostu do Puław, obejmowałby tereny uznawane za jedne z najlepszych i najpiękniejszych w skali światowej w zakresie profili geologicznych dokumentujących historię Ziemi. Ta unikatowość geologiczna Gmin Powiśla daje realną szansę na stworzenie GEOPARKU, a tym samym na jego znaczny wzrost atrakcyjności turystycznej gminy.

5.1.4. Plan rozwoju lokalnego Gminy Józefów nad Wisłą (dokument z 2004 r.)

Plan rozwoju lokalnego jest dokumentem otwartym, którego celem jest zapewnienie koncentracji i efektywności wykorzystania środków na strategiczne działania samorządu. W związku z korzystaniem przez Polskę ze środków strukturalnych Unii Europejskiej samorządy lokalne chcąc aplikować o środki strukturalne w ramach dwóch działań trzeciego priorytetu ZPORR musiały posiadać dokument planistyczny Plan rozwoju lokalnego.

Plan rozwoju lokalnego gminy Józefów nad Wisłą powstał w 2004 r. i jego horyzont czasowy obejmował dwa etapy: Etap I – lata 2004 – 2006 oraz Etap II – lata 2007 – 2013, więc obecnie jest dokumentem przestarzałym.

5.1.5. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Józefów nad Wisłą

Program został przyjęty uchwałą nr XX/139/05 Rady Gminy Józefów nad Wisłą z dnia 29 kwietnia 2005 r. . W programie zarysowano cele krótkoterminowe – do roku 2007 i długoterminowe – do 2015. Z zarysowanego horyzontu czasowego wyraźnie widać, że dokument ten jest obecnie przestarzały.

W Programie sformułowano generalne rekomendacje dotyczące kierunków zadań z zakresu ochrony środowiska w gminie. Jako działania priorytetowe uznano przedsięwzięcia dotyczące polityki ekologicznej, między innymi ochronę prawną i wzmacnianie systemu ekologicznego gminy (dolina rzeczne Wisły i dolnej Wyżnicy oraz kompleksy leśne); projektowany obszar Natura 2000 („Małopolski Przełom Wisły” PLB 140006 – ostoja ptasia).

Na terenie gminy Józefów nad Wisłą powołano dotychczas następujące obszary i obiekty chronione:

- **Parki krajobrazowe**

Wrzelowiecki Park Krajobrazowy zajmuje obszar 49,9 km², z czego na terenie gminy powierzchnię 17 km² (34 %). W jego obrębie położone są wsie: Łopoczno, Kaliszany Stare, Kaliszany Kolonia, Wolka Kolczyńska. Jest to teren raczej słabo zaludniony (poza dolinami Wisły i Potoku Wrzelowieckiego). Dominują na nim grunty orne oraz lasy.

- **Obszary chronionego krajobrazu**

Kraśnicki Obszar Chronionego Krajobrazu ma powierzchnię 292,7 km², z czego na terenie gminy Józefów nad Wisłą znajduje się 61 km² (43 %). Zajmuje południową część gminy, a w jego obrębie znajdują się takie wsie, jak: Rybitwy, Nieszawa, Bor, Prawno, Basonia, Wałowice, Mazanów, Boiska, Idalin, Chruślanki Józefowskie.

- **Parki wiejskie**

Ochronie konserwatorskiej podlegają parki podworskie. Zachowały się pozostałości parków podworskich w: Jozefowie i Mazanowie oraz ogród przykościelny w Jozefowie i częściowo w Rybitwach i Prawnie oraz Boiskach.

- Jozefów nad Wisłą – ogród spacerowy założony w końcu XVIII w., przekształcony w park krajobrazowy z uwzględnieniem walorów krajobrazowych przełomowego odcinka Wisły. Starodrzew zniszczony w czasie II wojny światowej; drzewostan zachowany częściowo;
- Jozefów nad Wisłą – ogród kościelny; zieleń osłonowa skupiona wokół kościoła; ogród założony w połowie XVIII w., drzewostan pochodzi z połowy XIX w.;
- Mazanów – ogród spacerowo - użytkowy z początku XIX w., drzewostan zachowany szczątkowo; trzy okazy pomnikowe drzew oraz jeden okaz egzotyczny;
- Rybitwy – ogród przykościelny; zieleń osłonowa skupiona wokół kościoła; ogród założony w połowie XVII w., starodrzew z XVII w. zachowany fragmentarycznie; uzupełnienia z pocz. XX w.; dwa okazy pomnikowe drzew;

- Boiska – ogród kościelny; zieleń osłonowa skupiona wokół kościoła; ogród założony wraz z kościołem w XVII w.; trzy okazy pomnikowe drzew,
- Prawno – ogród kościelny; zieleń osłonowa skupiona wokół kościoła; nieliczne drzewa w wieku 100 lat; jedno drzewo pomnikowe.

W programie, w rozdziale dotyczącym zalesień autorzy bezwzględnie wykluczają miejsca cenne z historycznego bądź archeologicznego punktu widzenia.

5.1.6. Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Józefów nad Wisłą na lata 2015 – 2020

Dokument identyfikuje problem z budynkami użyteczności publicznej w gminie Józefów nad Wisłą, które są często budynkami starymi i według autorów opracowania podjęcie niezbędnych działań termomodernizacyjnych obniży emisję szkodliwych gazów i pyłów do atmosfery, pozwoli na znaczne obniżenie kosztów związanych z utrzymaniem tych obiektów oraz przyczyni się do podniesienia jakości warunków pracy. Szczegółowe warunki realizacji postanowień Planu gospodarki niskoemisyjnej powinny, zdaniem autorów, znaleźć odniesienie w innych gminnych dokumentach, przede wszystkim takimi dokumentami powinny być *Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego* oraz *Studium Uwarunkowań Przestrzennych*. Wśród budynków wymagających termomodernizacji Plan wymienia, między innymi, budynek Urzędu Gminy (mieszczący się w budynku wpisanym do rejestru).

5.1.7. Plan odnowy miejscowości Józefów nad Wisłą na lata 2009 - 2016

Dokument ten został przyjęty Uchwałą Rady Gminy Nr XXXI/183/10 z dnia 12 sierpnia 2010 r. i celem jego powstania było wskazanie priorytetów rozwoju spójnych z rozwojem gminy oraz polityką regionalną województwa.

Z racji swojego położenia w regionie Małopolskiego Przełomu Wisły gmina Józefów nad Wisłą, jest szczególnie predestynowana do rozwoju turystyki, co zostało zaakcentowane w Planie odnowy miejscowości. Niewątpliwie, obok walorów krajobrazowych wpływają na to także walory kulturowe z dobrze zachowanymi zabytkami i układami przestrzennymi.

W rozdziale poświęconym kierunkom rozwoju miejscowości jako priorytet uznano wykreowanie Józefowa jako miasteczka turystycznego, co w konsekwencji przyniesie także uzyskanie wyższej pozycji gminy w regionie. Cel ten determinuje konieczność rozwoju obsługi ruchu turystycznego, renowację szlaków turystycznych oraz rozwój nieuciążliwych usług.

W analizie SWOT (Mocne-Słabe strony; Szanse-Zagrożenia) autorzy wśród mocnych stron akcentują korzystne turystycznie położenie gminy oraz dobry stan środowiska naturalnego z zasobami i walorami przyrodniczymi, jak na przykład naturalne łowiska wędkarskie na Wiśle i Wyżnicy mogące wpłynąć na rozwój turystyki.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzna gminy Józefów nad Wisłą Gmina Józefów nad

Wisłą (dawniej gmina Rybitwy) jest położona w południowo-zachodniej części

Wyżyny Lubelskiej, w powiecie Opolskim, na prawym brzegu Wisły, na pograniczu

subregionów fizycznogeograficznych. Powierzchnia gminy wynosi 141,6 km² . Ok.

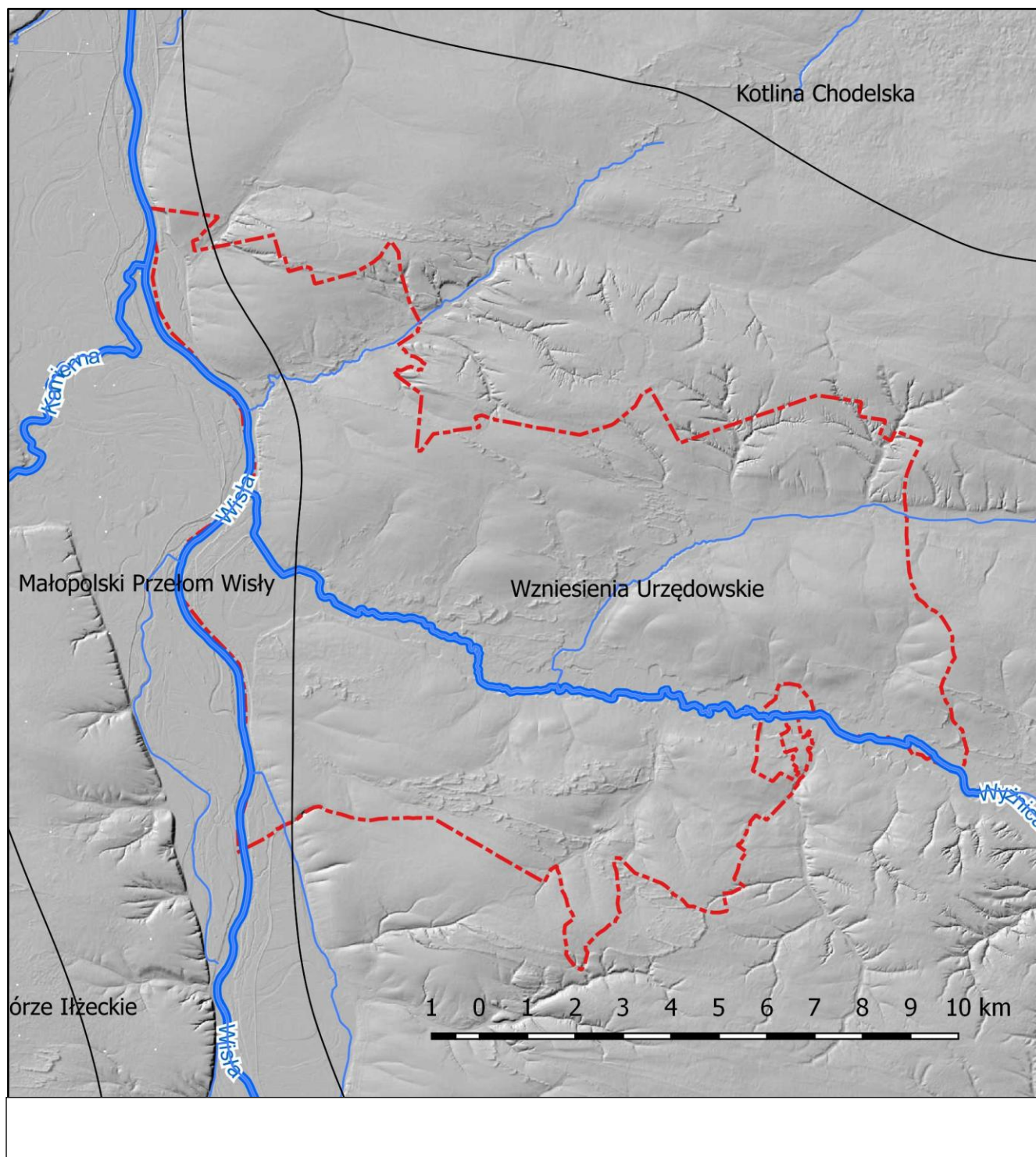
90 % obszaru gminy znajduje się w obrębie subregionu zwanego Wzniesieniami

Urzędowskimi. Zachodnia część gminy jest zaliczana do tzw. Małopolskiego

Przełomu Wisły. W granicach gminy znajduje fragment przełomu, ciągnący się od Kolonii Wałowice na południu do Kolonii Kaliszany na północy. Zbocze przełomowej doliny Wisły pomiędzy Józefowem a Piotrawinem (gm. Łaziska) wznosi się do wysokości ok. 40 m ponad poziom rzeki, stanowiąc jeden z największych i najbardziej wartościowych pod względem naukowo-dydaktycznym

profili geologicznych w Europie z okresu górnej kredy.

Wzniesienia Urzędowskie na obszarze gminy są rozczłonkowane na kilka części przez rzekę Wyżnicę i jej dopływ Podlipie oraz Potok Wrzelowiecki. Zbudowane są z utworów kredowych (opok i margli), miejscami przykrytych cienką warstwą osadów piaszczysto-żwirowych z okresu zlodowacenia środkowopolskiego. W północno-wschodniej części gminy, pomiędzy Podlipiem a Potokiem Wrzelowieckim, zwartą pokrywą zalegają utwory lessowe, z okresu zlodowacenia bałtyckiego, mające miąższość do kilkunastu metrów. Z drugorzędnych form rzeźby terenu na uwagę zasługują wydmy, ukształtowane w postaci wydm parabolicznych (Niesiołowice, Bór, Graniczna) bądź wałów (tzw. Pieskowe Góry w Chruślankach Mazanowskich). Obszary wydymowe występują zarówno w obrębie teras nad zalewowych jak też na wierzchowinach, wydma koło Niesiołowic posiada wysokość ok. 10 m. W dnach dolin Wyżnicy i Podlipia występują torfy i namuły torfowe.

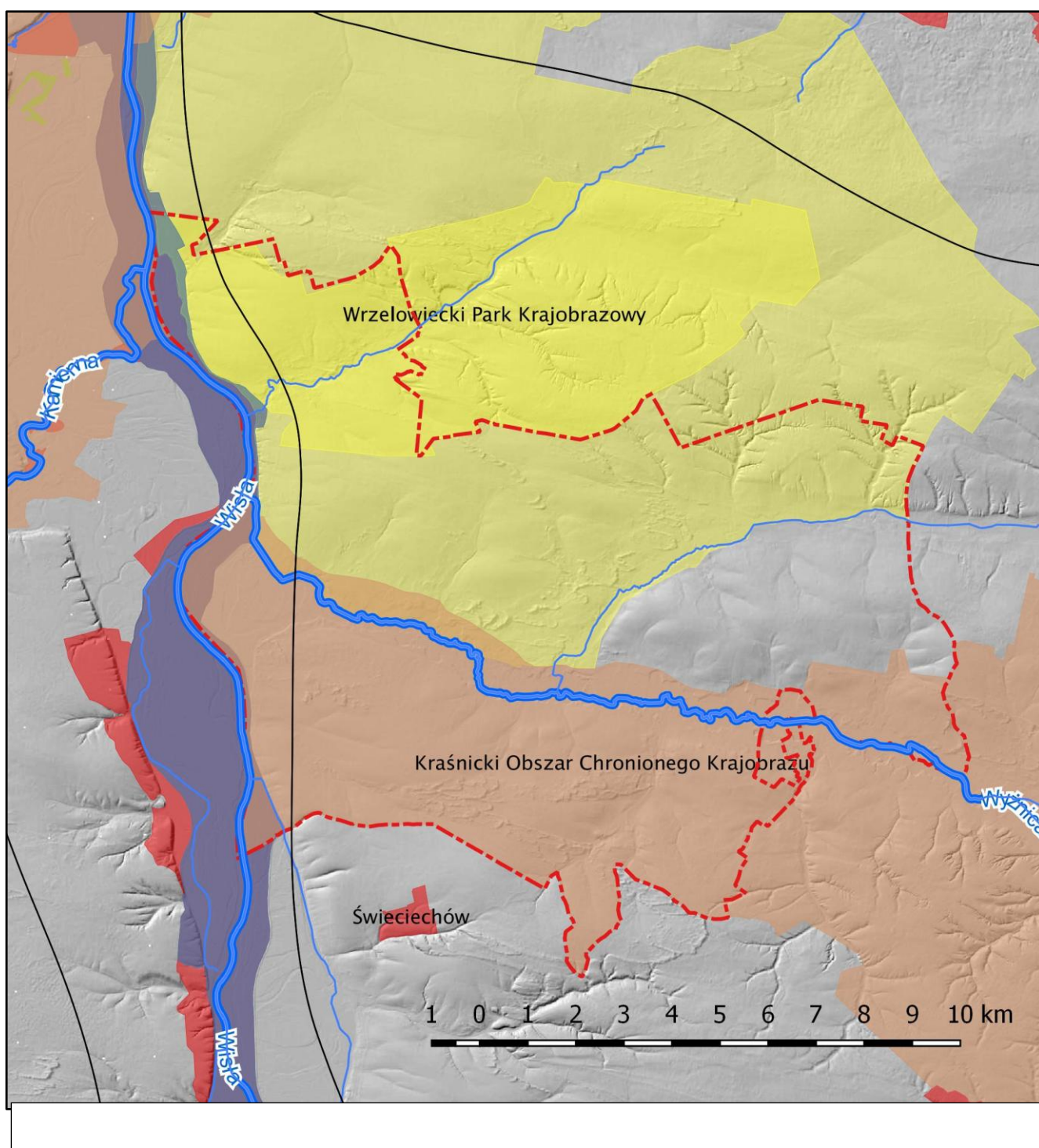
Zróznicowanie budowy geologicznej znajduje odzwierciedlenie w rzeźbie terenu, którą charakteryzują występujące kontrasty pomiędzy wyniesionymi wierzchowinami a dnami dolin, różnica poziomów sięga 70 m. Spośród naturalnych form rzeźby, największą powierzchnię zajmują wierzchowiny i stoki. Wierzchowiny zbudowane są z lessu, miejscami silnie rozciętych wskutek erozji. Najsilniej rozgałęzione sieci wąwozów występują na gruntach Chruśliny, na pograniczu z gminą Opole Lub. Współczesne formy morfogenetyczne mają charakter antropogeniczny - powstały głównie wskutek działalności człowieka: wylesienia oraz intensywne uprawy roli pogłębiła procesy degradacji rzeźby w postaci powierzchniowej erozji wodnej oraz erozji wąwozowej. Jej efektem jest miejscami gęsta sieć wąwozów oraz liczne wąwozy drogowe (głębocznic), spotykane głównie w obrębie stoków wierzchowin. Pojawiły się elementy sztuczne: nasypy, wały przeciwpowodziowe oraz różnego rodzaju wyrobiska.

Pod względem klimatycznym, teren gminy Józefów nad Wisłą charakteryzuje się typem klimatu umiarkowano-kontynentalnym, kształtowanym przez masy powietrza polarno-morskiego. Długość okresu wegetacyjnego wynosi 218 dni. Przeważają wiatry zachodnie i południowo-zachodnie. W gminie zaznacza się ubóstwo opadów, charakterystyczne są częste opady gradowe. Gmina jest uprzywilejowana pod względem klimatycznym. Wyróżnia się jedną z największych liczbą dni z optymalną dla człowieka temperaturą powietrza (43 dni) i najdłuższym na Lubelszczyźnie okresem lata (średnio 102 dni). Łagodność klimatu sprzyja intensywnym uprawom sadowniczym i warzywniczym. Na podkreślenie zasługuje również przewaga typów pogody wyżowej, bardzo korzystnej dla człowieka.

Walorów fauny na terenie gminy posiadają wymiar europejski, co wynika to z roli doliny Wisły jako ponad europejskiego korytarza ekologicznego - głównego w Europie Środkowej szlaku

migracji wielu gatunków ptaków. Wyspy i obrzeża koryta rzeki to biotopy rzadkich gatunków ptaków wodno-błotnych a położone w korycie Wisły tzw. Wyspy Kaliszańskie, stanowią biotop cennych gatunków ptaków wodno-błotnych, gęsto zakrzewione miejsca w strefie pobraży i krawędzi, stanowiące biotop wielu gatunków ptaków zimujących, przelotnych i zaroślowych, łąki nadwiślańskie, będące żerowiskiem dla wielu bogatych liczebnie i gatunkowo zoocenoz. Stawy w Mazanowie są miejscem bytowania ok. 30 gatunków ptaków wodno-błotnych.

Gmina znajduje się w obrębie obszaru węzłowego pod nazwą Obszar Środkowej Wisły, zasoby biotyczne oraz jego wartość przyrodnicza spowodowała, że obszar ten został zaliczony do ostoi przyrody o znaczeniu europejskim, sama dolina Wisły odgrywa kluczową rolę w migracji gatunków jako transregionalny korytarz ekologiczny. Ponad 80% powierzchni gminy znajduje się w obszarach objętych prawną ochroną.

Unikalne walory przyrodnicze stały się przyczyną zaliczenia terenów gminy Józefów nad Wisłą do obszarów Natura 2000: **Obszar specjalnej ochrony Małopolski Przełom Wisły (PLB 140006)**, **Specjalny obszar ochrony Przełom Wisły w Małopolsce (PLH 060045)**, utworzenia **Wrzelowieckiego Parku Krajobrazowego**, **Ścieżki dydaktycznej „Złota Góra”** **Obszar specjalnej ochrony Małopolski Przełom Wisły (PLB 140006)** – obejmujący odcinek Wisły pomiędzy Józefowem nad Wisłą a Kazimierzem Dolnym. Obszar stanowi ważną ostoję ptaków wodno-błotnych o randze europejskiej, jest ważną ostoją rybitwy białoczelnej i rzecznej, a także jednym z nielicznych w Polsce stanowisk lęgowych ostrygojada. Ponadto gnieźdzą się tu inne rzadkie gatunki, jak: dzięcioł białoszy, mewa czarnogłowa, szablodziób, batalion, krwawodziób, mewa pospolita, czy rycyk. Ponadto stosunkowo liczny jest tu zimorodek, płaskonos i nurogęś. Na wyspie w miejscowości Kaliszany odbywają się cykliczne obozy ornitologiczne poświęcone badaniom i obrączkowaniu ptaków.

Specjalny obszar ochrony Przełom Wisły w Małopolsce (PLH 060045) – na odcinku doliny Wisły od Annapola do Puław, a na terenie gminy Józefów fragment Wrzelowieckiego parku krajobrazowego oraz Kraśnickiego obszarów chronionego krajobrazu. Dolina Wisły jest jedną z niewielu w Europie dużych dolin rzecznych zachowanych w stanie względnie naturalnym. Dolina ta obejmuje fragment ostoi ptactwa wodno-błotnego o randze europejskiej, ważnej zarówno dla gatunków lęgowych, jak i migrujących. Ponadto została ona zaliczona do 10 systemów rzek Europy, którym nadano priorytet ochrony naturalnych walorów. Jest to również korytarz ekologiczny o europejskiej randze.

Wrzelowiecki Park Krajobrazowy – utworzony w 1990 r. leży w całości na terenie gmin Józefów nad Wisłą i gminy Opole Lubelskie. Cechuje go niezwykle urozmaicona rzeźba terenu, którą tworzą strome krawędzie doliny Wisły, liczne wąwozy lessowe, a także wysokie wydmy piaszczyste. Niezwykle malowniczy, a także cenny geologicznie jest dawny kamieniołom na prawym brzegu Wisły na południe od Piotrawina. Na urwistej, 40-metrowej ścianie odsłonięty jest tu jeden z najciekawszych w Europie profili górnej kredy. Koło Kaliszan planuje się utworzenie rezerwatu faunistycznego „Wyspa Kaliszańska”, chroniącego ostoję ptactwa wodno-błotnego.

Ścieżka dydaktyczna „Złota Góra” – położona w całości w gminie Józefów nad Wisłą, w okolicy Chruśliny, w dolinie niewielkiego ciekłu Podlipie. Trasa jej rozpoczyna się i kończy przy

szkole podstawowej w Chruślinie, wiedzie zboczem doliny w kierunku jej wierzchowiny porożcinanej labiryntem wąwozów lessowych i porośniętej lasem. Występuje tu wiele gatunków rzadkich i chronionych roślin (barwinek, parzydło leśne, bluszcz pospolity, kopytnik, wawrzynek wilcze łyko, paprotka zwyczajna, paprotnik kolczysty, widłak wroniec, lepiężnik biały, pluskwica europejska, naparstnica zwyczajna i inne). Spotkać tu można również wiele okazów starych drzew, głównie dębów. Na szczycie wzniesienia znajduje się pomnik i krzyż upamiętniający zwycięską bitwę, jaką stoczyły tu w grudniu 1831 oddziały powstańcze pod dowództwem gen. Michała Jana Heydenreicha pseudonim Kruk.

Obszar gminy podzielony jest na 36 sołectw. Układ sieci osadniczej wykazuje ścisły związek z układem sieci drogowej oraz przebiegiem dolin rzecznych. Rozmieszczenie wsi jest nierównomierne, spowodowane występowaniem głębokich wód podziemnych na wierzchowinach i w związku z tym trudnościami w zaopatrzeniu w wodę. Efektem tego jest rzadsza sieć osadnicza na wierzchowinach (Nietrzeba, Niesiołowice, Studnisko, Stasin) i długie ciągi wsi w dolinach rzecznych: Wyźnicy (Bór, Prawno, Mazanów, Michałów), Podlipia (Chruślina, Chruślanki Mazanowskie, Owczarnia, Cegłówka) i Wisły (Basonia, Łopoczno, Kaliszany). Starsze wsie położone są w pobliżu szlaków wodnych, ponieważ istniały tam bardziej sprzyjające warunki do osadnictwa. Są to przeważnie ulicówki i wielodrożnice pochodzące z XIII wieku. Doliny mniejszych rzek stanowiły podatny teren do budowy łańcuchówek. Z okresu komasacji i parcelacji (XVIII wiek) pochodzą rzędówki położone na wierzchowinach.

Największą miejscowością gminy jest Józefów nad Wisłą nad Wisłą liczący około 1000 mieszkańców. Do większych miejscowości należą także: Chruślina – 600 mieszkańców oraz Mazanów i Chruślanki Józefowskie mające po 500 mieszkańców.

5.2.2.   Zarys historii obszaru gminy

Wiadomości o najstarszym osadnictwie na terenach gminy dostarczyły przede wszystkim badania powierzchniowe przeprowadzone w ramach projektu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) oraz w niewielkim stopniu pochodzą ze stacjonarnych planowych badań wykopaliskowych. Łącznie do tej pory znanych jest 151 stanowisk archeologicznych obejmujących okres od starszej epoki kamiennej do okresu Staropolskiego reprezentując większość kultur archeologicznych występujących w tej części Lubelszczyzny.

Najstarsze ślady pobytu człowieka na tych ziemiach sięgają okresu schyłkowego paleolitu i wiązać je można z kręgiem kultur ludów koczowniczych trudniących się głównie polowaniem na renifery i drobniejszą zwierzynę oraz zbieractwem. Dla tego regionu Polski najbardziej znana jest tak

zwana kultura świderska. Obejmuje ona okres późnego zlodowacenia, nieznacznie przekraczając granicę plejstocenu i obejmuje początki holocenu. Zamyka się w przedziale czasowym pomiędzy 14 tysiącleciem p.n.e. do 8 -7 tysiąclecia p.n.e.. Pozostałością bytności ludów penetrujących te ziemie są charakterystyczne zabytki krzemienne służące do wyrobu grotów strzał i narzędzi do obróbki skór. Pobyty łowców i zbieraczy z tego okresu, ze względu na charakter gospodarki – sezonowe obozowiska - były krótko trwałe i dlatego znaleziska należą do nielicznych i ubogich. Jedynie stacjonarne badania archeologiczne pozwalają na pozyskanie większych ilości materiałów w postaci narzędzi krzemiennych, kościanych i rogowych oraz czasami ślady po szałasach w których okresowo ludzie ci zamieszkiwali. Z interesującego nas terenu znany jest trzy mało reprezentatywne stanowiska archeologiczne, które można przyporządkować tej ludności .

W następnej kolejności tereny te były penetrowane przez ludność mezolityczną. Okres ten datuje się na 7000-5000 tysięcy lat p.n.e.. Nastąpiło wówczas ocieplenie klimatu, a co się z tym wiąże, zalesienie tundrowatych wcześniej obszarów oraz podniesienie poziomu wód. Determinowało to zmianę charakteru gospodarki z typowo zbieracko łowieckiej na wytwórczą. Wprawdzie w dalszym ciągu podstawę wyżywienia stanowiło zbieractwo, łowiectwo i rybołówstwo ale pojawiło się początkowe prymitywne rolnictwo. W tym czasie prawdopodobnie nastąpiło udomowienie owcy i świni. Zaczęto wytwarzać bardziej rozwinięte formy narzędzi krzemiennych , rogowych i kościanych. Nastąpiła też mikrolityzacja narzędzi, co jest cechą charakterystyczną dla tego okresu i wyróżniającą jednostki kulturowe w tym czasie. Głównie po znaleziskach tych narzędzi „małych”, w kształcie trapezów, trójkątów, mikro wiórków je rozpoznajemy. Na terenie Lubelszczyzny i Mazowsza dominuje wówczas kultura chojnicko–pieńkowska i zapewne z nią związane są znaleziska z tego okresu z terenu gminy Józefów nad Wisłą. W trakcie badań AZP wyróżniono 3 stanowiska pochodzące z okresu mezolitu.

Następnym etapem zasiedlania tych ziem jest pojawienie się ludności rolniczej, a okres ten został nazwany „neolitem”, lub młodszą epoką kamienia. Ludność w tym czasie opowiadała zaawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Wprowadzono też orkę sprzężającą. Szczególną rolę w pradziejach naszych ziem zajmuje **kultura pucharów lejkowatych** – nazwana tak od charakterystycznych form naczyń glinianych, których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka. Przedstawiciele tej kultury zintensyfikowali na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy oraz hodowlę. Znaleziska wytworów ludności tej kultury należą do najczęściej występujących we wczesnej fazie neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat p.n.e. do około 1900 lat p.n.e. Ludność tej kultury wytwarzała zaawansowane narzędzia krzemienne, np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowo, topory kamienne i rogowo. Wysoko zaawansowane było tkactwo. Ponadto zajmowano się wydobywaniem i obróbką na

masową skalę krzemienia służącego do wyrobu potrzebnych narzędzi. Niedaleko od Józefowa, bo w Świeciechowie, na masową skalę wydobywany był krzemień. Ten dość charakterystyczny szary biało nakrapiany surowiec jest często wyznacznikiem dla tej kultury a o skali jego wydobywania świadczą znaleziska z ternu całej Polski i poza jej granicami. Z kulturą tą wiążą się też pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych.

Z terenu gminy Józefów posiadamy dużą liczbę ewidentnych stanowisk tej kultury (patrz zestawienie tabelaryczne) i w wielu przypadkach, pomimo małej czułości chronologicznej, można po znaleziskach krzemiennych odpadów produkcyjnych znajdujących z drobnymi fragmentami nie charakterystycznej ceramiki przypuszczać, iż mamy do czynienia ze znaleziskami kultury pucharów lejkowatych .

Kolejną neolityczną kulturą pojawiającą się w późniejszej fazie kultury pucharów lejkowatych, i przez jakiś czas z nią równolegle występującą, jest kultura amfor kulistych, datowana na około 2900 - 2100 p.n.e. Nazwa tej jednostki kulturowej pochodzi od kulistego kształtu naczyń, które owa ludność wytwarzała. Sądzi się że prowadziła ona gospodarkę rolniczo–hodowlaną, z przewagą tej drugiej. Ludność tej kultury prowadziła także bardziej mobilny tryb życia niż ludność kultury pucharów lejkowatych. Wiąże się to zwykle z koniecznością poszukiwania nowych miejsc do zasiedlenia i wypasu zwierząt hodowlanych. Ludność tej kultury prowadziła na wielką skalę wydobywanie w rejonie Krzemionek Opatowskich krzemienia pasiastego, drążąc głębokie szyby i korytarze w złożach kredowych. Używanie tego surowca jest cechą typową dla KAK. Stanowiska tej kultury występują również na terenie gminy Józefów nad Wisłą.

Następną kulturą, a właściwie zespołem cech łączących niewielkie grupy ludności zamieszkującej enklawy leśne (nazywana do niedawna **kulturą ceramiki grzebykowo dołkowej**), które łączyły tradycje mezolityczne (zbieracko–łowicze) z rolnictwem, zwane dziś Subneolitem lub leśnymi kulturami paraneolitycznymi, datowanymi na okres III i początek II tysiąclecia p.n.e. zostały znalezione na terenie Gminy Józefów. Jest to o tyle interesujące że grupy tej ludności egzystowały głównie w Polsce wschodniej i północno wschodniej. Z terenu Lubelszczyzny znanych i identyfikowanych z tą jednostką kulturą jest niewiele stanowisk. Dlatego tym bardziej ciekawe jest to, iż w mezoregionie małopolskiego przełomu Wisły znajdują się ślady osadnictwa związanych z tym kręgiem.

Okres neolitu zamyka na opisywanym obszarze **kultura ceramiki sznurowej**. Nazwa jej pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Ludność tej kultury posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi(miedź , brąz, srebro, a nawet złoto) i prowadziła tryb życia, jak się przypuszcza koczowniczo–pasterski. Znaleziska wytworów tej kultury rozpowszechnione są szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Licznie występują w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900p.n.e. Ludność

kultury ceramiki sznurowej wypełniła terytoria opuszczane przez społeczności kultur pucharów lejkwatych i amfor kulistych. Na terenie gminy występuje ona wprawdzie nielicznie, ale można sądzić że jest kwestią czasu natrafienie na nowe znaleziska, zwłaszcza że na terenie sąsiednich gmin (Łaziska i Opole Lubelskie) w ostatnich czasach natrafiono na kilka nie znanych wcześniej stanowisk archeologicznych.

Znaleziska pochodzące z **Epoki Brązu** należą do najliczniej reprezentowanych na terenie gminy Józefów nad Wisłą. Najstarszą kulturą z wczesnej epoki brązu jest **kultura trzciniecka** (około 1900 -1000 p.n.e.), została zarejestrowana na obszarach AZP obejmujących gminę jednak nie tak licznie, jak by się można było spodziewać, biorąc pod uwagę że zespół bogatych stanowisk eponimicznych (to jest od miejsca, od którego kultura przyjęła swoją nazwę) z nieodległego Trzcinka. Ludność tej kultury posiadała umiejętność wytopu metali, w szczególności brązu i wytwarzała z niego zarówno narzędzia, broń jak i ozdoby. Nie porzucono jednak od wytwórczości krzemieniarskiej i właściwie przez cały okres jej trwania posługiwano się narzędziami krzemiennymi. Ludność kultury trzcinieckiej prowadziła raczej osiadły tryb życia, trudniąc się głównie rolnictwem. Niektórzy badacze utożsamiali ludność tej kultury z ludnością prasłowiańską i do dziś toczą się spory o jej genezę etniczną .

Kolejną kulturą archeologiczną, której ludność zamieszkiwała tereny gminy Józefów nad Wisłą jest kultura łużycka. Około 50% określonych kulturowo stanowisk to stanowiska tej kultury. Znaleziska tej kultury występują powszechnie na terenie Polski i Europy i zaliczane są do kręgu od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza. (od 1700-1500p.n.e, faza środkowa, do 700-400 p.n.e faza późna, sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztad D). Należy do tzw. kręgu kultur pól popielnicowych, do którego zaliczana jest ze względu na formę pochówków ciałopalnych, gdzie spopielone kości umieszczano w urnach i zakopywano do ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych a w późnej fazie żelaza. Wytwarzane przez ludność tej kultury naczynia i przedmioty codziennego użytku charakteryzują się bogatym zdobnictwem. Ludność kultury łużyckiej zamieszkiwała zamknięte osady, nierzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są grodziska tej kultury . Materialne pozostałości ludności tej kultury znajdowane na terenie Gminy Józefów należą raczej do późnej fazy epoki brązu i wczesnej fazy epoki żelaza .

Z **okresu wpływów rzymskich i wędrówek ludów** zamykającego się w przedziale czasowym III wieku p.n.e - V wiek naszej ery na terenie Gminy Józefów znajduje się kilka stanowisk, i są one reprezentowane głównie przez znaleziska stanowisk **kultury przeworskiej**. Większa część materiałów

pochodzi z badań powierzchniowych. Wspomnieć jednak należy że we wsi Nieszawa przeprowadzono stacjonarne badania wykopaliskowe, które wskazują, że w tej miejscowości funkcjonowała rozległa osada. Wyniki badań bardzo powiększyły naszą wiedzę na temat tej kultury, gdyż do tej pory znano niewiele osad, zaś dotychczasową wiedzę czerpano głównie z badań cmentarzysk ludności tej kultury. Geneza kultury przeworskiej jest nie jednoznaczna. Powstała prawdopodobnie na bazie kultury pomorskiej z okresu lateńskiego. Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi germańskich ludów. Na terenach Polski byłoby to Wandalowie. Nie brak jednak teorii o autochtonicznym (miejscowym) pochodzeniu tych ludów, pozostających pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczne głosy badaczy sugerują, że ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleźiska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia – miecze, umba tarcz, noże, groty włóczni i strzał.- oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych. Występują znaleziska zarówno z metali szlachetnych jak i brązu, miedzi. Są głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są znaleziska monet reprezentowanych przez rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa.

Oprócz ewidentnie określonych jako materiały przeworskie w trakcie badań AZP wyznaczono kilka stanowisk bez określania przynależności kulturowej a oznaczone jako Okres Wpływów Rzymskich. Trudno więc przyporządkować je konkretnej kulturze ale przez analogie możemy mówić o plemionach wędrujących przez tereny Polski, np. Gotów.

Z okresu Wędrówek Ludów najbardziej znane jest znalezisko skarbu bursztynowego w Basonii.

Okres wczesnego średniowiecza oraz średniowiecza jest nierozdzielnie związany z żywieniem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Najstarsze znaleziska z terenu gminy Józefów pochodzą z VII wieku, zaś ich największa liczba z przedziału IX – XII wieku. Są to głównie osady otwarte, jedynie z okolic Nieszawy pochodzi stanowisko interpretowane jako domniemane grodzisko. Późniejsze osadnictwo do XV wieku związane jest z tzw drobnymi rycerskimi nadaniami i z czasem przechodzi w powstawanie większych jednostek tworzące majątki szlacheckie i zaliczane do okresu staropolskiego, to jest **XVI – XVIII w.** Z okresu tego pochodzi druga co do liczby występowania na terenie gminy Józefów stanowisk archeologicznych. Związane jest to z powstającymi dworami i folwarkami szlacheckimi. Znaleźiska archeologiczne manifestują się głównie fragmentami naczyń ceramicznych, kafli piecowych, zniszczonych przedmiotów codziennego użytku i zdawkowej monety. Nie mniej jednak stanowią ważny przyczynek do rozpoznania sieci osadniczej w tym okresie, zwłaszcza, że po niektórych założeniach nie zachowały się inne pozostałości kultury materialnej. Na skutek wojen, powstań i przypadków losowych nie mamy do dziś po nich innych śladów. Poza wyjątkami miejsc, gdzie zachowały się w miarę dobrze prawie kompletne zespoły.

Z okresu średniowiecza i kolejnych okresów historycznych badacze posiadają już źródła pisane i najstarsze pochodzące z 1326 dotyczą parafii w Rybitwach należącej do archidiaconatu zawichojskiego (1326-7 pleban Racibor) oraz z 1360 r. dotyczące Chruśliny (jako Chroslina). Poniżej w porządku alfabetycznym przedstawione są zapisy źródłowe dotyczące miejscowości z terenu gminy Józefów nad Wisłą.

Basonia. Występuje w źródłach jako: 1443 Bassunya, 1445 Baschwyna, 1448 Bassona, 1529 Basvnia, 1531 Bassonya. W XV w. stanowiła własność szlachecką: 1443 Maciej z Basoni; w 1445 Andrzej i Jan synowie Jana z Balic Ossolińskiego odstępują Bassonię wraz z ¼ stadniny swej macosze Piechnie.

Boiska. Występują w źródłach jako: 1419 Boyska. Własność szlachecka, w 1419 dziedziczy Beata wdowa po Dymitrze z Goraja, w 1449-59 Katarzyna, córka Beaty i jej mąż Jan z Sienna, 1486 Andrzej Sienneński (kasztelan biecki i sądecki).

Bór – dawniej Wola Borowa. Występuje w źródłach jako: 1529 Wolya Borowa. Własność szlachecka, należąca do parafii Rybitwy.

Chruślina. Występuje w źródłach jako: ok. 1360 Chroslina; 1414, 1428 Chrostlina; 1486 Schroszlina, 1529 Chroslyna. Własność szlachecka, ok. 1360 Wojtko Cielej wojewoda sandomierski, 1414-1419 Beata z Bożegodar, wdowa po Dymitrze z Goraja, 1428-49 Katarzyna (córka Beaty) i jej mąż Dobiesław z Sienna kasztelan wojnicki i wojewoda sandomierski, 1444 Jan z Sienna, 1447-9 Piotr z Sienna łowczy sandomierski, 1465-87 Andrzej z Sienna, 1466-8 Jakub z Sienna bp włocławski i Mikołaj archidiacon sandomierski. Ok 1360 Wojtko Cielej wojewoda sandomierski potwierdza sprzedaż *solectwa na prawie Magdeburskim w Chroślinie za 30 grzywien przez szlachetnego Wojtkę z Piotrowic szlachetnemu Michałowi rządcy z Zajezerza z 3 łanami w Chroślinie i 1 łanem w Dzierzkowicach, młynem, karczmą, jatkami mięsną, szewską, chlebną, kuźnią, trzecim denarem sądownym i szóstym czynszowym. Zezwala sołtysowi na wolne łowy, zakładanie barci i przyjmowanie na wypas 100 świń. Sołtys winien corocznie odbywać 2 podróże do Lublina i Sandomierza. Zastrzega skup solectwa za 60 grywien. Po 20 latach wolnizny kmiecie winni obsiewać i zbierać po 1 mierze żyta i owsa, 1 dz. kosić łąki, dawać po 1 sk. Oraz podwodę do Wisły. W 1435 bp Zbigniew Oleśnicki nadaje dziesięcinę z Chruśliny kościołowi w Siennie.*

Kaliszany. Wieś notowana od początku XV w., w 1409 r. zapisano ją jako Kalyszany, 1529 Calischani, 1531 Calissany, 1565 Kalissarky (także Ratissarki, w kopii – był to błąd pisarza lub kopisy), w 1626 r. odnotowano Kaliszany w parafii Rybitwy, chociaż w 1674 r. występują w parafii Piotrawin. W 1899 r. odnotowano dwie wsie Kaliszany Stare i Nowe, w 1921 r. w gm. Kamień

zapisano wieś Kaliszany Stare oraz dwie kolonie Kaliszany i Kaliszany-Choiny. W XV w. należała do parafii Piotrawin. 1476 – przejęcie wsi Kaliszany przez Mikołaja Czajkę herbu Dębno, pisarza ziemi sandomierskiej.

Kolczyn. Występuje w źródłach jako: 1436 Calczyn, 1458 Colczin. Własność szlachecka, 1436 dziedzic Stefan herbu Sokola, 1458 Stanisław wójt i Piotr Skóra kmieć, 1468 dobra macierzyste Doroty żony Absaloma Balickiego z Rębieszyc, 1461-93 Andrzej Morawiec, 1501-15 Jakub Morawiec z Kolczyna chorąży lubelski, przed 1446 - w tym roku Kolczyn stał się własnością Mikołaja Morawca herbu Powąła dzięki małżeństwu z Anną, córką Piotra Sancygniewa.

Wolka Kolczynska, znana przed 1446 - w tym roku Wólka Kolczynska stała się własnością Mikołaja Morawca herbu Powąła dzięki małżeństwu z Anną, córką Piotra Sancygniewa.

Łopoczno (Opoczno). Występuje w źródłach jako: 1465 Opaczne, 1468 Opoczno, dziś Łopoczno, Własność szlachecka, 1465 dziedzic Andrzej Morawiec z Kolczyna, 1468 dobra macierzyste Doroty żony Abasloma Balickiego z Rębieszyc (pow. Chęciński).

Mazanów. Występuje w źródłach jako: 1425 Maschanow, 1448 Massanow, 1449 Mazanow. Własność szlachecka: 1425-8 dziedzic Goworek zwany Gutto, 1444-9 dziedzic Wilam z Nieszawy, 1448 dziedziczka Piochna z synami Andrzejem i Janem, 1458 Wiliam Pawłowski z Nieszawy, 1469 dziedziczka Elżbieta i Jadwiga, 1486-7 dziedziczka Elżbieta wdowa po Gniewoszu. W latach 1531-3 pobór podatku z młyna o 2 kołach.

Nieszawa. Występuje w źródłach jako: 1409 n. Maschow, 1425 n. Moschow, 1426 Mazou, 1429 Meschow, 1442 Myschowa, 1448 Missow, Messow, 1458 Nyeschow, 1459 Myeschow, 1466 Maszawa, 1469 Nyeschowa, 1488 Myeschow, 1529 Nyessowa, Nyessowice. Własność szlachecka: 1409-18 Jakuba zwanego Gutto herbu Luba, 1425-9 Goworek zwany Gutto, 1428 Małgorzata Goworkowa, 1442 dziedzic Piotr, 1443 Wojciech, 1444-59 dziedzic Wilam Pawłowski z Mazanowa, 1455 Jakub z Nieszawy herbu Luba, 1457-66 Świąszko, 1457 Jachna żona Świąszka, 1460 Jachna żona Mścislawa, 1469 dziedziczka Elżbieta i Jadwiga, potem m. in. w rękach Ossolińskich.

Rybitwy – służebna nazwa sugeruje wczesnośredniowieczną metrykę wsi jako własności książęcej. Występuje w źródłach jako: 1328 n. Ribitwe, 1336-7 Ribithwe, Bibrowe, 1351 n. Ribitwi. Własność szlachecka: 1458 Jan Czaruch i Błażej Golicz kmiecie z Rybitw pozwani przed sąd kaszt. Lub., 1465-8 Andrzej Morawiec z Kolczyna, 1468 dobra macierzyste Doroty ż. Absaloma Balickiego z Rębieszyc (pow. Chęciński). W latach 1470-80 dz. Mikołaj Morawiec h. Powąła. Wymieniany jest folwark 6 łanowy, 1 łan nowo wykarczowany, 2 zagrodników, 2 karczmy plebańskie z rolami. Parafia wzmiankowana w 1326 r. należąca do archidiakonatu zawichojskiego (1326-7 pleban Racibor)

Do par. należa w. Boiska, Kolczyn, Nieszawa, Opoczno. W XIV i XV w. kościoły drewniane, obecny pod wezwaniem Wszystkich Świętych fundowany po 1613 r. przez Ossolińskich i Sienińskich. W 1448 r. wymieniany jest młyn na granicy z Nieszawą i Mazanowem.

Wałowice. Występują w źródłach jako: 1419 Wolouicze, 1441 Valowicze. Własność szlachecka: 1419 dziedziczka Beata wdowa po Dymitrze z Goraja marszałku, 1454 Piotr z Sienna Oleśnicki łowczy sandomierski zastawia Wałowice za 150 grzywien Janowi Skokowskiemu. 1486 dziedzic Andrzej Sieneński, 1504 dziedzic Wiktoryn z Sienna. W 1529 dziesięcina snopowa przekazywana była plebanowi w Świeciechowie.

Znacznie później, bo w 1687 założony został Józefów (jako Józefów nad Wisłą od 2004 roku). Miasto zostało założone na gruntach wsi Kolczyn na prawie magdeburskim przez Andrzeja Potockiego, kasztelana krakowskiego. Nazwa pochodzi od imienia jednego z synów kasztelana. Miasto otrzymało przywileje zatwierdzone przez króla Jana III Sobieskiego: organizowania targów w niedziele i czwartki (czwartkowe targi są tradycją do dziś) oraz dużych jarmarków pięć razy w roku. Mieszczanie józefowscy otrzymali także prawo wyrobu wódki i piwa. Przywileje lokacyjne Józefowa równouprawniały osiedlanie się w nim przedstawiciele różnych narodowości. Z możliwości tej skorzystali Żydzi, którzy pod koniec XVIII wieku stanowili większość mieszkańców miasta. W XVIII w. było własnością Tarłów, Lubomirskich, w XIX w. Rzewuskich, Niesiołowskich, w XIX/XX w. Plater-Zybergów, Przewłockich, Rostworowskich. Józefów należał do miast prywatnych mających umocnienia obronne. Jeszcze w XVIII w. posiadał mury i bramy miejskie: Lubelską, Chruslińską i Zamojską. W II poł. XVIII w. w Józefowie znajdowała się przeprawa przez Wisłę, komora celna a przez miasto przebiegał trakt wrocławski. Z I połowy XVII w. pochodzi wzmianka o browarach, usytuowanych nad Wisłą. W pierwszej połowie XIX w. odnotowano istnienie apteki, szpitala, szkoły żydowskiej dla dzieci i powstanie szkoły elementarnej. W 1729 r. kościół wraz z konwiktem doszczętnie strawił pożar, jednak wkrótce przystąpiono do budowy nowego kościoła murowanego. W czasie zaboru austriackiego administracyjna ranga Józefowa na krótko wzrosła, gdyż miasto przynależało w 1803 r. do cyrkułu lubelskiego, o zasięgu większym niż wcześniejszy powiat opolski a w Józefowie znajdował się ośrodek sądowy, rozstrzygający w sporach obywateli Opola. Na przełomie 1809/1810 r. w Józefowie panowała epidemia ospy, która rozprzestrzeniała się wskutek złych warunków higienicznych, wojny. W połowie XIX wieku wśród budowli w Józefowie wyróżniał się jednopiętrowy ratusz z charakterystyczną wieżą. Centrum miasta zajmował rynek i 10 ulic i funkcjonowała tu szkoła utrzymywana ze składek mieszkańców i właścicieli miasta. Wprowadzone przez zaborców bariery celne osłabiły handel, a liczba mieszkańców Józefowa spadła, w związku z czym miasto podupadło. Po kasacie zakonu w 1864 roku w zabudowaniach poklasztornych znalazły

siedzibę szkoła elementarna i poczta. Represje po klęsce Powstania styczniowego doprowadziła do utraty praw miejskich w 1868 roku. W 1914 roku miasto strawił wielki pożar. W okresie międzywojennym miasto zostało nieco odbudowane. W czasie II wojny światowej Józefów został niemal całkowicie zniszczony. Józefów jest od 1973 siedzibą gminy.

Szczególnie burzliwe dzieje przechodziły tereny gminy Józefów nad Wisłą w okresie powstań narodowych w XIX w., powstania listopadowego i powstania styczniowego. Na terenie Józefowa znajduje się kapliczka na grobie powstańców listopadowych z 1831 r., stojąca na grobie poległych żołnierzy z oddziałów gen. Sierawskiego, który nocą z 13 na 14 kwietnia 1831 r. przeprowił się w okolicy Józefowa na prawy brzeg Wisły, lub żołnierze gen. H. Ramoriny, który wycofując się z Opoła w kierunku Galicji został pod Józefowem zaatakowany przez wojska rosyjskie gen. Rosena. Ok. 7 kwietnia 1831 oddział powstańców pod dowództwem płk. Młokosiewicza przeprowił się pod Józefowem na prawy brzeg Wisły i po rozpoznaniu i kilku potyczkach wycofał się na lewy brzeg Wisły. 13/14 kwietnia 1831 Młokosiewicz przeprowia się ponownie przez Wisłę i rozpędzając patrole kozackie umożliwia przeprowę oddziałom gen. Sierawskiego, który kieruje się do Wronowa, gdzie ponosi porażkę 17 kwietnia 1831 r. Pod koniec lipca 1831 r. Rosjanie w tartakach Wąwolnicy budują pontony, na których to w okolicach Józefowa przeprowiają się na drugi brzeg Wisły i kierują się na Warszawę. Pod koniec sierpnia 1831 r. przez tereny gminy Józefów wycofuje się w kierunku zaborowi austriackiemu II korpus gen. Hieronima Ramoriny. W ślad za nim postępuje korpus gen. Rosena i koło 15 września 1831 dochodzi do potyczki pomiędzy korpusem gen. Ramoriny a wojskami gen. Rosena, która kończy się odwrotem wojsk gen. Ramoriny w kierunku Annopola.

Z walkami prowadzonym z zaborcą rosyjskim w okresie powstania styczniowego związana jest inna kapliczka w Chruślinie, upamiętniająca zwycięską bitwę, jaką stoczyły 4 sierpnia 1863 oddziały Michała Jana Heydenreicha, pseudonim Kruk z większymi i lepiej uzbrojonymi wrogimi siłami wojsk rosyjskich. Heydenreich dowodząc siłą 800 strzelców, 600 kosynierów i 200 jazdy, pobił 1300 Moskali z artylerią, zabijając 14 oficerów. W wyniku walki, która trwała od 11:00 do 19:00 Rosjanie zostali zmuszeni do ucieczki, i ścigano ich 12 km do samego Urzędowa, na którego ulicach trwała jeszcze walka. Ze względu, że była to jedna z największych zwycięskich bitew powstania styczniowego, miejsce zdarzenia otrzymało nową nazwę „Złota Góra”. Tak zwana Druga Bitwa pod Chruśliną została uznana jako jedno z niewielu starć w otwartym polu przy przewadze liczebnej nieprzyjaciela zakończonych zwycięstwem. Pierwsza z bitew pod Chruśliną miała miejsce 30 maja 1863 r. Liczący 180 osób oddział pułkownika Marcina Lelewela-Borelowskiego nad ranem został zaatakowany z dwu stron. Ataki były skutecznie odpierane. Powstańcy stracili 22 zabitych, nieprzyjaciel znacznie więcej. Płk Lelewel połączył się z oddziałami Ruckiego i Krysińskiego i ruszył

dalej przez lasy lubartowskie aż pod Garwolin. W bitwie tej powstańcy ponieśli straty i zostali zmuszeni do ucieczki co spowodowało, że okoliczna ludność nadała miejscu nazwę „Parszywa Góra”.

Na terenach gminy Józefów nad Wisłą toczyły się bardzo ciężkie walki w okresie I wojny światowej, których świadectwem są cmentarze wojenne w Rybitwach, Mazanowie i Prawnie. Szczególnie krwawa była tak zwana „druga bitwa pod Kraśnikiem, tocząca się w okresie od 1-10 lipca 1915 r. na terenie gminy Józefów. Na tym odcinku przeciwko nacierającym od płd-zach połączonym siłom 4 armii austro-węgierskiej wspomaganą dwoma korpusami wojsk niemieckich, pod wspólnym dowództwem feldmarszałka Mackensena, stała dowodzona przez gen. Iwanowa armia wojsk rosyjskich. W wyniku starć obu stron doszło do dziesięciodniowych zmagać zwanych drugą bitwą pod Kraśnikiem. Z końcem czerwca 1915 r. jednostki wojsk austriackich, a wśród nich III batalion i brygady legionów podeszły pod przyczółek mostowy na Wiśle między Józefowej i Rybitwami, który III batalion zdobywa krwawym szturmem 2 lipca 1915 r. Wkrótce Austriacy przeprowadzają się na prawy brzeg Wisły i po krótkich zmaganiach zajmują spalone miasto. Tymczasem 5 lipca Iwanow połączonymi siłami uderzył na nieprzyjaciela zajmującego stanowiska wzdłuż lewego brzegu Wyżnicy. Atak wojsk rosyjskich był tak silny, że chwilowo sprzymierzonym wojskom austro-niemieckim groziło przerwanie linii frontu. Ostatecznie jednak, w wyniku krwawych zmagania 3 i 13 armia rosyjska zmuszona została do odwrotu na linię rzeki Chodelki-Wilkołaza i Bychawę (17 lipca 1915 r.).

Do tragicznych zdarzeń doszło 4 maja 1944 w Owczarni, kiedy to dwukrotnie liczniejszy komunistyczny oddział Armii Ludowej „Cienia” zamordował podstępnie żołnierzy z 3 kompanii 15 pp „Wilków” Armii Krajowej, dowodzonej przez por. Mieczysława Zielińskiego, która przebywała w Owczarni celem podjęcia zrzuconej broni. Wydarzenie to upamiętnia pomnik w Owczarni.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykuł 2 Konwencji za dziedzictwo niematerialne uważa się: „zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki”.

Za dziedzictwo niematerialne uważa się więc:

- Tradycje i przekazy ustne;

- Zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- Gwarę,
- Umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- Wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata

Dziedzictwo niematerialne gminy związane jest między innymi z podtrzymywaniem lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu. Proces budowania tożsamości regionalnej powinien rozpocząć się od pielęgnowania i kultywowania tożsamości lokalnej.

W Basonii zachowały się tradycje skutnicze związane z budową i naprawą łodzi – kryp, będących małymi promami. Służyły one do przewożenia bydła, płodów rolnych i narzędzi rolniczych na drugą stronę Wisły, gdzie gospodarze z Basonii i pobliskich Wałowic mieli pola uprawne i łąki. Obecnie w Basonii wykonywane są nowe krypy na wzór dawnych oraz inne typy łodzi jak baty, psychówki.

Wciąż zachowanym i ciągle kultywowanym na terenie gminy Józefów nad Wisłą zjawiskiem są kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki te o różnej genezie: jako przejaw kultu Maryjnego i jako wota (po przeżytych epidemiach), itp.. Stanowią one lokalne ośrodki życia duchowego, szczególnie w postaci Nabożeństw Majowych odprawianych w formie litanii do Najświętszej Marii Panny w wioskach przy kapliczkach, które są szczególnie starannie w tym okresie przystrajane.

Dobór miejsca, w którym stawiano kapliczki czy krzyże nie był przypadkowy i był zawsze uzasadniony. Mógł wiązać się z upamiętnieniem ważnych wydarzeń historycznych, a także osobistych. Były kapliczki dziękczynne a także błagalne. Powstawały na obrzeżach wsi, w centrach wsi, nad zbiornikami wodnymi, w miejscu przepraw przez wodę, w lasach czy na ich obrzeżach.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446), formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o

zezwoleń na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Józefów nad Wisłą funkcjonują dwie z wymienionych form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Uchwała Rady Gminy Nr XVI/111/2016 z dnia 15 września 2016 r. stwierdziła potrzebę aktualizacji Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Józefów nad Wisłą oraz aktualizacją miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Józefów nad Wisłą. Niemniej obowiązują ustalenia dotychczasowego planu i należy przypuszczać, że w zaktualizowanym studium pojawią się zapisy dotyczące utworzenia Parku kulturowego Przełomu Środkowej Wisły – Południe.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego oraz dokumencie programowym jakim jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015-2018 rekomendowano utworzenie **Parku kulturowym Przełomu Środkowej Wisły – Południowy**, obejmującego swoim zasięgiem gminę Łaziska i Józefów nad Wisłą. Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami utworzenie parku kulturowego należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gminy (związku gmin), na których terenie ma być utworzony. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organa administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Józefów nad Wisłą znajdują się 4 obiekty i zespoły zabytków nieruchomych wpisane do rejestru zabytków – tabela nr 1. Są to tym samym najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegające ścisłej ochronie konserwatorskiej.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Józefów nad Wisłą

	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	ZAKRES WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW	NR WPISU DO REJ
1	JÓZEFÓW	ul. Powstańców 10, na dz. nr: 340, 662/7, 663	zespół klasztorny pobernardyński: – kościół – ob. paraf. – pw. Bożego Ciała z wyposażeniem w zabytki ruchome, – klasztor, – dzwonnica, – ogrodzenie parceli kościelnej z bramą reprezentacyjną i bramą gospodarczą, – drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego i całego zespołu	A/556
2	JÓZEFÓW	ul. Opolska 33f	zespół dworsko-parkowy, w gran. wg zał. planu i opracowania ewidencyjnego	A/790
3	PRAWNO	Prawno, na dz. 420	kaplica grobowa Bojarskich na cmentarzu parafialnym	A/924
4	RYBITWY	Rybitwy nr 48	kościół paraf. pw. Wszystkich Świętych wraz z wyposażeniem wnętrza, – cmentarz kościelny oraz – nagrobki i drzewostan w gran. cmentarza kościelnego i cmentarz kościelny	A/557

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 pkt 1). Pomimo nie ujęcia gminnej

ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661) określa zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków .

W latach 2011 - 2014 odnotowano znaczący postęp w procesach remontowo - konserwatorskich prowadzonych w kościołach rzymskokatolickich. Wysokiej rangi zadaniem było przeprowadzenie - z wykorzystaniem funduszy unijnych - kompleksowych prac w kilku najcenniejszych zespołach kościelnych w ramach projektu „Kazimierz Dolny oraz wybrane zespoły zabytkowe Powiśla Lubelskiego – renowacja i ochrona dziedzictwa”, prowadzonego przez Archidiecezję Lubelską. Pracami objęto między innymi kościoły w: Piotrawinie, Józefowie nad Wisłą

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Józefów nad Wisłą

Gminna Ewidencja Zabytków nie jest dokumentem zamkniętym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Józefów nad Wisłą. W wykazie ujęte są także obiekty wpisane do rejestru zabytków, wyszczególnione w tabeli nr 1.

	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	DATOW.
1	BÓR	Bór, dz. nr 1447 – 1448 – 1449 - 1450	Pomnik ku czci poległych i pomordowanych w latach 1943 – 1944 mieszkańców Boisk	2 poł. XX w.
2	CHRUŚLINA	Chruślina, dz. 155 – 157/2	Pomnik powstańców 1863 r.	1929 r.
3	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 33f	Zespół dworsko - parkowy	XVIII – XX w.
4	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 33f	Dwór w zespole dworsko - parkowym	Ok. 1919 r.
5	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 33f	Park w zespole dworsko - parkowym	XVIII – XX w
6	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska, dz. nr 9/6	RZEŻBA – KAMIENNA ŁAWKA w zespole dworsko - parkowym	XVIII – XX w
7	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 33G, dz. nr 9/66	STAJNIA w zespole dworsko - parkowym	II poł. XIX w
8	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 33G, dz. nr 9/66	OBORA w zespole dworsko - parkowym	II poł. XIX w
9	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 33G, dz. nr 9/66	WIATA w zespole dworsko - parkowym	I poł. XX w
10	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska, dz. nr 9/64	KUŻNIE w zespole dworsko - parkowym	I poł. XX w
11	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 22 i 24, dz. nr 192, 193	CZWORAK w zespole dworsko - parkowym	I poł. XIX w
12	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 31, dz. nr 19,	CZWORAK w zespole dworsko - parkowym	I poł. XX w
13	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Opolska 31, dz. nr 19,	PIWNICE w zespole dworsko - parkowym	I poł. XX w
14	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 10, dz. nr: 340, 662/7, 663	Zespół klasztorny pobernardyński	1730 - 1743
15	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 10	Kościół w zespole klasztornym pobernardyńskim	1730 - 1743
16	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 10	Klasztor w zespole klasztornym pobernardyńskim	1730 - 1743
17	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 10	Dzwonnica w zespole klaszt. pobernardyńskim	1730 - 1743
18	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 10	Ogrodzenie w zespole klaszt. pobernardyńskim	1730 - 1743
19	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 10	Brama główna w ogrodzeniu w zespole klaszt. pobernardyńskim	1730 - 1743
20	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 10	Brama gospod. w ogrodzeniu w zespole klaszt. pobernardyńskim	1730 - 1743
21	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 10	Drzewostan w obrębie cment. kościelnego w zespole klaszt. pobernardyńskim	1730 - 1743
22	JÓZEFÓW nad Wisłą	Wg. załączonego planu	Układ urbanistyczny Józefowa	II poł. XVII
23	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Urzędowska, dz. nr 259	Wiatrak holender	XIX w.
24	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Urzędowska 24, dz. nr 416	Kapliczka przydrożna	1903 r.
25	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Powstańców 23, dz. nr 356	Kapliczka na grobie powstańców 1831	Poł. XIX w. , lub po 1905 r.
26	JÓZEFÓW nad Wisłą	Ul. Urzędowska, dz. nr 514	Cmentarz Krikut	Po 1687 r..
27	KALISZANY KOLONIA	Kaliszany, dz. 17	Kapliczka przydrożna	1 ćw. XX w.
28	MAZANÓW	Mazanów, dz. 285	Cmentarz wojenny	1915 r.
29	MAZANÓW	Mazanów, nr 63L i 63N, dz. nr 15/3, 15/2, 15/30, 15/22	zespół folwarczny	XIX/XX w
30	MAZANÓW	Mazanów, nr 63N, dz. nr 15/22	Czworak w zespole folwarcznym	I poł. XX w
31	MAZANÓW	Mazanów nr 63L, dz. 15/3,	Spichlerz w zespole folwarcznym	XIX/XX w
32	MAZANÓW	Mazanów nr 63L, dz. 15/3,	Obora I w zespole folwarcznym	XIX/XX w
33	MAZANÓW	Mazanów nr 63L, dz. 15/3,	Obora II w zespole folwarcznym	XIX/XX w
34	MAZANÓW	Mazanów, dz. 15/30	Park dworski z aleją dojazdową	XIX/XX w
35	MAZANÓW	Mazanów	Układ drożny i dawnej zabudowy	XIX/XX w
36	MIŁOSZÓWKA	Miłoszówka, dz. 338, 339,340	Cmentarz kolonistów niemieckich	Po 1851 r.
37	OWCZARNIA	Owczarnia, dz. 244	Pomnik zamordowanych żołnierzy AK	2 poł. XX w.
38	PRAWNO	Prawno, dz. 420	Kaplica grobowa Bojarskich	1870 – 1880
39	PRAWNO	Prawno nr 22, dz. nr 285	Kościół parafialny w zespole kościoła p.w. Św. Anny	II POŁ. XX W

40	PRAWNO	Prawno nr 22, dz. nr 285	Dzwonnica bramna w zespole kościoła pw Św. Anny	Ok. 1880 r..
41	PRAWNO	Prawno nr 22	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła pw Św. Anny	I poł. XX w.
42	PRAWNO	Prawno, dz. 300/1	Kapliczka Św. Jana Nepomucena	Poł. XIX w.
43	PRAWNO	Prawno nr 23, dz. nr 237	Plebania w zespole kościoła pw Św. Anny	1908 r.
44	PRAWNO	Prawno, dz. 420	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki i wojenny	Ok. 1900 r.
45	PRAWNO	Prawno, dz. 420	Nagrobek Adama Janeczka na cmentarzu parafialnym	Pocz. XX w
46	PRAWNO	Prawno, dz. 420	Cmentarz z I wojny światowej na cment. Paraf.	1915 r.
47	PRAWNO	Prawno, dz. 300/2	Młyn wodny	Pocz. XX w.
48	RYBITWY	Rybitwy nr 48	Zespół kościoła parafialnego pw Wszystkich Świętych	I poł. XVII w.
49	RYBITWY	Rybitwy nr 48	Kościół w zespole kościoła paraf.	I poł. XVII w.
50	RYBITWY	Rybitwy nr 48	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła paraf.	Po 1613 r. – XIX w..
51	RYBITWY	Rybitwy nr 48	Drzewostan w zespole kościoła paraf.	XIX w.
52	RYBITWY	Rybitwy nr 48, dz. nr 995	Ogrodzenie zespołu kościoła paraf.	XIX w.
53	RYBITWY	Rybitwy nr 48, dz. nr 995	Dzwonnica w zespole kościoła paraf.	II poł. XIX w.
54	RYBITWY	Rybitwy nr 48, dz. nr 995	Pomnik w 10 rocznicę odzyskania niepodległości	1928 r
55	RYBITWY	Rybitwy, dz. 1281	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki i wojenny	Ok. 1880 r.
56	RYBITWY	Rybitwy, dz. 1281	Cmentarz wojenny na cmentarzu paraf.	1915 - 1916
57	STARE BOISKA	Stare Boiska nr 53, dz. nr 1784	ZESPÓŁ kościoła parafialnego	II poł. XIX w.
58	STARE BOISKA	Stare Boiska nr 53, dz. nr 1784	Kościół w zespole kościoła parafialnego	1873 r.
59	STARE BOISKA	Stare Boiska nr 53, dz. nr 1784	dzwonnica w zespole kościoła parafialnego	Pocz. XX w.
60	STARE BOISKA	Stare Boiska nr 53, dz. nr 1784	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego	1614 r. – rok zał. parafii
61	STARE BOISKA	Stare Boiska nr 53, dz. nr 1784	Figura Jana Nepomucena w zespole kościoła parafialnego	1 poł. XVIII w
62	STARE BOISKA	Stare Boiska, dz. 126	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki	Po 1870 r.
63	STARE BOISKA	Stare Boiska, dz. 129	Pomnik upamiętniający 100 lecie powst. listopadowego	1931, odnow. 2006
64	STARE KALISZANY	Stare Kaliszany, dz. 57	Kapliczka przydrożna	3 ćw. XIX w.
65	STASIN	Stasin, dz. 73/2, 74/1, 74/2	Cmentarz kolonistów niemieckich	Po ok. 1864 do ok. 1901 r.

Najważniejsze miejsca pamięci narodowej będące w gminnej ewidencji zabytków gminy Józefów nad Wisłą:

Tabela nr 3: Najważniejsze miejsca pamięci narodowej, wyszczególnione także w tabeli nr 2.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOWANIE
1	BÓR	Pomnik ku czci poległych i pomordowanych w latach 1943 – 1944 mieszkańców Boisk	2 poł. XX w.
2	CHRUŚLINA	Pomnik powstańców 1863 r.	1929 r.
3	JÓZEFÓW nad Wisłą	Kapliczka na grobie powstańców 1831	Poł. XIX w. , lub po 1905 r.
4	MAZANÓW	Cmentarz wojenny	1915 r.
5	OWCZARNIA	Pomnik zamordowanych żołnierzy AK	2 poł. XX w.
6	PRAWNO	Cmentarz z I wojny światowej na cment. Paraf.	1915 r.
7	RYBITWY	Pomnik w 10 rocznicę odzyskania niepodległości	1928 r
8	RYBITWY	Cmentarz wojenny na cmentarzu paraf.	1915 - 1916
9	STARE BOISKA	Pomnik upamiętniający 100 lecie powst. listopadowego	1931, odnow. 2006

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Józefów nad Wisłą

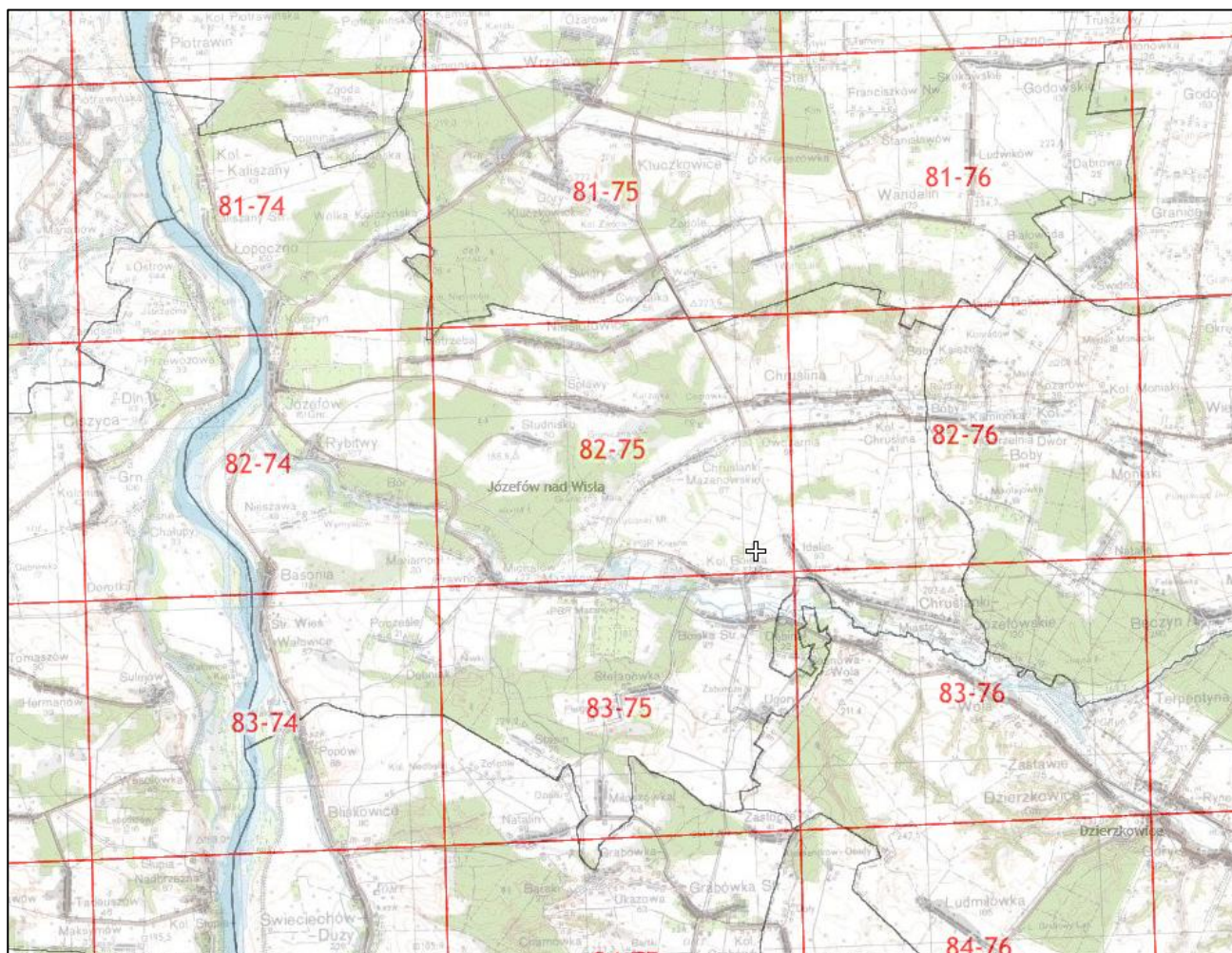
Na terenie gminy Józefów nad Wisłą zlokalizowano 151 stanowisk archeologicznych. Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Józefów nad Wisłą, zostały odkryte podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w latach 1991, 2002 i 2004 w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP).

Archeologiczne Zdjęcie Polski to ogólnopolski program badawczo-ewidencyjny opracowany w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i wdrożony do realizacji w 1978 r. Jego celem jest rozpoznanie, metodą badań powierzchniowych i poprzez kwerendę źródłową, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Na potrzeby realizacji programu podzielono obszar kraju na tzw. arkusze AZP.

W ramach podziału na arkusze Archeologicznego Zdjęcia Polski tereny gminy Józefów nad Wisłą znajdują się na następujących arkuszach AZP – 81-74, 81-75; 81-76; 82-74; 82-75; 82-76, 83-74; 83-75; 83-76. Z wymienionych 9 obszarów, na 7 odkryto stanowiska leżące na terenie gminy Józefów nad Wisłą: 81-74, 82-74; 82-75; 82-76, 83-74; 83-75; 83-76.

Obszar 81-74: badania powierzchniowe w ramach AZP w latach 1979 oraz 2006. Na obszarze tym znajduje się stanowisko w miejscowości Kaliszany, na którym zostały przeprowadzane badania sondażowe w 1971 r. przez M. Sułowską.

Obszar 82-74 badania powierzchniowe w ramach AZP w latach 1979 oraz 2006. W latach sześćdziesiątych badania powierzchniowe przeprowadziła M. Sułowska. Najbardziej interesującym i najlepiej przebadanym stanowiskiem na tym obszarze jest osada kultury przeworskiej w Nieszawie Kolonii, stanowisku odkrytym w 1979 r., na którym przeprowadzono badania sondażowe w 1986 oraz wykopaliskowe w latach: 1996, 1997-2003, 2006. Stanowisko w Nieszawie Kolonii jest największą osadą kultury przeworskiej z relikami budownictwa mieszkalnego na Lubelszczyźnie.

Skarb bursztynu z Basonii: wyrobów w postaci paciorków oraz surowca bursztynowego. Skarb odkryty przypadkowo w 1914 r., dokładne miejsce odkrycia nieznane – prawdopodobnie w pasie wydm pomiędzy wsiami Nieszawa i Basonia. Skarb opisany dopiero w 1937 r. przez M. Pękalskiego.

Na skarb natrafiono podczas kopania rowów dla wojsk austro-węgierskich podczas I wojny światowej. Skarb miał zawierać około 300 kg brył surowca bursztynowego i około 30 kg gotowych paciorków. Przypadkowi odkrywcy skarbu sądzili, że znaleziono żywicę i używano go w pobliskiej kuźni jako materiał do palenia – nie wiadomo jaka, ale prawdopodobnie pokaźna część skarbu została bezpowrotnie utracona. Część skarbu trafiła do rąk J. Sawy, aptekarza z Urzędowa, który potrzebował żywicy do wyrobu mydła. Zabytki te, które trafiły do aptekarza zostały opisane przez Michała

Pękalskiego w 1937 i 1938 roku i dzięki temu wiadomość o odkryciu dotarła do wiadomości publicznej. Dzięki M. Pękalskiemu, J. Sawie, jego wnuczce G. Sawie-Adamskiej, St. Pajdowskiemu z Lublina oraz Janowi Gurbie ocalała część skarbu trafiła do placówek muzealnych: Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, Muzeum Okręgowego w Radomiu oraz Muzeum Lubelskiego – gdzie znajduje się do dziś większa część skarbu.

Obszary 82-75, 82-76, 83-74, 83-75, 83-76 badania powierzchniowe w ramach AZP w roku 1979 - dokumentacje wymienionych obszarów zawierają pewne braki w kwerendzie źródłowej, a materiał kartograficzny w nich zawarty nie odpowiada aktualnym standardom dokumentacji AZP.

Stanowiska archeologiczne dostarczają nam podstawowej wiedzy o osadnictwie na przestrzeni pradziejów i pozwalają nam wnioskować o najdawniejszych dziejach gminy Józefów nad Wisłą.

Miejsca stanowisk archeologicznych podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej. Dlatego wszelkie planowane inwestycje lub trwałe przekształcenia terenu musi być uzgadniane z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Lublinie, który może wskazać na konieczność przeprowadzenia przed inwestycyjnych badań archeologicznych lub/i nadzorów archeologicznych nad prowadzonymi pracami ziemnymi.

Tabela 4: wykaz stanowisk archeologicznych z gminy Józefów nad Wisłą

	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STAN. NA OBSZARZ	FUNKCJA OSADNICZA	CHRONOLOGIA
1	BASONIA	83 - 74	1	śląd osadnictwa	nieokreślony
2	BASONIA	83 - 74	2	śląd osadnictwa	średniowiecze
3	BASONIA	82 - 74	1	śląd osadnictwa	nieokreślony
4	BASONIA	82 - 74	2	śląd osadnictwa	neolit – epoka brązu
5	BASONIA	82 - 74	3	śląd osadnictwa	wczesne
6	BASONIA	82 - 74	4	śląd osadnictwa	średniowiecze
7	BASONIA	82 - 74	5	śląd osadnictwa	nieokreślony
8	BASONIA	82 - 74	50	śląd osadnictwa	neolit – epoka brązu
9	BASONIA	82 - 74	61	śląd osadnictwa	neolit – epoka brązu
10	BASONIA	82 - 75	21	śląd osadnictwa	neolit
11	BOISKA-KOLONIA	82 - 75	22	śląd osadnictwa	neolit
12	BÓR	82 - 75	10	śląd osadnictwa	neolit
13	BÓR	82 - 74	18	śląd osadnictwa	neolit
14	BÓR	82 - 74	28	śląd osadnictwa	neolit
15	BÓR	82 - 74	51	śląd osadnictwa	nowożytność
16	BÓR	82 - 74	58	śląd osadnictwa	Epoka brązu
17	BÓR	82 - 74	63	śląd osadnictwa	Nowożytność

18	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	13	śląd osadnictwa	nieokreślony – śląd osadnictwa
19	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	14	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit nieokreślony
20	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	15	śląd osadnictwa	nieokreślony
21	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	16	śląd osadnictwa osada	mezolit nieokreślony
22	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	17	śląd osadnictwa	neolit
23	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	18	śląd osadnictwa	neolit
24	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	19	śląd osadnictwa	mezolit
25	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	4	osada	wczesne średniowiecze
26	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	5	śląd osadnictwa osada	Neolit wczesne średniowiecze
27	CHRUŚLANKI MAZANOWSKIE	82 - 75	7	śląd osadnictwa osada	nieokreślony wczesne średniowiecze
28	CHRUŚLINA	82 - 76	1	śląd osadnictwa osada	Epoka brązu wczesne średniowiecze
29	CHRUŚLINA	82 - 76	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit średniowiecze
30	CHRUŚLINA	82 - 76	3	osada	wczesne średniowiecze
31	CHRUŚLINA	82 - 76	4	śląd osadnictwa	epoka kamienia
32	CHRUŚLINA	82 - 76	5	śląd osadnictwa	neolit
33	CHRUŚLINA	82 - 76	6	śląd osadnictwa	Neolit
34	CHRUŚLINA	82 - 76	8	śląd osadnictwa	Neolit
35	CHRUŚLINA	82 - 76	9	śląd osadnictwa	neolit
36	CHRUŚLINA	82 - 76	10	śląd osadnictwa	średniowiecze
37	CHRUŚLINA	82 - 76	24	śląd osadnictwa	neolit
38	CHRUŚLINA	82 - 75	9	śląd osadnictwa	średniowiecze a
39	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	28	śląd osadnictwa	neolit
40	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	29	śląd osadnictwa	neolit
41	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	30	śląd osadnictwa	epoka kamienia
42	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	31	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit neolit
43	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	32	śląd osadnictwa	neolit
44	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	33	śląd osadnictwa	neolit
45	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	34	śląd osadnictwa	neolit
46	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	35	śląd osadnictwa	neolit
47	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	36	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Neolit wczesne średniowiecze
48	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	37	śląd osadnictwa	neolit
49	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	43	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit średniowiecze
50	CHRUŚLINA-KOLONIA	82 - 76	44	śląd osadnictwa	neolit

51	CHRUŚLINA KOLONIA / BOBY - WIEŚ	82 - 76	38	śląd osadnictwa	neolit
52	DĘBNIAK	83 - 74	33	śląd osadnictwa	Paleolit
53	DĘBNIAK	83 - 74	34	śląd osadnictwa	Mezolit
54	DĘBNIAK	83 - 74	35	śląd osadnictwa	nieokreślony
55	JÓZEFÓW NAD WISŁĄ	82 - 74	29	osada osada śląd osad	Neolit epoka brązu wczesne średniowiecze
56	JÓZEFÓW NAD WISŁĄ	82 - 74	36	miasto	Nowożytność
57	JÓZEFÓW NAD WISŁĄ	82 - 74	37	pałac	Nowożytność
58	JÓZEFÓW NAD WISŁĄ	82 - 74	38	wiatrak holender	Nowożytność
59	JÓZEFÓW NAD WISŁĄ	82 - 74	40	śląd osadnictwa osada	Epoka brązu – śląd osadnictwa nowożytność - osada
60	JÓZEFÓW NAD WISŁĄ	82 - 74	41	śląd osadnictwa osada	Neolit – śląd osadnictwa nowożytność - osada
61	KALISZANY-KOLONIA	81 - 74	1	śląd osadnictwa osada	neolit – śląd osadnictwa pradzieje – osada
62	KALISZANY-KOLONIA	81 - 74	2	osada osada osada osada	nieokreślony neolit epoka brązu okres wpływów rzymskich
63	KALISZANY-KOLONIA	81 - 74	3	osada osada osada	epoka brązu okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
64	KALISZANY-KOLONIA	81 - 74	4	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
65	KOLCZYN	81 - 74	10	śląd osadnictwa	nieokreślony
66	KOLCZYN	81 - 74	11	śląd osadnictwa	neolit
67	KOLCZYN	81 - 74	12	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Epoka brązu średniowiecze późne średniowiecze
68	KOLCZYN	81 - 74	13	śląd osadnictwa	Pradzieje
69	KOLCZYN	81 - 74	23	osada	Nowożytność
70	KOLCZYN	81 - 74	24	osada	Nowożytność
71	KOLCZYN	81 - 74	25	śląd osadnictwa osada	wczesne średniowiecze Nowożytność
72	KOLONIA NIESZAWA	82 - 74	6	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
73	KOLONIA NIESZAWA	82 - 74	7	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony wczesne średniowiecze
74	KOLONIA NIESZAWA	82 - 74	8	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony epoka brązu
75	KOLONIA NIESZAWA	82 - 74	9	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa osada	Paleolit epoka brązu okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze nowożytność
76	KOLONIA NIESZAWA	82 - 74	53	śląd osadnictwa	Paleolit
77	KOLONIA NIESZAWA	82 - 74	55	śląd osadnictwa	Epoka brązu
78	KOLONIA NIESZAWA	82 - 74	11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony epoka brązu

				śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
79	ŁOPOCZNO	81 - 74	8	śląd osadnictwa osada	Epoka brązu nowożytność
80	ŁOPOCZNO	81 - 74	9	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa osada	Nieokreślone epoka brązu wczesne średniowiecze nowożytność
81	ŁOPOCZNO	81 - 74	14	śląd osadnictwa	nieokreślony
82	ŁOPOCZNO	81 - 74	26	osada	nieokreślony
83	ŁOPOCZNO	81 - 74	27	śląd osadnictwa	Nowożytność
84	ŁOPOCZNO	81 - 74	28	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony Nowożytność
85	MAZANÓW	82 - 75	11	śląd osadnictwa	Epoka brązu
86	MAZANÓW	82 - 75	12	śląd osadnictwa	Neolit
87	NIESZAWA	82 - 74	10	śląd osadnictwa	Epoka brązu
88	NIESZAWA	82 - 74	12	śląd osadnictwa	Okres wpływów rzymskich
89	NIESZAWA	82 - 74	13	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit epoka brązu wczesne średniowiecze
90	NIESZAWA	82 - 74	14	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony epoka brązu
91	NIESZAWA	82 - 74	15	śląd osadnictwa	Epoka brązu
92	NIESZAWA/BÓR	82 - 74	16	śląd osadnictwa - osada	nieokreślony epoka brązu
93	NIESZAWA	82 - 74	30	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Neolit wczesne średniowiecze
94	NIESZAWA	82 - 74	52	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	paleolit epoka brązu
95	NIESZAWA	82 - 74	54	śląd osadnictwa	Epoka brązu
96	NIESZAWA	82 - 74	56	śląd osadnictwa	Neolit / epoka brązu
97	NIESZAWA	82 - 74	57	śląd osadnictwa	Epoka brązu
98	NIESZAWA	82 - 74	59	śląd osadnictwa	Epoka brązu
99	NIESZAWA	82 - 74	60	śląd osadnictwa	Neolit / epoka brązu
100	NIESZAWA	82 - 74	62	śląd osadnictwa	Nowożytność
101	NIETRZEBA	82 - 75	1	śląd osadnictwa	nieokreślony
102	OWCZARNIA	82 - 75	6	śląd osadnictwa	Epoka brązu
103	OWCZARNIA	82 - 75	8	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	neolit epoka brązu wczesne średniowiecze
104	OWCZARNIA	82 - 75	20	osada? osada?	Okres wpływów rzymskich średniowiecze
105	OWCZARNIA	82 - 76	25	śląd osadnictwa	neolit
106	OWCZARNIA	82 - 76	26	osada	wczesne średniowiecze
107	OWCZARNIA	82 - 76	27	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia średniowiecze
108	OWCZARNIA	82 - 76	45	śląd osadnictwa osada	neolit średniowiecze
109	OWCZARNIA	82 - 76	46	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony wczesne średniowiecze
110	RYBITWY	82 - 74	19	śląd osadnictwa	nieokreślony
111	RYBITWY	82 - 74	20	osada	wczesne średniowiecze
112	RYBITWY	82 - 74	21	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony epoka brązu nowożytność

113	RYBITWY	82 - 74	22	osada osada osada osada osada	Pradzieje neolit epoka brązu wczesne średniowiecze nowożytność
114	RYBITWY	82 - 74	24	osada	Okres wpływów rzymskich
115	RYBITWY	82 - 74	25	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	nieokreślony epoka brązu wczesne średniowiecze
116	RYBITWY	82 - 74	27	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Epoka brązu wczesne średniowiecze
117	RYBITWY	82 - 74	42	śląd osadnictwa	nowożytność
118	RYBITWY	82 - 74	43	śląd osadnictwa	nowożytność
119	RYBITWY	82 - 74	44	osada osada	Epoka brązu Nowożytność
120	RYBITWY	82 - 74	45	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Epoka brązu wczesne średniowiecze nowożytność
121	RYBITWY	82 - 74	46	osada śląd osadnictwa osada	Epoka brązu wczesne średniowiecze nowożytność
122	RYBITWY	82 - 74	47	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Epoka brązu nowożytność
123	RYBITWY	82 - 74	48	śląd osadnictwa osada osada	wczesne średniowiecze późne średniowiecze nowożytność
124	RYBITWY	82 - 74	49	śląd osadnictwa	Epoka kamienia / epoka brązu
125	SPLAWY	82 - 75	2	osada	wczesne średniowiecze
126	SPLAWY	82 - 75	3	śląd osadnictwa	Neolit
127	STARE BOISKA	82 - 76	47	śląd osadnictwa	neolit
128	STARE BOISKA	82 - 76	48	śląd osadnictwa	neolit
129	STARE BOISKA	83 - 75	2	śląd osadnictwa	nieokreślony
130	STARE BOISKA	83 - 75	3	śląd osadnictwa	nieokreślony
131	STARE KALISZANY	81 - 74	6	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
132	STARE KALISZANY	81 - 74	7	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
133	STARE KALISZANY	81 - 74	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	nieokreślony okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze nowożytność
134	STASIN	83 - 75	6	śląd osadnictwa	nieokreślony
135	STASIN	83 - 75	7	śląd osadnictwa	neolit
136	STEFANÓWKA	83 - 75	1	śląd osadnictwa	Epoka brązu
137	UGORY	83 - 76	6	śląd osadnictwa	neolit
138	UGORY	83 - 76	7	śląd osadnictwa	nieokreślony
139	UGORY	83 - 76	8	śląd osadnictwa	nieokreślony
140	UGORY	83 - 76	9	śląd osadnictwa	neolit
141	UGORY	83 - 76	10	śląd osadnictwa	nieokreślony
142	UGORY	83 - 76	11	śląd osadnictwa	nieokreślony
143	UGORY	83 - 76	35	śląd osadnictwa	nieokreślony
144	UGORY	83 - 75	5	śląd osadnictwa	neolit
145	UGORY	83 - 75	4	śląd osadnictwa	nieokreślony
146	WALOWICE	83 - 74	3	śląd osadnictwa	nieokreślony
147	WALOWICE	83 - 74	4	śląd osadnictwa	nieokreślony
148	WALOWICE	83 - 74	5	śląd osadnictwa	nieokreślony

149	WAŁOWICE	83 - 74	20	śląd osadnictwa	nieokreślony
150	WAŁOWICE	83 - 74	21	śląd osadnictwa	nieokreślony
151	WÓLKA KOLCZYŃSKA	81 - 74	29	osada osada	Średniowiecze nowożytność

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Józefów nad Wisłą należą obiekty, wpisane do rejestru zabytków nieruchomych:

- Pobernardyński zespól klasztorny, datowany na lata 1730 – 1743;
- Zespól pałacowo-parkowy, obecnie Urząd Gminy i park, XVIII-XX w.
- Zespól kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych w Rybitwach, 1631 r.

Pobernardyński zespól klasztorny.

Zespól złożony z: kościoła pw. Bożego Ciała z wyposażeniem w zabytki ruchome, budynku dawnego klasztoru, dzwonnicy, ogrodzenie z bramą reprezentacyjną i gospodarczą, drzewostanu w obrębie całego zespołu wpisany do rejestru zabytków nieruchomy województwa lubelskiego pod nr A/556. .

Zespól o powierzchni około 4 hektarów z dobrze zachowanym układem i czytelną kompozycją przestrzenną, położony jest na wysokiej skarpie wiślanej, w południowej części Józefowa nad Wisłą przy drodze prowadzącej do Kraśnika (ulica Powstańców). W czasach fundacji teren ten leżał poza granicami Józefowa nad Wisłą, w pobliżu fosi otaczającej Józefów.

Klasztor został ufundowany przez Andrzeja Potockiego, który w 1691 r. wznosił drewniany kościół pw. Bożego Ciała oraz drewniany budynek klasztoru. Podczas pożaru 11 grudnia 1729 oba budynki uległy spaleni. Obecne budynki zespołu wybudowane zostały z fundacji Józefa, syna Andrzeja Potockiego w latach 1730 – 1743 w stylu późnobarokowym. Już pod koniec 1733 r. poświęcony został kościół, choć prace przy wykańczaniu wnętrza trwały do 1743 r., kiedy to kościół został konsekrowany. W II poł. XVIII w. do kościoła dobudowano kaplicę św. Tekli. Równoległe z budową kościoła powstawał murowany budynek klasztoru i dzwonnicy a w latach 1738 – 1740 cała posesja została otoczona murem. Klasztor bernardynów istniał do 1865 r., kiedy to w ramach represji po

powstaniu styczniowym władze zaborcy zlikwidowali zakon Bernardynów a zakonników z Józefowa nad Wisłą wywieziono do Paradyża, a kościół klasztorny stał się kościołem filialnym świątyni parafialnej. W okresie I wojny światowej, w 1915 r. budynki uległy częściowemu spaleni (dach i wnętrze kościoła) przez wycofujących się Rosjan. Podczas II wojny światowej, w 1944 r. zostały całkowicie spalone i zniszczone i odbudowane.

Budynek kościoła wzniesiony na planie prostokąta z jednonawową bryłą. W elewacji frontowej, z lewej i prawej strony prostokątna, dwuprzęsłowa nawa z dwiema wieżami na planie kwadratu. Na szczycie nawy rzeźba św. Antoniego z Dzieciątkiem, po obu stronach kamienne rzeźby Św. Józefa i Św. Franciszka z Dzieciątkiem. Kościół nakryty dwuspadowym dachem, nad prezbiterium dach jest obniżony. Wejście z przedsionkiem z ołtarzem Bożej Częstochowskiej, z obrazem Jezusa Miłosiernego. Nad arkadą chór muzyczny z organami. Nawę główną dzielą pary pilastrów, pomiędzy

którymi są umieszczone płytkie arkadowe wnęki ołtarzowe. W prawym narożniku skrzyżowania nawy z transeptem znajduje się ołtarz z obrazem Matki Bożej, flankowany ze wszystkich stron przez dwie kolumny wzniesione w porządku korynckim i pilaster. Z lewej strony zabytkowa ambona, pod którą znajduje się obraz fundatora zespołu Józefa Potockiego. Najważniejszą

częścią kościoła jest dwuprzęsłowe, prostokątne prezbiterium, w którego wnętrzu znajduje się wykonany w XX w. ołtarz główny Miłosierdzia Bożego. W nadstawie ołtarzowej XVIII wieczy krucyfiks. Wnętrze świątyni reprezentuje styl barokowy.

Zespół pałacowo-parkowy, obecnie Urząd Gminy Józefów nad Wisłą,

Zespół położony na wysokiej skarpie, nad brzegiem Wisły, wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego po nr A-790. W skład zespołu wchodzi murowany pałac, wybudowany po 1825 r. oraz park, na terenie którego znajduje się kamienna rzeźba przedstawiająca siedzącego na ławce Chrystusa.

Pierwotny pałac w Józefowie nad Wisłą był siedzibą właściciela miasta Andrzeja Potockiego i został wybudowany w XVIII w. Obecny pałac wybudowany po 1825, w 1881 r. gruntownie przebudowany.

W 1915 r. miasto wraz z pałacem zostało prawie doszczętnie spalone. W okresie międzywojennym pałac odbudowano według nowych założeń architektonicznych, ale niestety w skutek działań wojennych podczas II wojny światowej znów popadł w ruinę. W latach 60-tych XX wieku budynek został odrestaurowany.

Park w obecnym stanie zachowania został zakomponowany w okresie międzywojennym z otwarciem przed frontem pałacu, ze współczesną fontanną, będącą pozostałością po dawnym, okrągłym gazonie. W okresie międzywojennym przekomponowano park, przeniesiono zabudowę folwarczną na północ o otwarto teren przed

elewacją frontową pałacu. Zachowały się pozostałości alei dojazdowej wysadzonej orzechami i kasztanowcami, a w części na południowy-zachód od pałacu ustawiona została jedna z kamiennych waz, stanowiąca pierwotnie ozdobę tarasu. Od zachodu granicę parku stanowi skarpa wiślana, przy której pierwotnie znajdował się taras widokowy, po którym zachował się fragment kamiennych schodków.

Zespół kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych w Rybitwach

W skład zespołu kościoła wchodzi: kościół parafialny, cmentarz kościelny oraz nagrobki i drzewostan w granicach cmentarza kościelnego. Zespół został wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr A-557.

Kościół wzniesiony został po 1613 r. w typie renesansu lubelskiego z fundacji Katarzyny Ossolińskiej, kasztelana lubelskiego Zbigniewa Sieneńskiego i jego żony Krystyny z Uhrowieckich. Kościół konsekrowany w 1631. Zbudowany został z miejscowego kamienia wapiennego, z niewielkim dodatkiem cegieł, otynkowany. W 1858 r. dobudowana została ceglana (otynkowana), neogotycka kaplica grobowa Niesiołowskich. W 1917 r. kościół restaurowany po zniszczeniach wojennych z lat 1914-15, kiedy to spaleni uległ dach oraz zniszczona została zakrycia.

Bryła kościoła jednonawowa na planie prostokąta, orientowana, z oszkarpowaną, masywną kwadratową wieżą od frontu (od zachodu) z kruchtą w przyziemiu. Do półkulistego prezbiterium przylega zakrycia oraz prostokątna na planie, neogotycka kaplica grobowa Niesiołowskich z 1842 r. . Pod korpusem kościoła i kaplicą grobową krypty. Sklepienie nawy i prezbiterium ze sztukateriami w

typie renesansu lubelskiego. W prezbiterium renesansowy portal z herbem Uhrowieckich. Wyposażenie składa się z drewnianego ołtarza głównego z 1634 r., dwie XVIII wieczne barokowe chrzcielnice oraz renesansowy portal z herbem Uhrowieckich w prezbiterium. Ogrodzenie z 1880 roku w postaci muru z kamieni narzutowych, od południa, obok wejścia dzwonnica z II poł. XIX w. Cmentarz przykościelny przestał funkcjonować po 1946, kiedy to władze carskie z przyczyn sanitarnych nakazały lokalizowania cmentarzy w odległości co najmniej 200 metrów od budynków mieszkalnych.

Kaplica grobowa Bojarskich na cmentarzu parafialnym w Prawnie

Wpisana do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr A/924.

Po rodzinie Bojarskich pozostał jedynie ślad na cmentarzu w Prawnie w postaci kaplicy wzniesionej pod koniec XIX w., gdzie w podziemiach zostali pochowani członkowie tej rodziny. W 1879 r. Emilia Bojarska kupiła od Kazimierzy Złotnickiej majątek Mazanów, który po 19 latach sprzedała Świerczewskim

Kościół parafialny pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Boiskach

Obecny murowany kościół wybudowany został w latach 1861-1873 staraniem proboszcza ks. Józefa Głowackiego dzięki zapisowi Heleny z Myszkowskich Moszyńskiej, na miejscu gdzie od pocz. XVII w. wybudowane były kolejne drewniane kościoły. Kościół zachował się praktycznie w niezmienionej formie, jedynie wymieniono pokrycie dachu i odnowiono elewacje i ściany wewnętrzne. Kościół murowany z cegły i otynkowany, jednonawowy, z wieżą, z prezbiterium, po obu stronach prezbiterium kaplice – przeznaczone na zakrystię i salę katechetyczną. Bryła kościoła z kwadratową wieżą z dachem brogowym łamanym, korpus nawy nakryty dachem dwuspadowym a prezbiterium dachem namiotowym. Nad szczytem sygnaturka z dachem dwuspadowym. W kościele ołtarze, ambona i chrzcielnica z pocz. XX w., Obraz Marii i Chrystusa z 1708 r., relikwiarz ołowiany z II poł.

XVIII w.

Ogrodzenie kościoła z 1932 roku z barokową rzeźbą w piaskowcu przedstawiającą figurę Św. Jana Nepomucena. Rzeźba datowana jest na 1 poł. XVIII w.

Układ urbanistyczny Józefowa nad Wisłą

Józefów został założony przez Andrzeja Potockiego w 1687 r. jako miasto prywatne lokowane na prawie magdeburskim. W 1690 roku przywilej lokacyjny został zatwierdzony przez króla Jana III Sobieskiego. Przywilej dawał prawo do osiedlania się ludności wszystkich wyznań, z gwarancją placów pod budowę obiektów sakralnych, łaźni i kramów przy rynku. Miasto miało prawo do pięciu jarmarków rocznie i dwóch targów w tygodniu. W II połowie XVIII w. w Józefowie była komora celna, a przebiegające szlaki handlowe przyczyniły się do szybkiego bogacenia mieszkańców. Przez krótki czas miasto było siedzibą cyrkułu (powiatu). Józefów nad Wisłą utracił prawa miejskie w 1868 r. w ramach represji po powstaniu styczniowym.

Do dzisiaj zachował się zabytkowy układ urbanistyczny Józefowa z rynkiem zbliżonym do

Józefów nad Wisłą 1915 r. : zniszczenia wojenne, w dali tymczasowy most na Wiśle i budowy. Na rynku stał barokowy ratusz, częściowo zniszczony w 1881 roku podczas pożaru miasta. Ratusz uległ całkowitemu zniszczeniu podczas II wojny światowej. W XVIII wieku przy drogach wiodących z rynku funkcjonowały 3 murowane bramy miejskie: Lubelska, Zamojska i Chruślińska.

Zabudowania folwarczne w Jozefowie

Zespół zabudowań folwarcznych przylegał od strony wschodniej do zespołu pałacowo-parkowego. Do dzisiaj zachowały się budynki stajni, obory, kuźni, drewnianej wiaty oraz dwa budynki dawnych

czworaków oraz murowane piwnice usytuowane na południowy wschód od zespołu parkowego. Zabudowania gospodarcze zostały przebudowane a nowo wzniesione budynki gospodarczo-przemysłowe zmieniły układ przestrzenny, co spowodowało, że dawny folwark nie został wpisany do rejestru zabytków. Wszystkie wymienione budynki, będące pozostałością dawnego założenia folwarcznego chronione są zapisami miejscowego planu

zagospodarowania przestrzennego z 2002 roku.

Zabudowania folwarczne w Mazanowie

Na terenie folwarku w Mazanowie w połowie XIX w. funkcjonował zakłady zajmujące się produkcją i obróbką żelaza (kuźnie – fryszerki). Po bankructwie w 1871 w istniejących budynkach założono papiernię, która istniała do 1883 r. Z zabudowań folwarcznych zachowały się czworak, spichlerz, oraz dwie murowane obory a nad stawami zachowały się pozostałości parku dworskiego. Wszystkie wymienione budynki, będące pozostałością dawnego założenia folwarcznego chronione są zapisami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego z 2002 roku.

Kirkut – cmentarz żydowski Józefowie nad Wisłą

Kirkut w Józefowie nad Wisłą został założony poza miastem, wkrótce po pojawieniu się osadników żydowskich w latach osiemdziesiątych XVII w. Żydzi w XVII i XVIII w. byli najliczniejszą grupą mieszkańców Józefowa. Cmentarz użytkowany do 1942 r., kiedy to ponad 1200 żydów zostało wywiezionych przez Niemców do obozu w Sobiborze, a cmentarz został zamknięty rozkazem władz niemieckich.

W latach siedemdziesiątych XX w. zlikwidowany za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie a teren przeznaczono pod zabudowę.

Cmentarze kolonistów niemieckich w Miłoszówce i Stasinie

Niestety, ewangelickie cmentarze kolonistów niemieckich na terenie gminy Józefów nad Wisłą zachowały się w formie szczątkowej, to jest jedynie miejsca pochówków, bez jakichkolwiek nagrobków. Cmentarze te lokowane były w pobliżu wsi, w której zamieszkiwali koloniści – praktycznie każda zasiedlona przez nich wieś posiadała swój cmentarz. Lepiej zachowany jest cmentarz w Miłoszówce, który został założony po 1851 r. a opuszczony został przed 1914 r. z chwilą wyjazdu kolonistów na Chełmszczyznę i Wołyń.

W Stasinie koloniści niemieccy pojawili się po 1864, kiedy to powstała wieś Stasin na mocy ukazu o uwłaszczeniu włościan i wieś została oddana w dzierżawę kolonistom. Najprawdopodobniej koloniści przebywali do końca lat osiemdziesiątych XIX w..

Cmentarz z I wojny światowej w Mazanowie

Cmentarz został założony w lipcu 1915 r. ale w obecnym kształcie około 1918 r., w lesie na północ od zabudowań wsi, przy drodze Boiska – Józefów. Cmentarz był porządkowany w latach 1929-1930. W

czasie działań wojennych 1939-1945 został całkowicie zniszczony. Obecnie cmentarz jest uporządkowany i odnowiony.

Na cmentarzu znajdują się bezimiennie groby co najmniej 663 żołnierzy austro-węgierskich i rosyjskich, którzy polegli podczas działań wojennych latem 1915 r., podczas operacji zwanej drugą bitwą pod Kraśnikiem.

Cmentarz wojenny w Prawnie

Cmentarz zlokalizowany na cmentarzu parafialnym. W części północnej wydzielone kwatery z grobami żołnierzy niemieckich i rosyjskich poległych głównie w I połowie lipca 1915 r., podczas drugiej bitwy pod Kraśnikiem (od 1 do 10 lipca 1915 r.). Z inwentaryzacji przeprowadzonej w 1987 r. wynika, że na cmentarzu znajdowały się co najmniej: 34 imienne mogiły żołnierzy austriackich (także nazwiska polskie), 80 mogił bezimiennych austriackich i niemieckich oraz 80 mogił bezimiennych rosyjskich.

Cmentarz założony został prawdopodobnie już w sierpniu-październiku 1915 r., po opuszczeniu ziem przez wojska rosyjskie i utworzeniu w Lublinie generalnego gubernatorstwa zarządzanego przez austriackie władze okupacyjne. Prace przy organizowaniu cmentarza trwały do 1918 r i nie zostały ukończone z powodu wycofania się wojskowych władz austriackich z okupowanych terenów na jesieni 1918 roku. Teren cmentarza został ogrodzony murem cmentarnym, dokonano nasadzeń drzew i roślinami ozdobnymi, nie wykonano bramy wejściowej.

Cmentarz wojenny w Rybitwach

Cmentarz założony w sierpniu-październiku 1915 r. w południowo-wschodniej części cmentarza parafialnego, pierwotnie miał być oddzielony cmentarza parafialnego żywopłotem.

W Rybitwach na cmentarzu spoczywa co najmniej 170 żołnierzy armii austriackiej i niemieckiej: Austriaków, Niemców, Polaków a także Węgrów, Słowaków, Czechów i Słowian Południowych. Polegli żołnierze zginęli w walkach podczas forsowania Wisły na początku lipca 1915 r.. W pół części cmentarza pochowano co najmniej 80 żołnierzy rosyjskich. Liczba poległych jest zapewne znacznie wyższa i zostali oni pochowani w mogiłach masowych, których ślady zachowały się w części centralnej. Prawie wszyscy polegli zginęli w I połowie lipca 1915 r, między 1 a 13 lipca, a więc podczas walk ofensywnych prowadzonych przez rosyjskiego gen. Iwanowa, podczas tzw. drugiej bitwy pod Kraśnikiem. Ofensywa gen. Iwanowa prowadzona była w okolicach Józefowa i na linii Józefów – rzeka Wyżnica i dalej w kierunku Bychawy i Izbicy przeciwko nacierającym wojskom austro-niemieckim pod dowództwem feldmarszałka Makcensenena. Cmentarz założony został już w

sierpniu – październiku 1915 r. po zajęciu Lubelszczyzny przez wojska austriackie i utworzeniu w Lublinie generalnego gubernatorstwa i reaktywowaniu obwodu puławskiego.

Wiatrak holender

Wiatrak zachowany w formie ruiny przypominającej basztę, wzniesiony został w pobliżu ulicy Urzędowskiej (dawna droga do Chruśliny), zapewne w XIX w. .

Zbudowany na planie koła o zewnętrznej średnicy w przyziemiu 11 metrów, z nieobrobionego kamienia wapiennego na zaprawie wapiennej, pierwotnie zapewne trzykondygnacyjny. Brak bliższych danych dotyczących budowniczych wiatraka, według miejscowej tradycji miał to być wiatrak dworski.

Kaplica w Starych Kaliszanach

Murowana z cegły i otynkowana kaplica pochodząca prawdopodobnie z 3 ćw. XIX wieku. Wewnątrz umieszczona jest malowana figura św. Stanisława Biskupa i Męczennika, będąca zapewne dziełem ludowego artysty.

Młyn wodny w Prawnie

Młyn został wybudowany na początku XX w. na Wyżnicy, która początkowo zasilala koło wodne, które wkrótce zastąpiono turbiną Francisa, osiągającą sprawność powyżej 90%. Budynek z ociosanego kamienia wapiennego i cegły, w narożach ceglane lizeny, wewnątrz otynkowany. Niestety nie zachowało się dawne wyposażenie techniczne młyna.

Dzwonnica bramna kościoła parafialnego w Prawnie

Dzwonnica w postaci muru z cegły, z 3 sklepionymi otworami prowadziła, jako boczne wejście, na teren zespołu kościelnego. Dzwonnica pokryta dachówką, w otworach wiszą dzwony, w środkowym otworze żelazna furtka. Wybudowana ok. 1880 r.

Kapliczka Św. Jana Nepomucena w Prawnie

Kapliczka w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła parafialnego w Prawnie. Powstała w połowie XIX w., na planie kwadratu, konstrukcja kapliczki i dachu drewniana, pokryta blachą, otwarta dachem wspartym na czterech słupkach, z drewnianą podłogą. Wewnątrz drewniana figura świętego Jana Nepomucena, wysokości ok. 120 cm, polichromowana.

Kapliczka na grobie powstańców 1831 r.

Usytuowana przy stacji benzynowej, przy drodze do Annopola, wykonana z cegły, otynkowana, dwukondygnacyjna, kryta daszkiem dwuspadowym z ceramicznej dachówki.

Kapliczka stoi na grobie powstańców z 1831 r. z oddziałów gen. Sierawskiego lub żołnierzy gen. Ramoriny i zapewne już w XIX w. na mogile wzniesiono kapliczkę, która w 1929 r. została gruntownie odnowiona i ogrodzona.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Józefów nad Wisłą oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze stron aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY Gminy Józefów nad Wisłą	SŁABE STRONY Gminy Józefów nad Wisłą
<ul style="list-style-type: none"> • bogate zasoby kulturowe gminy: liczne zabytki sakralne i świeckie (w tym o uznanej ogólnopolskiej renomie na szlaku Renesansu Lubelskiego”, cmentarze wojenne z I wojny światowej oraz zabytki archeologiczne z miejscem odkrycia słynnego skarbu bursztynowego w Basonii • aktualna gminna ewidencja zabytków • Istniejący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego z jasnymi i jednoznacznymi uregulowaniami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego • Dobry stan zachowania ważnych zabytków w gminie, • Jednoznaczna struktura własności obiektów zabytkowych • ciekawa historia terenów leżących na terenie gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy (np. bitwa w 	<ul style="list-style-type: none"> • niewykorzystanie nowej formy ochrony krajobrazu kulturowego polegającej na utworzeniu parku kulturowego • brak skutecznego systemu zachęt do podejmowania prac (adaptacyjnych, konserwatorskich) w obiektach figurujących w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru), zwłaszcza położonych na obszarach zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych, • niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego) • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa

<p>powstaniu listopadowym w okolicach Józefowa, bitwa w powstaniu styczniowym na „Złotej Górze”, bitwy w okresie I wojny światowej)</p> <ul style="list-style-type: none"> • zachowane tradycje szkutnicze w Basoni, • duża liczba kapliczek, krzyży przydrożnych, których obecność uatrakcyjniła szlaki turystyki pieszej i rowerowej • opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi • Unikalne walory przyrodnicze i krajobrazowe, stanowiące bodziec sprzyjający rozwojowi turystyki • Planowane inwestycje podnoszące walory turystyczne gminy • Liczne szlaki turystyczne (np. istniejące szlaki rowerowe: „Kazimierz Dolny – Kraśnik”, „Małopolski Przełom Wisły”, szlaki pieszo-rowerowe: „Szlak Nadwiślański”, ścieżki przyrodnicze: „Złota Góra”, „Józefów nad Wisłą”; atrakcje „Kamieniołom Piotrawin”); szlaki kajakowe • Cykliczne imprezy o charakterze kulturalnym - istnienie harmonogramu imprez o charakterze kulturalno-sportowym – np. uznane poza regionem lubelskim „Święto Kwitnących Sądów” • Dobra dostępność komunikacyjna (przecinanie się ważnych szlaków komunikacyjnych) • Bogata oferta edukacyjna i liczne obiekty sportowe • Rozwijająca się agroturystyka na bazie atrakcji przyrodniczo – kulturowych gminy • Aktywni i skuteczni samorządowcy oraz przedsiębiorczy i aktywni mieszkańcy • Przychylność władz samorządowych 	<p>kulturowego</p> <ul style="list-style-type: none"> • niewystarczające działania związane z promocją gminy – brak zintegrowanego podejścia do turystyki • niewystarczająca promocja miejscowości i regionu • ujemny przyrost naturalny i wysoka stopa bezrobocia oraz zjawisko ukrytego bezrobocia • Słaby stan techniczny dróg gminnych i powiatowych • Brak ponadlokalnego punktu informacji turystycznej • Brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej • Niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • Niewystarczający dostęp do szybkiego Internetu • brak obsługi zaplecza turystycznego • niska aktywność społeczna mieszkańców • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • mało zadowalająca oferta instytucji kultury • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • słabo rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna na przebiegu tras turystycznych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej • brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów) • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • postępująca degradacja obiektów w gminnej ewidencji zabytków • brak środków finansowych na renowację i utrzymanie • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady
---	--

<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost wykształcenia i zamożności obywateli • Przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa • Zasoby i walory przyrodnicze • Brak uciążliwego przemysłu • Naturalne łowiska wędkarskie na Wiśle i Wyżnicy • Tradycje sportowe • Dobre połączenie z miastem powiatowym i wojewódzkim • potencjał demograficzny, w tym dobrze rozwinięte szkolnictwo jako podstawa budowania konkurencyjności gminy i rozwoju przedsiębiorczości • istniejąca infrastruktura w postaci bibliotek i punktów bibliotecznych i udział placówek oświatowych i bibliotek w organizowaniu imprez kulturalnych • wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości) 	<p>dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli</p> <ul style="list-style-type: none"> • prawo dysponowania własnością a zapewnienie publicznego dostępu do zabytków
--	---

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • integracja europejska i możliwość pozyskanie funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2014-2020 na dalszy rozwój • Liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe • utworzenie Parku Kulturowego Przełomu Środkowej Wisły - Południe • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym 	<ul style="list-style-type: none"> • Obawa samorządu przed utworzeniem Parku Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania • Wzrost bezrobocia • Wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz emigracji ludzi młodych do większych miast lub za granicę • Pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w

<ul style="list-style-type: none"> • rozwój turystyki na basie terenu nadwiślańskiego • Pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych do rozwoju turystyki • Wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego • Dostęp do informacji i zasobów sieciowych • Duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego • Przystąpienie przez gminę do programu rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle • pozyskiwanie inwestorów, zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej • rozwój bazy sportowej, promowanie kultury fizycznej • poprawa infrastruktury technicznej • ożywienie polityki kulturalnej • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • wykształcona kadra • Budowa szlaków, ścieżek rowerowych i pieszych – połączenie ze Szlakiem Bursztynowym • Możliwość wykorzystania lasów i Wisły w agroturystyce • Poprawa zdrowotności lasów • Rozwój rolnictwa ekologicznego • Możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw • Promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. • Istnienie strony internetowej oraz promocja gminy w telewizji • Możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i 	<p>zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego</p> <ul style="list-style-type: none"> • Polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • Ograniczone środki budżetu i rosnące zadłużenie gmin i powiatu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • Niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • Niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • Negatywny wpływ skutków kryzysu gospodarczego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury o ubieganie się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkująca zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych
---	--

<p>nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy</p> <ul style="list-style-type: none"> • W społeczności gminnej istnieje coraz większa świadomość ochrony środowiska • Wykorzystanie funduszy unijnych w nowej perspektywie finansowej 2014-2020 w celu dofinansowania sektora turystycznego, funkcji uzdrowskiej oraz rozwoju ponadregionalnych produktów turystycznych, • Wpisanie się Krainy w OSI „obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych”, będący obszarem szczególnego wsparcia według Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, 	
--	--

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Józefów nad Wisłą są dokumentami programowymi wytworzonymi na szczeblu krajowym, wojewódzkim i powiatowym, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015 – 2018 oraz Strategią rozwoju powiatu opolskiego na lata 2016-2023 – powiat Opole Lubelskie nie posiada dokumentu programowego jakim jest Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami. W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Józefów nad Wisłą został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Józefów nad Wisłą na lata 2020-2023:

„Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Józefów nad Wisłą w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

1. Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;

2. Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej;
3. budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego regionu;
4. zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu.
5. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy
6. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi	
Kierunki działań:	Działania:
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	<ul style="list-style-type: none"> • sporządzenie przez Gminę „Planu ochrony zabytków gminy Józefów nad Wisłą na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • pomoc ze strony administracji lokalnej w czytelnym oznakowaniu obiektów wpisanych do rejestru zabytków i terenów chronionych, • poinformowanie właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru zabytków o wymogach prawa związanych z posiadaniem obiektów zabytkowych, a więc konieczności uzyskania pozwolenia na budowę, prace budowlane, remontowe przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, o konieczności zgłoszenia właściwemu organowi budowy ogrodzeń o wysokości powyżej 2,20 m i wykonywanie robót budowlanych polegających na instalowaniu krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków, • właściwa dbałość o obiekty zabytkowe będące w zasobach samorządu poprzez ich oznakowanie, umieszczenie tablic informacyjnych, • współpracy z gminą Łaziska w zakresie utworzenia Parku Kulturowego Przełomu Środkowej Wisły – Południe, inicjowanie i koordynacja przedsięwzięć;

	<ul style="list-style-type: none"> • inicjowanie ochrony i zachowania obiektów architektury tradycyjnej, przemysłowej, układów urbanistycznych poprzez popularyzację istniejących przykładów architektury (np. zabudowa z kamienia wapiennego w Borze), • wspieranie działań właścicieli obiektów zabytkowych w działaniach służących ich utrzymaniu w jak najlepszym stanie, • tworzenie odpowiedniego klimatu dla współpracy z właścicielami lub zarządcami obiektów zabytkowych na rzecz usuwania zagrożeń i konfliktów w sferze opieki nad zabytkami; • pozyskiwanie informacji od właścicieli obiektów wpisanych do rejestru – najrzadziej w cyklach dwuletnich - o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych
<p>2. Ochrona zabytków ruchomych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ujęcie problematyki ochrony zabytków nieruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Józefów nad Wisłą na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych ze szczególnym uwzględnieniem wyposażenia zespołów kościelnych w Józefowie i Rybitwach oraz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków, • wsparcie prywatnych inicjatyw dla zakładania placówek o charakterze muzealnym, • zapobieganie niszczeniu cennych obiektów przed dewastacją (cmentarze, kapliczki), pożarem, kradzieżą, itp. • prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych na terenach cmentarzy oraz zabytkowej zieleni będących własnością gminy
<p>3. Ochrona zabytków archeologicznych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kontrola procesów inwestycyjnych w zakresie wykonywania i realizacji zaleceń konserwatorskich, • ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali, • upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.
<p>4. Konserwacja, renowacja i</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie prac o charakterze pielęgnacyjno-

<p>adaptacja historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem, w tym na cele użyteczności publicznej.</p>	<p>konserwatorskich na cmentarzach wojennych w Mazanowie, Prawnie, Rybitwach (możliwość aplikowania o fundusze rządu Austrii).</p>
<p>5. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • propagowanie i wspieranie aktualizacji i uzupełnienia gminnej ewidencji zabytków, • monitorowanie stanu zachowania obiektów, ujętych w gminnej ewidencji zabytków, • uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków ujęcie ich w gminnej ewidencji, • uwzględnienie w aktualizowanych studium zagospodarowania przestrzennego i planie zagospodarowania przestrzennego postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego, • digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy – na przykład zainicjowanie przez Urząd Gminy akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Józefów nad Wisłą, ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., oraz organizowanie wystaw o charakterze tematycznym w szkołach i ośrodkach życia kulturalnego • utworzenie w Basonii wystawy stałej, obrazującej historię odkrycia tzw. skarbu z Basonii (skarb surowca i ozdób bursztynowych); • wyznaczenie szlaków pieszych i rowerowych popularyzujących dziedzictwo kulturalne i przyrodnicze gminy, na przykład szlaku z zabytkowymi kapliczkami; • oznakowanie dróg i szlaków biegnących przez tereny z obiektami godnymi zabytkowymi;
<p>6. Pomoc w kształtowaniu i ochronie przestrzeni historycznych miast i wsi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie lokalnego kodeksu reklamowego dla gminy Józefów nad Wisłą, jako narzędzia wspomagającego kształtowanie ładu przestrzennego • popularyzacja rewitalizacji zabytkowego układu

	<p>urbanistycznego Józefowa nad Wisłą, Mazanowa oraz ruralistyczny układ zabudowy miejscowości Bór</p> <ul style="list-style-type: none"> ochrona panoram zabytkowych miast i wsi poprzez nadzór nad zapisami w studium zagospodarowania i planie zagospodarowania przestrzennego oraz ich późniejsze egzekwowanie, ochrona zespołów zieleni pozostającej w gestii samorządu, zachowanie osi widokowych i zapewnienie właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych, propagowanie wzorców budownictwa zgodnego z tradycją lokalną - przykład
7. Rewitalizacja ośrodków życia kulturalnego	<ul style="list-style-type: none"> Promocja i wspieranie inicjatyw realizowanych w zabytkowych obiektach
8. Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	<ul style="list-style-type: none"> wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”, na przykład szkutnictwo w Basonii promocja i wspieranie twórczości ludowej: zarówno materialnej jak i nie materialnej jak zwyczaje całoroczne na wsi, przyspiewki, tańce a także tradycyjnych wyrobów kulinarnych, wspieranie i inicjowanie wydawnictw o charakterze regionalnym propagujących walory turystyczne gminy ale także adresowanych do mieszkańców gminy ukazujących znane postaci, twórców, rodziny;
9. Popularyzacja i zwiększenie dostępności do zasobów dziedzictwa	<ul style="list-style-type: none"> w ramach portalu internetowego gminy wprowadzenie zakładki sprofilowanych na tematy dziedzictwa kulturowego w powiązaniu z informacjami o charakterze turystycznym
Cel 2:	
Kształowanie tożsamości regionalnej	
Kierunki działań:	Działania:
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania.	<ul style="list-style-type: none"> inicjowanie i pomoc w kształceniu nauczycieli oraz animatorów życia kulturalnego, inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotekach, wspieranie lokalnych inicjatyw w tworzeniu w obiektach zabytkowych ogólnodostępnych ekspozycji związanych z osobami, wydarzeniami historycznymi, tradycją miejsca
2. Kształowanie tożsamości	<ul style="list-style-type: none"> organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i

regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje, na przykład w budownictwie regionalnym	<p>tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy,</p> <ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie działalności edukacyjnej w szkołach, przeprowadzanie konkursów i wystaw popularyzujących historię gminy i jej zabytki, tradycje niematerialne.
3. Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych, (bitwy powstania listopadowego i styczniowego na terenie gminy; walki w okresie I wojny światowej, tradycje żołnierzy „wyklętych”), • publikowanie zeskanowanych zdjęć ukazujących codzienne zajęcia mieszkańców gminy, mieszkańców podczas świętowania uroczystości religijnych, świeckich, służących integracji społeczności lokalnej • pomoc w organizowaniu wydarzeń plenerowych związanych z promocją kultury ludowej, • pomoc w organizowaniu wydarzeń plenerowych związanych z promocją tradycyjnego rzemiosła, na przykład szkutnictwo w Basonii • wspieranie inicjatyw oddolnych dotyczących popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu i gminy
Cel 3:	
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy	
Kierunki działań:	Działania:
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> • opublikowanie na stronie internetowej Urzędu Gminnej Ewidencji Zabytków; • Opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami; • wspieranie i promowanie na stronach internetowych Gminy inicjatyw mieszkańców zaangażowanych w gromadzenie informacji o dziedzictwie kulturowym gminy;
2. Działania w ramach Lokalnej Organizacji Turystycznej „Kraina Lessowych Wąwozów”	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie zgromadzonego przez Organizację potencjału organizacyjnego, informacyjnego i istniejącej infrastruktury, • włączenie gminy Józefów nad Wisłą do kalendarza promowanych imprez o charakterze kulturalnym, dla popularyzacji obszaru gminy i przedsięwzięć organizowanych przez władze samorządowe gminy
3. Edukacja mieszkańców w	<ul style="list-style-type: none"> • promowanie dobrych praktyk w zakresie konserwacji i opieki

zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	<p>nad obiektami zabytkowymi, np. w formie reguł postępowania przy przeprowadzaniu prac budowlanych na obiektach zabytkowych, w formie wytycznych budowlanych uzgodnionych z urzędem konserwatora zabytków;</p> <ul style="list-style-type: none"> • szkolenia dla radnych, urzędników, właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie opieki nad zabytkami, • upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych.
4. Stymulowanie współpracy pomiędzy sektorem publicznym a prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu	<ul style="list-style-type: none"> • tworzenie mechanizmów współpracy różnych podmiotów w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa regionu; • promocja dobrych praktyk w ochronie zachowania dziedzictwa regionu, np. poprzez upublicznianie przykładów poprawnie przeprowadzonych remontów, adaptacji obiektów i terenów chronionych;
5. Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	<ul style="list-style-type: none"> • inicjowanie działań wielopokoleniowych, łączących uczestnictwo różnych grup wiekowych, np. na bazie miejscowych zwyczajów i tradycji • wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez konkursy i wystawy; • wspieranie i promowanie inicjatyw mieszkańców służących zachowaniu tradycyjnych form obrzędowości, zwyczajów towarzyszących codziennym obowiązkom, np. poprzez zainicjowanie akcji wśród młodzieży szkolnej mającej na celu zebranie informacji od najstarszych członów rodziny dotyczącej nie kultywowanych już form życia codziennego (np. narzędzia pracy, rodzaje wykonywanych czynności), świętowania (ubiór, potrawy, ich przygotowanie), wierceń itp.
<p>Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych</p>	
Kierunki działań:	Działania:
1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	<ul style="list-style-type: none"> • stymulowanie aktywności właścicieli obiektów zabytkowych w pozyskiwaniu nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. środków pomocowych Unii Europejskiej;

	<ul style="list-style-type: none"> • doradztwo i pomoc w przygotowaniu wniosków o dofinansowanie,
2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie i stymulowanie rozwoju turystyki kulturowej, np. pielgrzymkowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej, industrialnej związanej z zabudową folwarczną Mazanowa, młyn w Prawnie • współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego w celu uzyskania informacji zwrotnej dotyczącej aktualnych form spędzania czasu i ich propagowanie wśród dostawców produktów turystycznych z terenu gminy;
3. Tworzenie pasm turystyczno–kulturowych	<ul style="list-style-type: none"> • promocja szlaków turystyki kulturowej w oparciu o atrakcje krajobrazowo-architektoniczne wzdłuż doliny Wisły (np. wytyczenie odnogi odcinka „Szlaku Bursztynowego” z Basoni gdzie odkryto jeden z największych skarbów bursztynowych na terenach ziem Polski do Kamienia, gdzie połączyłby się z istniejącym już szlakiem bursztynowym). • popularyzacja szlaków rowerowych z organizowaniem rodzinnych rajdów, wyścigów z zachowaniem zasady, że każdy uczestnik wyścigu otrzymuje nagrodę, • organizacja ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, • publikacja map i planów z umiejscowieniem obiektów czy wydarzeń historycznych włączonych do pasma turystyki kulturowej; np. zaczynając od publikacji na stronach internetowych gminy; • współpraca z organizatorami turystyki i rozwój bazy turystycznej (w tym agroturystyki), • podnoszenie poziomu wyszkolenia przez udział w odpowiednich szkoleniach dla pracowników Urzędu Gminy odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego.
4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie miejsc historycznych jako scenerii widowisk historycznych, na przykład Złota Góra; • propagowanie wykorzystania zadań opieki nad zabytkami dla generowania nowych miejsc pracy.

<p>5. Wykorzystanie historycznej wielokulturowości i wielonarodowości na przestrzeni dziejów gminy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizowanie imprez i wydarzeń przypominających o Żydach zamieszkujących Józefów nad Wisłą, oraz kolonistach niemieckich z XIX w.; • tworzenie skansenów historycznych i parków kulturowych.
<p>6. Propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju lokalnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • propagowanie tradycyjnych technik budowlanych i form architektonicznych oraz materiałów służących do budowy, • wspieranie rozwoju turystyki (w tym agroturystyki), propagowanie szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, wodnych, • promocja i kultywowanie lokalnych i regionalnych tradycji, • realizacja projektów promocyjnych budujących atrakcyjny wizerunek gminy, • podtrzymywanie warunków sprzyjających wytwarzaniu tradycyjnych wyrobów kulinarnych

Cel 5:

Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy

Kierunki działań:	Działania:
<p>1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • w ramach portalu internetowego gminy wprowadzenie zakładek sprofilowanych na tematy ochrony dziedzictwa kulturowego, na przykład opisy tradycyjnych technik i narzędzi rolniczych, rzemieślniczych w formie wywiadów z przedstawicielami tradycyjnych zawodów
<p>2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości</p>	<ul style="list-style-type: none"> • w ramach portalu internetowego gminy prowadzenie akcji edukacyjnych na rzecz nienależącego do niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jak na przykład wywiady z najstarszymi mieszkańcami o dawnych formach obrzędowych związanych z narodzinami dziecka, weselami, świętowaniem, pogrzebami, formami spędzania wolnego czasu, itp.
<p>3. Edukacja użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie zasad konserwatorskich: profilaktyki, etyki, i zabezpieczeń obiektów</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie i opublikowanie na stronie internetowej gminy zbioru porad obejmujących zasady konserwatorskie, zabezpieczenia itp. tematy dotyczące obiektów zabytkowych • promowanie dobrych praktyk dotyczących konserwacji obiektów zabytkowych, nie tylko z terenu gminy Łaziska

zabytkowych przed kradzieżą, pożarami, powodzią itp.	
4. Wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego.	<ul style="list-style-type: none"> • nawiązanie współpracy z Muzeum Wsi Lubelskiej oraz z ośrodkami uniwersyteckimi w Lublinie w celu opracowania i zainicjowania programów badawczych i dokumentacyjnych dla inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego • wsparcie młodzieży studiującej kierunku historyczne do włączenia się do programów badawczych i dokumentacyjnych w formie np. stypendiów na cele badawcze i dokumentacyjne
Cel 6:	
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	
Kierunki działań:	Działania:
1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji gminy wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego	<ul style="list-style-type: none"> • w ramach portalu internetowego gminy wprowadzenie zakładki sprofilowanych na tematy ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy;
2. Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji gminy	<ul style="list-style-type: none"> • w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych i częsta aktualizacja zawartych tam informacji, np. na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych
3. Promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację lokalnych oraz ponad lokalnych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych	<ul style="list-style-type: none"> • Inicjowanie, pomoc w organizacji (na przykład poprzez wynajęcie profesjonalnej organizacji zajmującej się organizacją i promocją turystyki kulturalnej) lokalnych oraz ponad lokalnych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych – na przykład wspólne przedsięwzięcia z sąsiadującymi gminami;
4. Współpraca z sąsiednimi gminami w zakresie wspólnej promocji regionu	<ul style="list-style-type: none"> • Inicjowanie współpracy z gminami Łaziska, Opole Lubelskie, Urzędów, Dzierzkowice, Annopol w organizacji ponad lokalnych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych
5. Promocja wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno–	<ul style="list-style-type: none"> • w ramach portalu internetowego gminy prowadzenie akcji popularyzatorskiej „przemysłów kultury”, to jest przemysłu audiowizualnego i filmowego, fonograficznego, wydawniczego i prasowego jako nowoczesnego podejścia do problematyki

ekonomicznego	związanej z upowszechnieniem zasobów kulturalnych;
6. Promocja krajobrazu kulturowego gminy, jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności twórczej poprzez pomoc w organizacji plenerów malarskich, rzeźbiarskich, fotograficznych, filmowych	<ul style="list-style-type: none"> • nawiązanie współpracy ze stowarzyszeniami twórców i promocja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy dla organizacji plenerów artystycznych; • w ramach portalu internetowego gminy prowadzenie akcji promocyjnej wartości krajobrazu kulturowego gminy oraz sprawozdań z odbytych plenerów malarskich, rzeźbiarskich, fotograficznych, filmowych

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Józefów nad Wisłą stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że określone w Programie kierunki i działania były wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych
  - aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
  - budowa parków kulturowych,
  - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
  - wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
2. instrumentów finansowych
  - m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
  - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych,
3. instrumentów koordynacji
  - m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,

- współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (Kirkut w Józefowie, cmentarze kolonistów niemieckich w Stasinie i Miłoszówce;
- współpraca z Austriackim Czarnym Krzyżem w sprawowaniu opieki nad cmentarzami wojennymi w Mazanowie, Prawnie i Rybitwach;
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,

4. instrumentów społecznych

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);

5. instrumentów kontrolnych

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje, co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Józefów nad Wisłą.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- prowadzenie analiz porównawczych i tematycznych, przygotowywanie raportów ukazujących stopień realizacji Programu;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowaniu kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2022-2025 ....

Nazwa celu	wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi	1. Liczba zabytków nieruchomych w rejestrze zabytków i ewidencji 2. Liczba utworzonych parków kulturowych 3. Czy sporządzono Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy?

	<ol style="list-style-type: none"> 4. Liczba obiektów, w których wykonano zabezpieczenia przed kradzieżą, pożarem, zalaniem 5. Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków i terenów chronionych, które zostały oznakowane 6. Liczba obiektów wymagających remontu, rewaloryzacji 7. Ilość/Wielkość dotacji udzielonych na realizację prac w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru 8. Ilość/Wielkość dotacji udzielonych na realizację prac w obiektach będących w ewidencji gminnej 9. Liczba wydanych zaleceń konserwatorskich w procesach realizacji inwestycji (nadzory archeologiczne, nadzory konserwatorskie) 10. Czy opracowano lokalny kodeks reklamowy? 11. Liczba akcji informacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych 12. Liczba ankiet skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących pozyskiwania informacji o przeprowadzonych lub planowanych pracach konserwacyjnych, remontowo – budowlanych na obiektach 13. Liczba prac pielęgnacyjnych na cmentarzach 14. Liczba wizytacji obiektów wpisanych do GEZ 15. Liczba uzupełnień w GEZ 16. Liczba nowo wyznaczonych tras pieszych i rowerowych i ich oznakowanie
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (konkursy, wystawy, inscenizacje); 2. Liczba dotacji dla stowarzyszeń i grup nieformalnych na projekty dotyczące promocji tradycji lokalnych
budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego regionu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba szkoleń / warsztatów dla radnych, urzędników i właścicieli z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego 2. Liczba konkursów / nagród związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego 3. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego
zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba zabytków zaadaptowanych na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne w gminie 2. Liczba obiektów na terenie gminy, które pozostają

	<p>niezagospodarowane</p> <p>3. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy</p> <p>4. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy</p>
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	<p>1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy zainicjowanych przez władze samorządowe</p> <p>2. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego: nawiązanie współpracy z Muzeum Wsi Lubelskiej, z Uniwersytetami</p> <p>3. Liczba stypendiów celowych dla młodzieży włączającej się do programów badawczych i inwentaryzacyjnych</p> <p>4. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich</p>
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	<p>1. Czy wprowadzono zakładki sprofilowane w ramach portalu internetowego Gminy?</p> <p>2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie</p> <p>3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym</p> <p>4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami</p> <p>5. Liczba współorganizowanych plenerów malarskich, rzeźbiarskich, fotograficznych, filmowych ....</p>

Obowiązek kontroli wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. 2014 poz. 1446):

Art. 87:

4. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W rozdziale tym wskazane zostały środki pozabudżetowe, służące realizacji celów ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Józefów nad Wisłą. Istotnym jest, aby władze Gminy podjęły starania o zapewnienie w budżecie środków na realizację Programu opieki nad zabytkami. Cały ciężar zapewnienia źródeł finansowania prac konserwatorskich spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych, choćby poprzez wymóg zapewnienia wkładu własnego w przypadku korzystania z programów pomocowych, subwencji czy dotacji.

Potencjalne źródła finansowania możemy wyszczególnić na:

- 1) środki krajowe
  - a) dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
  - b) dotacje Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
  - c) dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji (fundusz kościelny)
  - d) dotacje wojewódzkie i powiatowe
  - e) dotacje gminne
  - f) programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
  - g) promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- 2) środki europejskie

Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Zasady finansowania opieki nad zabytkami uregulowane są art.71-83 ustawy z dnia 23 lipca 2003r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Rozdział 7 – Zasady finansowania i opieki nad zabytkami*) tekst jednolity Dz. U. z 2014 roku, poz.1446/, oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005r – w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków / Dz.U. z 2005 r, nr 112 poz.940 z późn. zmianami / Dotacja może być udzielona na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym (art.76 ust.1 pkt 1), bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu (art. 76 ust. 1 pkt 2) na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Dofinansowaniu podlegają jedynie nakłady konieczne, poniesione na przeprowadzenie wspomnianych prac. W przypadku refundacji wniosek może być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace i roboty, wymienione w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 76 ust.2).

Okres ich wykonania nie może przekroczyć 3 lat. Prace, na które udzielono dotacji mogą być ponownie dofinansowane (po ponownym przeprowadzeniu) po upływie 10 lat od roku udzielenia dotacji (§ 3 ust. 3 rozp.)

Wykaz działań podlegających dofinansowaniu (art. 77):

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
8. stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
12. modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wysokość udzielanych dotacji: do 50% nakładów (art.78 ust. 1);-do 100% nakładów, w przypadku:

- zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej, naukowej(art. 78 ust.2)

- zabytku o stanie zachowania wymagającym niezwłocznego podjęcia prac (art. 78 ust.3)
- zabytku wymagającego przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych(art. 78 ust.2);

Dotacja udzielona łącznie przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekroczyć 100% nakładów koniecznych poniesionych lub planowanych (art. 78 ust. 4). W przypadku nie wykorzystania dotacji lub wykorzystania niezgodnie z przeznaczeniem, podmiot, który ją otrzymał, zostanie zobowiązany do jej zwrotu.

PORZĄDEK PROCEDURY DOTACYJNEJ w przypadku dofinansowania planowanych prac lub robót:

1. wniosek o udzielenie dotacji – dofinansowania złożony do 28 lutego roku, w którym dotacja ma być udzielona
2. pismo o przyznaniu dotacji z prośbą o dostarczenie harmonogramu prac oraz oświadczenia o wyrażeniu zgody na przetwarzanie danych osobowych.
3. umowa
4. udzielenie dotacji (przekazanie określonej kwoty na rachunek podmiotu dotowanego) zgodnie z umową

Więcej informacji: <http://wosoz.bip.mbnet.pl/pomoc-publiczna/dotacje>

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji (fundusz kościelny)

Fundusz Kościelny umożliwia pozyskanie środków na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacją z tego źródła mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt, takie jak: osuszanie, odgrzybianie, izolacja, remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i zagranicą, a także walk i

męczeństwa innych narodów na terytorium Polski. Na stronie internetowej znajdują się wnioski między innymi na dofinansowanie Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa na wykonanie prac remontowych na cmentarzach, kwaterach i mogiłach wojennych oraz wniosek o środki finansowe na wykonanie pomników, tablic pamiątkowych lub remonty już istniejących upamiętnień.

Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Lublinie - udziela pomocy finansowej w formie: preferencyjnych pożyczek, dotacji, dopłat do oprocentowania kredytów bankowych, przekazuje środki finansowe jednostkom budżetowym poprzez rezerwę celową budżetu państwa. WFOŚiGW wspiera przedsięwzięcia realizowane według określonych priorytetów:

– XI Kultura i dziedzictwo kulturowe,

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r. nr 16, poz. 95 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego.

Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy

Rada Gminy Józefów nad Wisłą, uchwałą nr XXII/153/2005 z dnia 30 sierpnia 2005 r. ustaliła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności gminy. Wykaz prac, na które gmina może udzielić dotacji jest wymieniony w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do uchwały został dołączony wzór wniosku – załącznik do niniejszego programu.

Programy Operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹³ finansowane są ze środków przyznawanych na podstawie: rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 1 września 2005 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa, szczegółowego trybu składania wniosków o udzielenie dotacji oraz trybu przekazywania i rozliczania udzielonych dotacji (Dz. U. Nr 177, poz. 1474, z 2006 r. Nr 12, poz. 72 i Nr 222, poz. 1632, z 2007 r. Nr 247, poz. 1831, z 2008 r. Nr 139, poz. 879 oraz z 2010 r. Nr 150, poz. 1005) oraz rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 118, poz. 797). Należy podkreślić, że Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza co roku programy operacyjne obowiązujące w roku następnym. Listę funkcjonujących programów można znaleźć pod adresem internetowym: <http://www.mkidn.gov.pl/np/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2017.php>. Tam także szczegółowe informacje dotyczące naborów. Nabory na programy obowiązujące w 2017 zostały przeprowadzone w październiku 2016 i marcu 2017 r. W celu skorzystania należy śledzić wymienioną stronę. Poniżej lista obowiązujących w 2017 r. programów z krótkim opisem.

Dziedzictwo kulturowe - Ochrona zabytków.

Dziedzictwo kulturowe – Wspieranie działań muzealnych.

Dziedzictwo kulturowe – Kultura ludowa i tradycyjna.

Dziedzictwo kulturowe – Ochrona zabytków archeologicznych.

Dziedzictwo kulturowe – Wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 zakłada dofinansowanie zadań realizowanych w ramach celów szczegółowych: *Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu i Wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej w regionie* w ramach osi priorytetowej 7 *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego*.

Oś priorytetowa 7 będzie realizowana m.in. poprzez priorytet: 6 c *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. Działanie ma na celu zwiększenie dostępności zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego jednego z ciekawszych kulturowo regionów Polski. W ramach priorytetu wsparciem objęte będą projekty dotyczące m.in.:

- renowacji, restauracji, rewaloryzacji i zabezpieczenia obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem,
- konserwacji oraz zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego,
- rozwoju oraz poprawy stanu infrastruktury kultury,
- adaptacji obiektów dla nowych funkcji kulturalnych,
- rozwoju atrakcyjnych turystycznie miejsc dziedzictwa naturalnego.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Perspektywa finansowa 2014 – 2020.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Perspektywa finansowa 2014 – 2020, zakłada dofinansowanie w ramach osi priorytetowej VIII: *ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury*

.Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020

W ramach Działania VII. Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich zaplanowano:

poddziałanie 2. Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej. Zakresem objęto *ochronę zabytków i budownictwa tradycyjnego*. Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

poddziałanie 3. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury, i powiązanej infrastruktury. Zakresem objęto: *inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej*.

Środki europejskie

Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) na lata 2014 – 2020.

Jest to program finansowy dotowany przez Unię Europejską, w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), z którego możliwe jest finansowanie przedsięwzięć związanych z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego. W jego ramach przewidziane jest działanie 7.8. „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich”, a w nim poddziałanie 7.8.2.1. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”. W ramach tego poddziałania mogą być wspierane następujące typy działań:

- odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego;
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Koszty kwalifikowane obejmują:

- koszty zakupu, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty prac konserwatorskich lub restauratorskich;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020 w ramach Działania VII. Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich zaplanowano:

Pod działanie 2. Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno - gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej. Zakresem objęto ochronę zabytków i budownictwa tradycyjnego. Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego;
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Pod działanie 3. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury, i powiązanej infrastruktury. Zakresem objęto: inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej.

Wsparcie do 500 tys. zł na miejscowość w okresie realizacji Programu, łącznie na inwestycje realizowane w ramach pod działania 2 i 3. W ramach operacji wartość całkowitego kwalifikowanego kosztu nie może przekroczyć 1 mln euro. W obu przypadkach beneficjentami są gmina lub instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego.

Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich. Główne obszary na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r (Dz. U. Nr 78 poz. 483 z późniejszymi zmianami)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
2. **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>
3. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 506)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095>
4. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1945 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717>
5. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1186)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
6. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1396)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627>
7. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1614 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880>

8. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2204 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741>
9. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1983 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493>
10. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 917)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024>
11. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 1479) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539>
12. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2337 ze zmianami)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311>
13. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 688)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>
14. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1170)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>
15. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808>
16. **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupelnienie strategii na lata 2004-2020**
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf
<http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf>
17. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030**
http://rpo2020.lubuskie.pl/wp-content/uploads/2013/01/Koncepcja_Przestrzennego_Zagospodarowania_Kraju_203013.pdf
18. **Założenia do Narodowego Planu Rewitalizacji 2022**
https://rpo.slaskie.pl/dokument/narodowy_plan_rewitalizacji_2022_zalozenia
19. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
20. **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020**
http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf
21. **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20110360423/O/M20110423.pdf>

22. Strategia Sprawne Państwo 2020

<http://administracja.mswia.gov.pl/adm/departament-administra/strategia-sprawne-panst/8085,Strategia-Sprawne-Panstwo-2020.html>

23. Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020

<http://www.npf.rpo.lubelskie.pl/front/page/get/791/>

24. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego

<https://umwl.bip.lubelskie.pl/index.php?id=935&p1=szczegoly&p2=1045580>

25. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022

<https://www.lubelskie.pl/file/2019/07/WPOZ-2019-2022-poprawki-po-opinii-LWKZ-na-ZWL-2-26-06-2019-1.pdf>

26. Przestrzenne aspekty lokalizacji energetyki wiatrowej w województwie lubelskim – opracowanie studialne**27. Kontrakt Terytorialny dla Województwa Lubelskiego**

<https://rpo.lubelskie.pl/dokument-91-kontrakt-terytorialny-dla-województwa.html>

28. Strategia rozwoju powiatu opolskiego na lata 2016-2023

<http://www.opole.lublin.pl/pliki/2015/sr/Strategia2015.pdf>

29. Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla powiatu opolskiego na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020

https://spopolelubelskie.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/Program_Ochrony_Srodowiska_dla_powiatu_opolskiego.pdf

30. Strategia funkcjonalno-przestrzenna rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle

https://www.kraina.org.pl/konsultacje_id_2724.html

31. Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak”

<http://www.lgdowocowyszlak.pl/>

32. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego gminy Józefów**33. Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Józefów nad Wisłą****34. Strategia Rozwoju Gminy Józefów nad Wisłą na lata 2016-2023****35. Plan rozwoju lokalnego Gminy Józefów nad Wisłą****36. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Józefów nad Wisłą****37. Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Józefów nad Wisłą na lata 2015 – 2020****38. Plan odnowy miejscowości Józefów nad Wisłą na lata 2009 - 2016**

Załącznik: wzór wniosku o dotację na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiekcie zabytkowym.

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XXII/153/05
Rady Gminy Józefów nad Wisłą
z dnia 30 sierpnia 2005 r.

W N I O S E K

do Urzędu Gminy Józefów nad Wisłą o udzielenie w roku .....
Dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, zwane dalej
„pracami”, przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonych w Gminie Józefów nad
Wisłą.

1. Wnioskodawca

.....
(imię i nazwisko, miejsce zamieszkania i adres wnioskodawcy, lub nazwa, adres i siedziba jednostki
organizacyjnej będącej wnioskodawcą)

2. Dane o zabytku:

Miejscowość .....

Określenie zabytku:

.....

Obiekt został wpisany do ewidencji zabytków pod numerem .....

Adres zabytku .....

Nieruchomość ujawniona w księdze wieczystej KW Nr ..... w Sądzie

Rejonowym w .....

3. Wskazanie tytułu prawnego wnioskodawcy do zabytku:

.....

4. Wskazanie wysokości dotacji, o którą ubiega się wnioskodawca:

Ogólny koszt prac objętych wnioskiem .....

Słownie: .....

Wysokość dotacji, o jaką ubiega się wnioskodawca wyrażona w % w stosunku do
ogólnych kosztów prac .....

Zakres prac, które mają być objęte dotacją:

.....

.....

Termin przeprowadzenia prac objętych wnioskiem:

.....

Pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków na prowadzenie prac:

z dnia ..... Nr .....

Pozwolenie na budowę:

z dnia ..... Nr .....

Wykaz prac przeprowadzonych przy zabytku w okresie ostatnich 10 lat – podanie
wysokości poniesionych nakładów, w tym ze środków publicznych:

1. ....

2. ....

3. ....
Wnioskodawca ubiega się o dotację na prace objęte wnioskiem u innych podmiotów:

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego:
Wysokość wnioskowanej dotacji .....

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków:
Wysokość wnioskowanej dotacji .....

3. Województwo:
Wysokość wnioskowanej dotacji .....

4. Powiat:
Wysokość wnioskowanej dotacji .....

Numer konta bankowego wnioskodawcy .....

.....
(miejscowość, data)

.....
(podpis wnioskodawcy)